

Brkinska

Blizu smo morja in blizu neba,
iz flišnih Brkinov mi smo doma.
Kaj, če štale so prazne, ni v oknih luči,
prijaznejši časi k nam bodo prišli.

Iz hriba na hrib kričijo pozdrave
zvonovi brkinskih cerkva.
'Kaku ti grje? Si še doma?'
Odmev se po grapah igra.

V temnih grapah so potoki,
v gmajnah cvetje se smeji.
Tu so slive darežljive,
slajših na Primorskem ni.

Tatre so najbližje soncu,
v vznožju Soz je jezero,
v Harijah 'Kri nej vuoda!'
vsakogar prepičajo.

Kaj dela Barka sredi Brkinov,
zakaj na Suhorju tako je lepo.
Tominje so polne vojnih spominov,
Artvižani vdano k bogu molijo.

Tječe, tječe bistra vuoda,
v Bistrici se govori.
Gori teče, doli neče
so na Premu rekli mi.

V Podgradu škoromati
nam pomlad priklječejo.
Pšeničnim njivam murni svati
sončne pesmi pojejo.

Blizu smo morja in blizu neba,
iz flišnih Brkinov mi smo doma.
Kaj, če štale so prazne, ni v oknih luči,
prijaznejši časi k nam bodo prišli.

Danica Pardo

Beseda urednika

Po dolgem času smo se dokopali do enajste številke Jesenskih listov. Vse je kazalo, da bomo z delom prenehali. Saj veste - cel kup opravičil najdemo za lenobnost. Pa so se našli ljudje - naši simpatizerji in podporniki, ki želijo, da naši listi še izhajajo. Lepi odmevi po uspešni slovesnosti ob izidu jubilejne, desete številke Jesenskih listov so tudi opravili svoje. Tako je pričujoča številka pred vami. In še bomo nadaljevali. Od vas, dragi bralci in sodelavci, pa je pravzaprav odvisna naša prihodnost. Če bo dovolj vaših prispevkov (mislim na članke v obliki spisov, pesmi, aforizmov in podobno), bodo 'živeli' tudi Jesenski listi. Želimo vam veliko užitkov ob prebiranju pričujoče številke.

*Mešani pevski zbor Društva upokojencev
vstopa v svojo dvajseto sezono.*

Pisma uredništvu

Dragi uredniki, soustvarjalci in podporniki Jesenskih listov!

Zaradi pomladnih ali boljše 'jesenskih' tegob se ne morem udeležiti slovesnosti ob izidu desete številke Jesenskih listov.

Z veseljem prebiram vaš list, tudi žena je nad njim navdušena. Prispevki so vedno zanimivi in dokazujejo, koliko življenjske sile je še v naših srcih. Nuditi možnost, da se lahko tudi 'odrasli' izpovedujemo na svoj način, je že samo po sebi hvalevredno dejanje.

Želim, da bi Jesenski listi še naprej izhajali in razveseljevali pisce in bralce. Vsem prisrčen pozdrav.

Frane Tomšič

Z veseljem smo tvoje pismo prebrali na naši slovesnosti. Upamo, da boš z nami še sodeloval. Tebi in soprogi Marti želimo vse najboljše.

Spoštovani urednik!

Hvala za povabilo na slovesnost ob izidu desete številke Jesenskih listov. Ta dogodek je bil pravi balzam za dušo in srce. Kako lepo je bilo po dolgem času med Bistričani! Ponosna sem, da imamo v Bistrici tako pridne ljudi. Z vašo prireditvijo ste nas popeljali v svet umetnosti, ki ga z gospo Vlasto Beltram nisva pričakovali. Vesela je bila, da je imela priliko spoznati vaše delo, saj tudi ona skrbno prebira Jesenske liste in v njih najde marsikaj zanimivega za muzej, v katerem dela.

Imela sem priliko spoznati gospo Darinko Žbogarjevo, gospo Danico Pardo in gospo Sonjo Čeligoj. Tega sem bila zelo vesela. Vesela pa sem bila tudi srečanja s predsednikom Društva upokojencev, mojim sovaščanom Mirom Štembergerjem ter našim poslancem Vojkom Čeligojem.

Še enkrat hvala in lep pozdrav!

Vida Gojkovič

Spoštovana gospa Vida!

Hvala vam za vzpodbudne in laskave besede. Skupaj z vami se veselimo našega dela. Tudi v prihodnje računamo na vaše sodelovanje. Želimo vam veliko zdravja in užitkov pri vašem plemenitem delu.

Dragi urednik!

Morda bi (sicer z zamudo) počastili spomin rojaka iz Bitnje in s tem rešili pozabe tudi lepo črtico iz naših krajev. Kaj deš? S pozdravi!

Silvo Fatur

Spoštovani kolega Silvo!

Lansko leto je bila stota obletnica našega rojaka Iva Grahorja, doma iz Bitnje. Z največjim veseljem objavljamo v našem listu in s tem obudimo njegovo črtico, ki jo je izdal leta 1934 v Kmetškem listu in tako počastimo njegov spomin. Hvala za predlog!

Frane Tomšič

Zadnji poskus

V otroštvu mi je Pepe Križev pravil, kakšen je sončni vzhod, ko se po nevihti povzpneš na vrh Snežnika. 'Tega se ne da pozabiti. In če pogledaš z daljnogledom proti zahodu, vidiš vrh svetega Marka v Benetkah. Ko boš odrasel, pojdi gor.'

V mladosti sem nekajkrat poskusil, pa je vedno šlo kaj narobe.

Pri sedemdesetih letih sem se odločil. Bila je sobota in Tanja s televizije je napovedala, da bo nevihta ponoči ponehala.

Ob polnoči sem se odpeljal. Z avtom. Kje so časi, ko so mladi začeli pohod v soboto popoldne na bistriškem Placu in potem v veselem razpoloženju hodili čez Ravnice, mimo Ahca, čez Gabrovec in naprej do Sviščakov, kjer so ob ognju preživeli tistih nekaj nočnih ur, preden so odkorakali na vrh. Še kot otrok sem prisluhnil pripovedovanju mladih, ki so obujali spomine na enkratna doživetja s pohoda.

Nad Vipavsko dolino je veter že pregnal oblake. Vozil sem lahkotno. V avtu sem se vedno dobro počutil. Z nežnim dotikom pedala za plin se je moja moč postoterila. Imel sem občutek, da je sila motorja podaljšek moje moči ali boljše nemoči.

Na Sviščakih je bilo tiho, tako tiho je samo v gozdu, ko ni vetra. Nobenih luči. Kjer je bila nekoč italijanska postojanka 'Rifugio D'Annunzio', je bil kup kamenja. Ozrl sem se v nebo; nad goro so se še podili oblaki. Preden pridem na vrh, jih bo razpihalo, sem pomislil. Z avtom sem peljal še nekaj kilometrov, da bi laže premagoval napor. Kjer so ljudje puščali avtomobile, ni bilo nikogar. Zaklenil sem avto in se podal po strmini. Hodil sem počasi. Tema in tišina sta mi prijali. Naenkrat sem se spomnil davnega srečanja z medvedom pod Mašunom. Pravzaprav ni šlo za pravo srečanje; s tovarišem sem se peljal v avtomobilu in za ovinkom je moral voznik močno zavreti. Na sredi vozišča je stala na zadnjih nogah velika gmota.

S prvimi tacami je medved nekaj ružil. Ni se menil za vsiljivce, počasi je odtacal v goščavo. Videti medveda v naravi mi je vzbujalo vznemirjenost.

Zadihan sem prišel do prve ploščadi. Sedel na štor. Tišina je spodbujala moje misli, ki so se podile druga za drugo in se prepletale kot ruševje na pobočju.

Pred vojno je Italo, sekretar fašistične mladine, organiziral pohod na Snežnik. Sam nisem sodil zraven. Misel, da bo večina vrstnikov tisti dan na pohodu in bom ostal sam, se mi je zdela prevelika kazen. Zato sem v soboto pozno popoldne šel na pot pred skupino. Ko sem pri Bistriški bajti prišel do gozda, se je znočilo. Nenadoma me je stisnilo pri srcu. Kaj, če srečam medveda?

Pred Sviščaki sem hotel zaviti na desno, potem ne bi srečal žive duše do Gomancev. Vendar sem se takrat ozrl v dolino in med smrekami opazil svetlobo.

V vojaški postojanki so bili pripravljene sprejem pohodnikov. Ko me je podoficir opazil, se je začudil, da sem sam. 'Drugi pridejo za mano,' sem mu odgovoril s komaj zaznavno zadrego. Povabili so me v vojašnico.

Čez dobre pol ure je prikorakala četa. Italo me je opazil. 'Kaj počneš tukaj?'

'Ma, nisem hotel ostati sam, pa sem prišel ...'

'Sam veš, da ne sodiš k nam.'

Podoficir nas je tisti hip povabil k dolgi mizi, kamor so kuharji znosili krožnike, naložene z rižoto. Pridružil sem se skupini. Italo me je pogledal, potem je zamahnil z roko. Dobra volja, ki je izžarevala iz fantov, se je okrepila. Večerji je sledil klepet z vojaki. Naenkrat se je gostitelj obrnil k meni. 'Zakaj ne nosiš uniforme?'

'Pa ...' sem se obotavljal. Italo je zmajal z glavo. Nastala je tišina in vse oči so se

uprle vame. Po nekaj trenutkih zadrege se je Bojan skremžil in rekel: 'Ti kar molči, že vemo ...'

Na podstrešju velike stavbe so bila vojaška ležišča. Ko so se mladinci pripravljali za spanje, sem slonel ob vratnem podboju. Nisem vedel, kaj bi. Italo me je poklical. 'Kaj boš zdaj? Najbolje bi bilo, da te naženem domov.'

Nekaj časa me je opazoval. 'Spat se spravi, na koncu je še prazna postelja,' je rekel slednjič.

Oddahnil sem se. Preden so ugasili luči, se mi je približal Jure. Bila sva prijatelja iz otroštva, čeprav je bil Jure nekaj let starejši. Spominjal sem se, ko sva na Gradini nastavljala drobtinice kruha za škrate, ki so prebivali v podzemlju. In res, naslednje jutro drobtinic ni bilo več, vse so odnesli. Še najlepši spomini so naju vezali na bistriško vodo, kjer je bilo veliko postrvi. Jure je bil mojster z žičnato zanko. Rib domov ni smel nositi, ker je imel oče tako službo, da se ni spodobilo, zato jih je vedno dajal meni.

'Čuj, Tone, jutri ne bodi v moji bližini,' je rekel Jure.

'Prav, ne skrbi, daleč od tebe bom. Saj te razumem.'

Ozrl sem se k Snežniku. Oblaki za goro so se razblinjali. Pot se je vila med pritlikavimi borovci. Hoja me je utrujala, zato sem se moral večkrat oddahniti. Na delu čistega nebesnega svoda so se lesketale zvezde. Daleč od luči spoznaš, koliko zvezd je na nebu. Pogledal sem skozi daljnogled in se zastrmel v pajčolan neskončnega števila svetlih pikic.

Kako nadut je človek, ko si domišlja, da je središče vesolja in gospodar nad vsem živim, edino bitje v brezmejnem prostranstvu, ki ga je pooblastil sam Stvarnik.

Oblaki za goro so se začeli redčiti in se spreminjati v sivo kopreno. Naposled sem prišel do prazne kočice in pohitel na vrh. Pogledal sem vzhodno obzorje, kjer se je začelo svitati. Bo veter razpihal meglice?

Čakal sem, toda sonce je bilo še vedno prekrito z meglo in šele pozneje je zasvetilo na čistem nebu.

Bistri možje

Pod belim Snežnikom, tik bistre vode,
so bivali nekdanji bistri možje.

Od copernic, škratov in čudnih reči,
od zlatih zakladov so sanjali vsi.

Prebrisan Furlanče pritepe se v vas,
'Da copra' razširi se glas.

Do njega hitijo prebistri možje,
Furlanče jim modro tako-le pove:

'Predragi! Jaz vem, kaj željite vso noč,
meni pa dana posebna je moč!'

'Vi hočete zlatih cekinov, srebra,
obujete pa preden se čedno doma.'

'Vse tolarje svoje vzemite seboj,
za vsacega mernik jih bode nocoj!'

'Ko Avemarija po gričih zvoni,
pred svetim Ahacjem me čakajte vsi!'

'In paternošt v rokah molite na glas,
o polnoči pridem brez dvoma do vas!'

'Plačila ne prašam ko tolarčka dva
in še bokal vina od vsac'ga moža!'

'Če pa ne bom vstregel, preljubi možje,
ne tolarčkov nečem, ne kaplje vode!'

Prebistri možaki na dome teko,
se lišpajo, srebro iz škrinj pobero.

Veselje do dnara jim beli glave,
o Avemariji pred cerkev hite.

Dvanajsta odbije, - zdihnejo vsi, -
Furlanče že tudi med njimi stoji.

'Pobožni prijatlji! koj škornje iz nog, -
le boste usliši premiljeni Bog!'

'Zdaj tolarčke v škornje, in škornje na tla,
po tem naj se slednji za mano poda!'

Furlanče gre v cerkev, za njim pa možje;
z vervjo jim na herbte priveže roke.

'Pokleknite k zidu, - povzdignite vid, -
molite in ribljite z nosi ob zid!'

'Dvanajstkrat tekel krog cerkve bom bos,
vi pa le molite in ribljite nos!'

'In kadar se vrnem, bo škrateelj z menoj,
molite, pa nihče se vraga ne boj!'

Furlanče iz cerkve kaj urno hiti,
za sabo pa zapre cerkvene duri.

Do jutra so ribali nose možje, -
Furlanče smuk z dnarom čez Vremske
vrhe!

Miroslav

To hudomušno pesem na račun Bistričanov nam je poslal prof. Silvo Fatur. Staknil jo je v Novicah z dne 6. februarja leta 1861. Iz polovičnega podpisa je sklepati, da je avtor besedila Miroslav Vilhar, iz prvega verza pa da je mislil na Bistričane.

Ivo Grahor

Božič v Brkinih

Na predlog profesorja Silva Faturja objavljamo črtico slovenskega pripovednika in publicista Iva Grahorja, našega rojaka iz Dolnje Bitnje. Rodil se je 20. novembra leta 1902, umrl pa v Dachauu 29. marca 1944. Pričujoča črtica je bila objavljena leta 1934 v Kmetiskem listu (št. 51).

Najlepša sedanja brkinska cerkev, premska cerkev sv. Helene, je bila prej lesena. Še ni šestdeset let, kar jim je pogorela in so sezidali novo, večjo in iz samega kamena, ki ga tudi v tej lepi kraški dolini ne manjka. Še farna vas sredi doline štrli na svojem griču kakor polotok sivega okolnega Krasa ali most od juga na sever. Vmes teče Reka, nad njo bedi grad z mrkim stolpom, ki je nekoč grofovski žugal brkinskim tlačanom. Viden je daleč na vse strani, mogočen starejši brat bele cerkve z visokim zvonikom. Premski zvon poje kratu vsem Brkinom do trnovskih polj in do vremske kotanje, pa tudi oddaljenim Čičem na jugu, na severu Pivčanom, Kraševcem. S strmih pobočij kraških robov se ozirajo pastirji nanj in se merijo, kdo sliši zvon in kdo vidi uro. Visoka cerkvena okna svetijo ob zornicah hlapcem in deklam še v daljne vasi, ko vstajajajo, molzejo in neso mleko v dolino, in drvarjem svetijo in oglarjem. Ta okna vabijo vernike in nevernike k tihi molitvi. Saj to ni hram enega samega kmeta, ene vasi ali ene fare. To je tiha in veličastna palača vseh hribov in vse doline, bukovih in hrastovih gozdičev, pašnikov, sadovnjakov, visokih topolov; visoka kakor katedrala, bela kakor iz marmorja, velika, široka kakor duša ostroškega očanca. Na sveti večer je pa vsa razsvetljena ko nikdar prej ne pozneje. Na sveti večer je polna veličastnega zatopljenja in sproščenja. Slava in mir ljudem na tej zemlji!

Zato ni čudo, da se Brkini pripravljajo na sveti večer z drhtečim hrepenenjem, pripravljajo in radujejo, pa s svojo skromnostjo zakrivajo notranje veselje ter se postijo vse postne dneve adventa. Mislijo na lagodni zimski počitek ljudi

in zemlje, odkar je zapadel prvi sneg, pa vstajajo zgodaj zjutraj k zornicam, ko je še tema, da ta sveti mir in počitek pobožno uživajo.

In tako je tudi na sveti večer, da se še ob pripravljenih najboljših jedeh in pri svežih kolinah večerja v vseh hišah samo polenovka, polenovka (štokviš) s krompirjem. Skleda stoji že na pogrnjeni mizi. Gospodar je že vse prostore hleva in hiše poškopril in blagoslovil. Mladina se je toplo oblekla za noč in pripravila plamenice, ki bodo razsvetljevale pot k polnočnici. Pri večerji je vse slovesno in tiho. Vsi so doma, kar jih je še živih in so mogli priti. V sobi so majhne jaslice z gorečim plavčkom, ki gori v ozadju in razsiplje rahlo svetlobo po griču iz mahu. Dih zemlje vonja po hiši. In komaj da so povečerjali, že beži mladina iz hiše. Dolga je pot, strmi so griči, mnogo lepega je še v dolini. Samo odrasli, ki ne gredo iz vasi brez ferala, še sede in se pogovarjajo. Čakajo, da bo pozvonilo.

Takrat bo že črna noč, in tudi če bodo zvezde svetile, se bo zemlja skrila v eni sami temini kakor nižave pred Betlehemom. Ali je bilo ali ni bilo tako v tistem času, ko se je rodil Kristus?

Otroci iz vseh vasi se pode najprej navzdol, v dolino. Tam imajo jaslice s pastirci iz voska in božično drevesce. V kmetiskih hišah ne imevajo nikjer drevesca. Pa kako naj bi ga tudi imeli. V vsej dolini je samo eno. Mostnarjevo. Na njem se vse sveti. Prava, resnična smreka v veliki sobi sega skoraj do stropa. Na vrhu je srebrna konica, svetlejša od zvonika, po vseh vejah in vejicah se povešajo angelci, zvezde in solnca, Miklavžki, živali in druga čuda. Dimnikarček se skriva za lesketajočim se snegom in pleza z lestvo na rami. Kamorkoli se ozreš naokoli drevca ali pa proti vrhu, povsod se blešči srebro, kakor snežni, kristalasti gozd na visokem Krasu. Jaslice pa so večje samo še v cerkvi. Pet minut tega pogleda ti vzame vid. Otrokom se zdi, da ne bi bilo božiča,

ako ne bi bilo te krasote, zdi se jim, da je to drevo božični sijaj vse doline. Prihajajo, gledajo, se čudijo in zbeže spet v temino.

Ko zazvoni prvič k polnočnici, se vsujejo preko mostu in poženo po poslednji strmini. Tam se že svetijo posamezne plamenice. Otroci iz farne vasi se vračajo iz doline in mešajo med sosednje. Na hribu žari iz sto in sto oken velika, razživiljena vas. In po robovih obrobnihih gričev se pritikajo nova razsvetljena okna v krepkih kratkih črtah. Med njimi noč. Tema preži iz sto globeli in dolgih jarkov doline. Čim više se dvigajo po strmini navzgor, tem dalje jo vidijo, tenko pokrito s snegom. In kakor je zemlja bolj daljna, tako jo bolj čutijo. V temini ji je srce še bliže. Najvišji rob Nanosa, Učke, Snežnika se jim ne zdi bolj visok. Vse rebri narahlo vstajajo in prihajajo z njimi v začarani krog polnočnice. Tisti, ki so ostali doma, gledajo navzgor za njimi. Zdi se jim, da pripevajo.

Zvonovi, ki pojo polnoč, pozdravljajo ubrano in pobožno te veličastne jaslice. Vsako leto se lahko rodi v njih odrešenik in razveseli srca, potrka na svetla okna, ki pričakujejo. Samo tisti bo umrl, kjer se je dušica na oljnem plavčku prva utrnila in ugasnila. To pa se ne bo pripetilo ne v sobici sestre ne brata - ne v sobi staršev; drobceni otroški prsti so vsako dušico pritrtili z zvesto skrbjo, da morajo vse doživeti jutranji svit brkinskega božičnega praznika, ki kakor beli sneg oživlja v spominu to večno sliko.

Gozdne impresije

Že dobri dve desetletji počitnikujemo v enem izmed najlepših, najbolj mirnih in samotnih koticov snežniških gozdov.

Ne moreš reči, kdaj je gozd lepši.

Ali je to zgodnja pomlad, ki prebudi telohe, ko so na jasah še zaplate snega, med njimi pa nežno vijoličasta preproga spomladanskih žafranov. Kar verjeti ne moreš, da so s svojo nežno krhkostjo kljubovali mrzlim nočem in morilski slani pomladnih juter in kljub vsemu bujno zacveteli.

Ali je to junij, ko se mogočne bukve začno odevati v zeleno razkošje.

Ali je to poletje, ko gozd prekipeva v zelenju.

Ali je to jesen, ko listnato drevje zažari v svojih toplih barvah, med katerimi se kot kontrast preliva zelenilo stoletnih smrek in ko v septembrskih nočeh odmeva rukanje - ljubezenski klic jelenov.

Ali pa je to zima, ko gola drevesa kažejo vso mogočnost svojih krošenj.

Ali pa je to takrat, ko se v krošnje mogočnih bukev in smrek zaganja veter - takrat gozd poje, ječi, stoka, šumi in se oglašja z nešetimi glasovi.

Posebno mogočno in strašljivo je bučanje gozda v nevihti, ko se veter z vso inočjo zaganja v stoletna drevesa in jim grozi, da jih bo podrl. Takrat se zdi, kot bi veter in drevesa preizkušala svojo moč in njihov boj je strašen, tuljenje in divje zavijanje vetra se meša z jeznim mrmranjem dreves in gozd prevzame eno samo mogočno bučanje.

Ali pa so to noči, ko so zvezde včasih tako svetle in jasne in tako blizu, da bi se jih skoraj lahko dotaknil, posebno jasna je severnica, ki osvetljuje vrh Snežnika.

Vendar je v takih nočeh gozd še temnejši in skrivnostnejši.

In noči se bojim. Čudno, po vseh teh letih, več kot dvajset jih je, odkar hodimo v gozd, se mi še vedno dogaja, da ponoči ne morem spati. Ne vem, kaj je krivo; ali gluha tišina, ki zajame gozd; ali mir, ko ne slišiš nobenega šuma, ki si jih sicer vaje; ali skoraj popolna tema. In ta mir in tema me plašita. Nobena ulična svetilka ne odseva skozi okno, noben odblesk luči prihajajočega avtomobila se ne prikrađe do tebe. Morda nočna skrivnostnost gozda, ki ga jasno zvezdno nebo dela še bolj temnega in mračnega in skoraj verjameš, da je to svet duhov in tistih nenavadnih bitij, ki so te kot otroka strašila iz pravljič in pripovedi. In zaradi vse te tajinstvenosti, ki jo skriva gozd, začutiš nekakšno tesnobo in strah.

In ta tesnoba se vame prikrađe ponoči.

Šele, ko se prikaže prvi svit, ki nakazuje rojstvo novega dne, tesnoba izgine.

In lepota jutra poplača vse muke noči.

Najlepša so jutra, ko se rodi jasen dan, ko se sončni žarki igrivo bleščijo v kapljah rose, in takrat se zdi, da je še dan sam nad sabo vzhičen in presenečen, da je lahko tako lep.

Prav zaradi teh čudovitih juter se vedno znova in znova vračamo.

Breda Grlj

Fran Valenčič 1878 - 1916

Jurist, pesnik, rezervni štabni narednik

Fran Valenčič kot študent prava na Dunaju.

Fran Valenčič je bil rojen 29. januarja 1878 v Ilirski Bistrici v trdni in zanimivi trgovski družini, po domače pri Markolfovih. Mati Jožefa Ličan je bila dvakrat poročena. Prvi mož je bil Franc Valenčič, posestnik in trgovec z veliko trgovino v središču Ilirske Bistrice, danes je v njej Mestna knjižnica Makse Samsa. Sin Fran Ivan Valenčič je bil rojen kot peti od šestih otrok. Po smrti očeta Frana Valenčiča se je mati vnovič poročila, tokrat s Francem Kranjcem. Imeli so še dva otroka, Ferdinanda in Srečka. Slednji je umrl še kot triletni otrok. Ferdinand Kranjec pa je bolj znan pod imenom Marko Kranjec, pomemben narodnjak, politik in organizator, vodja slovenske Orjune.

Fran Valenčič je po končani ljudski šoli v domačem Trnovem pri Ilirski Bistrici obiskoval gimnazijo v Gorici in jo končal v Ljubljani. Po pravnih študijih na Dunaju je postal odvetniški pripravnik v Gorici. Verjetno ga je bivanje v Ljubljani skupaj z Ivanom Cankarjem in Dragotinom Kettejem usmerilo v svet literature in še posebej poezije. Bil je član znamenite dijaške Zadruge, v kateri so mladi slovenski pesniki brusili svoje literarne talente. V letih med 1901 in 1905 je

objavljal svoje pesmi v Ljubljanskem zvonu, Slovenskem narodu, Zgodnji Danici in drugih listih.

Verjetno je njegov največji literarni podvig, ko je pri 24 letih poslovenil libreto Rossinijeve opere "Viljem Tell". Opero so z navdušenjem uprizorili v Ljubljani, 4. marca 1902 in je doživela kar nekaj ponovitev. Literarni kritik Josip C. Oblak je v Slovenskem narodu, 5. marca 1902 po premieri te opere zapisal: "...da se že dolgo nismo vračali iz hrama Muz tako zadovoljni in tako edini v sodbi, da je to bil eden najbriljantnejših večerov v naši operni zgodovini!"

Cankar je dosti pričakoval od prijatelja in pesnika Frana Valenčiča. Le-ta si je za svoja literarna vzornika postavil Ketteja in Murna, katerih vpliv se kaže tudi v njegovih pesmih. Po mnenju literarnih kritikov je svoj pesniški vrh dosegel Valenčič v popotnem ciklu *La bella Venezia*. Pesnika Frana Valenčiča je predstavila tudi Matica hrvaška v antologiji slovenskega pesništva pod naslovom **CVIEČE SLOVENSKEG PJSNIČTVA** (Zagreb, 1906).

La bella Venezia

Na morju

I.

Daj stroju moči, da vijak zavrti se,
kurjač! Le še več mu oglja nameči!
Avanti - naprej! Že hitimo. Adijo!
In duša se koplje v neskaljeni sreči.

Kolos že orje raztepeno morje
v razkošno noč ... Miljone večerne
nad sabo, na dnu vas zrem kopajoče
v naročju morja globočine neizmerne.

Hej, tujci - popotniki, to so noči!
Razblaženi ste od juga prelesti.
Vse želje hite, hrepenenja hite
po srebroliki razpenjeni cesti.
Kam, o kam? - V noč... Ej duh moj
kak nebrzdano daleko plava!
Izpolnjene želje, začutje nebeško
srce mi in dušo sladko razigrava.

Prvi od devetih sonetov iz cikla La bella Venezia, Ljubljanski zvon 1905

Stavba na mestu sedanje Knjižnice Makse Samse, starejšim domačinom znana bolj kot Šketova trgovina, je bila v drugi polovici 19. stoletja Valenčičeva trgovina. Tu pri Mrkolfovih sta se rodila Fran Valenčič, pravnik in pesnik in njegov polbrat Ferdinand Marko Kranjec, narodnjak in politik. (Razglednica Ilirske Bistrice okrog 1960, foto J. Kopač. Iz zbirke avtorja zapisa.)

Smrt Frana Valenčiča na bojnem polju ob Soči je vzpodbudila Ivana Cankarja, da se je svojega prijatelja spomnil v dveh črticah: Sraka in lastovice (Dom in svet, 1917) in črtica Konec (Podobe iz sanj).

Fran Valenčič je kot 38-letni rezervni podčasnik padel na soški fronti. Bil je le ena od milijon žrtev, ki jih je povzročila svetovna vojna samo na tej fronti. Za Frana Valenčiča je bila usodna sedma

Morda iz vojnih arhivov kdaj le zvemo kje točno je grob našena rojaka in pesnika Frana Valenčiča. Do tedaj pa naj velja, da počiva naš mladi pesnik na Goriškem krasu nad Doberdobom s svojimi bojnimi tovariši. Z njimi je delil nesmiselno vojno bitko in deli tudi svoj zadnji počitek.

Bomo pesniku Franu Valenčiču poskrbeli tudi za skromno spominsko obeležje v rojstnem kraju?

To pa je že naša skupna obveznost.

Vojko Čeligoj

Družinska osmrtnica padlemu Franu Valenčiču, objavljena v Slovenskem narodu, 17. oktobra 1916.

Pesnika Valenčiča je predstavila tudi njegova nečakinja, hčerka Marka Kranjca: prof. Bistrica Mirkulovska na "Makedonsko - slovenskem znanstvenem zboru" v Ohridu, avgusta 1997, kjer je povezala smrt svojega strica padlega v prvi vojni na bregu reke Soče z Gregorčičevo prerokbo o tem, da "... Tod bodo sekla bridka jekla in ti mi boš krvava tekla!"

Drobna knjižica Gregorčičevih pesmi, nekaj knjig slovenske literature, ki jih je njen oče Marko Kranjec skrnil v svojem domu v Makedoniji in so preživele bolgarsko okupacijo in internacijo družine Kranjčevih v drugi vojni ter spomin na strica pesnika so gotovo usmerili mlado študentko Bistrico v študij literature in njeno uspešno delo slovenistke na filološki fakulteti v Skopju ter v njeno obsežno pesniško in prevajalsko delo. Prav njej gre zahvala za večino podatkov tega prispevka.

soška ofenziva, kjer so se spopadle avstroogrške in italijanske sile na Komenskem krasu. Ofenziva je trajala le štiri dni, med 14. in 17. septembrom 1916 s katastrofalnimi posledicami. V teh dneh je padlo nad 34 tisoč vojakov na obeh straneh fronte, popolnoma so bila uničena naselja Opatje selo, Nova vas, Lokvica, Miren... in kamen ni ostal na kamnu. Fronta se kljub tolikim žrtvam ni premaknila. Fran Valenčič je kot štabni narednik padel na koti 144, hrib Gorupa kupa, nad Dobrdojskim jezerom, 16. septembra, en sam dan pred koncem ofenzive. Kote 144 italijanska vojska tedaj ni osvojila, čeprav so zanj žrtvovali kar sedem svojih polkov vojaštva.

Naša generacija

Pravijo, da je naša generacija tehnično nepismena. Se strinjam. Pa naj to pomeni karkoli že.

Pravijo tudi, da so razno razne naprave, avtomati, bankomati, parkirne ure, računalniki in vsa čuda tehnike na svetu zato, da človeku olajšajo življenje. Dvomim.

Prve težave s tehničnimi napravami ali generacijski problemi, so se pri meni začeli takrat, ko gumbi niso bili več pravi gumbi, na katere si pritisnil in se je, recimo radio, prižgal. Gumb si zavrtel in zamenjal postajo. Potem si spet pritisnil na gumb, da je skočil v prvotno lego in radio je utihnil. Kratko in jasno.

Zdaj pa moraš pritiskati na neke namišljene gumbe, ki nič ne skačejo, se nič ne vrtijo, samo dotikaš se nekih mest ali klikaš z miško.

Iznašli so daljince, ki naj bi ti omogočili, da lahko leže na kavču menjavaš programe, jakost glasu na televiziji, radijske kanale, vklapljaš in izklapljaš klimo, videorekorder. Zgodi pa se, da s tistim za klimo prižigaš televizijo, s tistim za televizijo vklapljaš radio. Nič čudnega, da vse pomešaš. Če hočeš v korak s časom in nočeš poslušati, da si neprava generacija, mora ležati pred teboj vsaj pet, šest daljincev.

Ko hitiš menjavati programe, ker bi rad na enem gledal film, vmes skočiš na tekmo, pa še priljubljenega pevca ne bi rad zamudil, takrat crkne baterija. No, potem ni dovolj, da samo vstaneš s kavča, moraš tudi do trgovine.

Pa takšno olajšanje.

Avtomati za razno razne napitke naj bi pomenili pravo revolucijo.

Tudi v službi smo dobili avtomat za kavo. Mlajši kolegi, ki ne sodijo v našo generacijo, so zadevo takoj osvojili. Sama sem bila zelo zadržana.

Pa ne, da mi kava iz avtomata ne bi bila všeč, samo kako se pride do nje, nisem vedela. Kolegica mi je ljubeznivo pomagala. Vtaknila je moj žeton in dobila sem kavo. Ko sem se sama znašla z žetonom pred avtomatom, pa že nisem več vedela, ali naj prej pritisnem na gumb, ali prej spustim žeton, kako naj bodo obrnjene zareze na žetonu, levo desno, gori, doli.

Tudi ko sem že dobila prakso, mi je avtomat velikokrat nagajal. Požrl mi je žeton, kave pa ni dal, ali pa mi je namesto kave dal včasih samo vročo vodo. Kdo bi vedel, mogoče sem ga s čim razjezila ali pa takrat ni bil od volje.

Najhujši so tisti avtomati, ki imajo opravka z denarjem.

Bankomat je na vsakem vogalu. Kako priročno. Kadarkoli, podnevi in ponoči, v petek in svetek lahko prideš do svojega denarja. Hitro in enostavno. Pa ni vedno tako enostavno, saj ti bankomat, če se mu kaj zameriš, ne da denarja, še celo kartice ti ne vrne. Kar požre jo. Pa tudi hitro ni. Saj moraš na banko in potem traja in traja, da dobiš kartico.

Avtomati, ki od tebe hočejo denar, niso nič boljši. Imeti moraš pri sebi ravno tiste bankovce, ki jih avtomat zahteva. Pardon, nekateri sprejemajo tudi večje, ampak ti nič ne vračajo. Če nimaš pri sebi pravega bankovca, lepo poravnane, najbolje kar novega, mogoče je dobro, da si jih prej v banki nabaviš, potem pozabi na coca colo, ki si si jo zaželel. Tudi ta avtomat se večkrat spreneveda. Požre denar, pa nič ne da.

Zdaj še parkirati ne moreš več brez avtomata.

Na tistih parkiriščih, kjer je kiosk, v njem pa parkiriščnik, ki ti pove, koliko si dolžan, vzame tudi zmečkane bankovce, ti povrne drobiž, vmes reče še kakšno o vremenu ali pa ti vsaj zaželi lep dan, se človek tudi naše generacije kar dobro počuti.

Huje je tam, kjer pod napisom Blagajna ni nobenega parkiriščnika, ki bi ti voščil dober dan, ampak se iz oči v oči srečaš z brezdušnim avtomatom.

Ko se je meni zadnjič to zgodilo, sem bila do kraja zmedena. Kaj pa zdaj? Buljila sem v avtomat, v vse tiste njegove gumbe, v vse tiste njegove napise in nisem vedela, kaj bi. Kako naj odprem rampo? Ali bom sploh še kdaj lahko zapustila to parkirišče? Kaj bi dala, da je namesto avtomata tam človek, pa četudi mi ne bi voščil lepega dneva, tudi če bi bil nataknen, celo dvojno ali trojno parkirino bi mu bila pripravljena plačati. Avtomat pa je kar stal pred menoj. Očitno je bilo, da ga vse moje skrbi in moje bojzani niti malo ne ganejo.

Panično sem se ozirala naokrog, če je kje kaka živa duša, ki bi mi pomagala.

Potem pa sem se spomnila nasvetov svojega sina, tista druga generacija, ki mi vedno pravi: 'Mama, povsod vse piše, le natančno moraš prebrati.'

V tem trenutku je bil ta njegov nasvet zlata vreden.

Naša generacija. Ko že mislimo, da smo nekatere stvari osvojili, se tista druga generacija že spet izmisli nekaj novega. Mogoče samo zato, da nas draži in jezi.

Kaj hočemo, generacijski problemi pač.

Breda Grlj

Sredi njive

So čebele priletele
k drobni cvetki sredi njive.
Krilca svoja razgrnile,
cvetko nežno z njimi skrile.

Sonček, ki po nebu hodi
in se rožicam smeji,
čudi se številni družbi,
gleda, kaj se tu godi.

"Veš, na polju, ob potoku
druge rože so doma.
Tam poznamo vsako cvetko.
Kaj, zakaj si nam ušla?"

"Veter spustil me je v brazdo,
ko kmet njivo je zoral.
On, ki zemljo svojo ljubi,
vzglavje zame je zrahljal."

Danica Pardo

Mobifobija

Ko sem tisti dan prišla po opravkih v glavno mesto, ni padal dež in tudi burja ni pihala. Jaz, ki se bolj poredko odpeljem v oddaljene kraje, sem se skrbno pripravila in odpravila, da bom med meščani lepo izgledala. Da se ne bodo za menoj ozirali in šepetali, glej jo, prišla je iz zakotnih hribov. Tudi izza nohtov sem počistila vsako sled naše brkinske zemljice. O, da bi videli moje lase? Tudi zadnji lasek, ki je želel frfotati po svoje, sem z lakom umirila. Nedeljski čevlji so tudi po mestnih ulicah oddajali svoj posebni glas, klip, klop.

Ko sem jo ucvrla iz železniške postaje po najširši ulici, sem se ozirala okrog sebe in precej vedela, da si me nihče ne ogleduje kot posebnost s podeželja. Samozavestno sem se vključila v reko ljudi pri prvem in drugem semaforju, in moji čevlji so ubirali hiter ritem korakov pred menoj, zato so nervozno šklepetali klip, klop, klip, klop. Pri tretjem semaforju sem že upočasnila korak. Ne, te mestne hitrostne ihte nisem zmogla pa čeprav sem še urnih nog. Ni šlo in ni šlo. Ročaj moje nedeljske torbice je bil oznojen, tako sem jo trdno držala ob sebi, da so me mišice bolele. Kaj, ko človek bere vsak dan o pouličnih vandalih, ki si privoščijo nemočne starke. Da ne bi bila prepoznavna moja osteoporozna drža, ki jo poulični zmikavti tako hitro opazijo, sem trmasto zavrnila hrbet, da je v vratu nenavadno zaškripalo. Z največjo težavo sem se pomaknila na zunanji rob hiteče reke in se zaustavljala ob izložbah, kot da me ne vem kako vlečejo razstavljeni predmeti. Moji čevlji so v hiteči reki ljudi vse počasneje odzvanjali klip, klop, klip, klop. In ker so bili koraki vse počasnejši in ker se je v mojih mislih uril nov strah, da me bodo zmikavti v množici lažje našli, ker te ne dohajam, sem se še pogosteje ozirala na levo in desno in na kolesarsko stezo in na počasi vozeče avte, če morda ne preti tatinska roka prav izza avtomobilskega okna.

Na moji desni je s plesno poskočnostjo hitelo deklet v modrem džinsu. Levo dlan je držala čez levo uho in sama pri sebi nekaj govorila, čeprav ni bilo videti, da ima ob sebi sogovornika. Iz leve stranske ulice se je v reko ljudi vključil postaven možak v tako zelo šik gvantu, da je skoraj zastal moj klip, klop. Črn službeni kovček je vihtel v levici, desno dlan si je pritiskal na uho in narekoval učene besede. Če je bila vmes tujka, jo je črkoval. Ni bilo videti, da ga v premikajoči reki kdo posluša. Na kolesarski stezi je frkolin petnajstih let z levico tako spretno vijugal mimo počasnejših kolesarjev, desnico si je prilepil na uho in se smejal in vmes je bilo slišati ful, ful in že ga ni bilo več. In enake podobe so se mi prikazovale ves dan.

Kaj se godi v beli Ljubljani, me je spreletelo. Saj danes niti burja ne piha, pa vsak drugi drži dlan na ušesu. In vsi so zamaknjeni in začarani, da kar sami s seboj govorijo, se smejijo in ne vidijo ljudi ne levo ne desno.

Kaj se godi v tej beli Ljubljani. Pri nas v Brkinih ni toliko boleznih in tako čudnih boleznih. In tisti dan, ko so moji čevlji vse počasneje delali klip, klop po ljubljanskih ulicah, sem srečala še dosti strašno bolnih ljudi. Mladih in starih. Najbolj me je skrbelo, če je bolezen take vrste, da je nalezljiva. Če me že bo spregledal poulični zmikavt, kako se bom sprijaznila z boleznijo. Takšne skrbi so hudo načele moj notranji mir.

Plahost domačega dvorišča, me je potolažila in kmalu sem pozabila tudi na pretečo bolezen, ki sem jo srečala v Ljubljani. A glej, nekega dne, se po naši strmi premski cesti zakadi mimo kolesar, ki se drži za levo uho in govori sam zase. Aha, bolezen je tu.

Danica Pardo

Lahkih nog, z dobro voljo, naokrog!

Tokrat Normandija, Bretanija in še mnogo tega

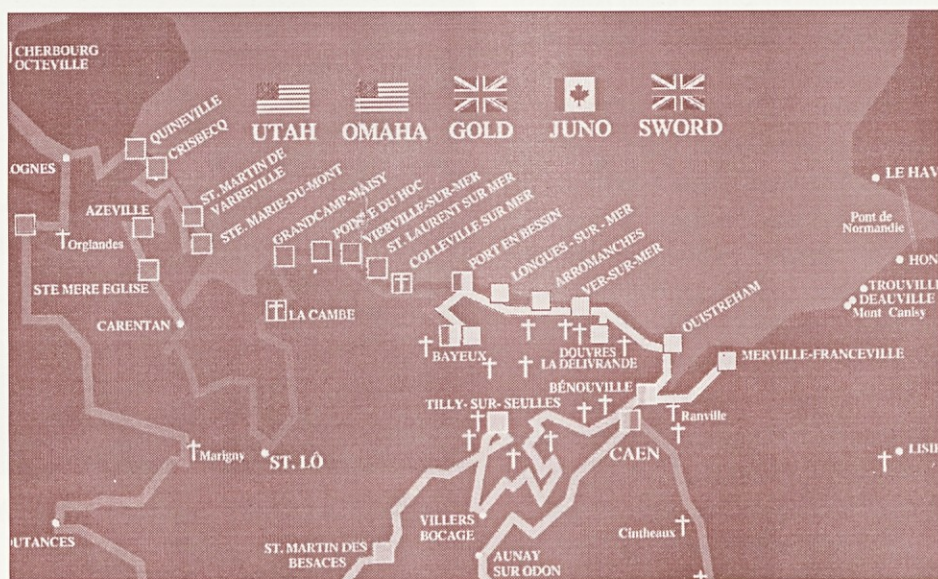
Kar nekaj časa je minilo odkar smo bili skupaj na enem od naših zadnjih potovanj. Toliko, da smo v tem času opravili kar tri poti in sicer: po Skandinaviji do Nordkappa, ob Ligurski obali z ogledi zanimivih mestec Cinque Terre in po Franciji. Vsako od teh potovanj je bilo svojevrstno doživetje, vsaka od teh destinacij pa ponuja posebno naravno dediščino in izjemne kulturne spomenike. Po svoji vsebini so vse tri dežele popolnoma različne, čeprav imajo tudi nekaj skupnih stičišč. Vikingi, Normani, Napoleon, ostali francoski in angleški srednjeveški kralji - v vseh treh deželah je nekaj njihove zgodovine. Ker pa bi bilo pisati o vseh skupaj nepregledno in dolgovozno sem se odločila, da tokrat napišem kaj vse smo videli in doživeli na popotovanju po Franciji in sicer, tokrat po njenem zahodnem delu - predvsem po Normandiji in Bretaniji.

Prvotni program je vseboval zamisel o popotovanju na vzhod v Turčijo, ker pa je že kazalo, da bo Amerika napadla Irak smo se odločili za Francijo. No in kot ste lahko videli, smo se dobro odločili, kajti vojna v Iraku se je res pričela. Program za Normandijo je bil že pripravljen, Vlado (naš vodič, dolgoletni znanec) ga je le dodelal in začeli smo s pripravami. Izbrali smo najugodnejšo ponudbo, ki je vsebovala vse naše zahteve - Frane in Stane morata biti voznika; nobene nočne vožnje; polpenzioni in nekaj svobode pri odločanju, če bo Vlado med potjo hotel še kaj zanimivega pokazati kar ni bilo v programu. Zbrali smo zainteresirane in kot običajno pripravili ustrezno količino hrane (480 obrokov) in pijače za popotnico in šli.

Ob 5. uri zjutraj vstopna postaja Ilirska Bistrica, nato pa še Trnovo, Parje, Pivka, Postojna in kot slednja Ljubljana, potem pa direktno do predora Karavanke. Verjeli ali ne - takoj, ko smo prestopili državno mejo, nas je sprejelo zimsko vreme s čisto pravim snežnim metežem. Vedeli smo, da

v Avstriji ne velja protialkoholni zakon in Vida je kar hitro poskrbela, da nas je prijetno segrela pijača iz prtljažnika. Zajtrkovali smo v lepem idiličnem okolju pri minus 4. stopinjah celzija. Malo Milkine telovadbe, Franetova vroča kava in obilen zajtrk je pripomoglo, da se nam je zdelo kot bi bilo 10 stopinj nad ničlo. Bolj ko smo se bližali Franciji vedno topleje je postajalo in kmalu so bila zimska oblačila pretopla. Še sreča, da smo se v vseh teh letih navadili kakšno garderobo je potrebno vzeti s seboj, da si oblečen za vse vremenske razmere.

Najprej smo se na naši poti srečali z enim od najobširnejših bojišč v Franciji. Potovali smo po dolini rek Meuse in Marne, kjer je bilo še v srednjem veku, pa tudi poprej, nekaj odločilnih bitk med Francozi in Angleži. Tu je bila sramotno poražena vojska Napoleona III. v francosko - pruski vojni. Prav ta poraz je botroval odločitvi, da so Francozi zgradili skoraj nezavzetno verigo utrb in utrjenih mest. Potem je začela prva svetovna vojna in severno bojišče v Evropi je bilo prav na tem polju. Največ prelite krvi je bilo ob reki Sommi in pri Verdunu. V neskončni ravnini, kjer

Normandijska obala, kjer so se 6. junija 1944 izkrcali zavezniki (dan "D"), eden od glavnih ciljev potovanja.

Po vsebini je naše tokratno potovanje vsebovalo štiri vsebinske sklope, in sicer:

- strokovno popotovanje po eni od vinskih poti v Epernyu z ogledom vinske kleti, seznanitev s postopki pridelave vina in kletarjenjem ter poskušnjo čisto pravega šampanjca. Potem pa po mlečni poti v Camembert. Tu smo si ogledali muzej v katerem so prikazani postopki predelave mleka v različne mlečne proizvode, od davnih začetkov predelave do današnjih dni. Seveda smo sir tudi pokusili.
- ogledi prekrasnih parkov in vrtov
- ogledi kulturnih in zgodovinskih spomenikov od pradavnine do današnjih dni in seveda še
- zabavni del.

so potekali srditi boji, množica brezčasnih spomenikov opozarja, da je na tem kraju, na stotisoče vojakov izgubilo svoje življenje. Pri Verdunu, kjer so največji spomeniki in kostnica, so lepo urejena pokopališča, zastave na teh kompleksih pa oznanjajo iz katere države so bile žrtve. Taktika vojskovanja v I. svetovni vojni je potekala v strelskih jarkih, kar je popolnoma izčrpalo obe nasprotujoči si strani.

Nekaj sto kilometrov dalje, proti severozahodu dežele, v Normandiji, so se dogajale podobne stvari v drugi svetovni vojni. Iz izkušenj v preteklosti so Francozi, da bi obvarovali narod pred prelivanjem krvi, zgradili zelo moderne utrbe vzdolž

francoske meje, takozvano Maginottovo linijo. Tu pa so Nemci uporabili drugačno taktiko vojskovanja kot je bila uporabljena v I. svetovni vojni: obšli so utrdbe in z bliskovitimi napadi prodrli čez Ardene do obale Atlantika v Normandiji. Celoten kompleks normandijske obale je sedaj spremenjen v muzej. Tu so še vedno ohranjene baterije ali pa posamični nemški bunkerji, ostanki pontonskih mostov, urejeni muzeji v katerih hranijo večino orožja in ostale opreme, ki je bila uporabljena v vojni, na ogled je tudi film, ki prikazuje izkrcaje zaveznikov 6. junija 1944 na dan »D« in srdite boje, ki so se odvijali v drugi svetovni vojni na tem območju. Film prikazuje sočasni potek akcij zaveznikov in okupatorske vojske. Srhljivo in žalostno.

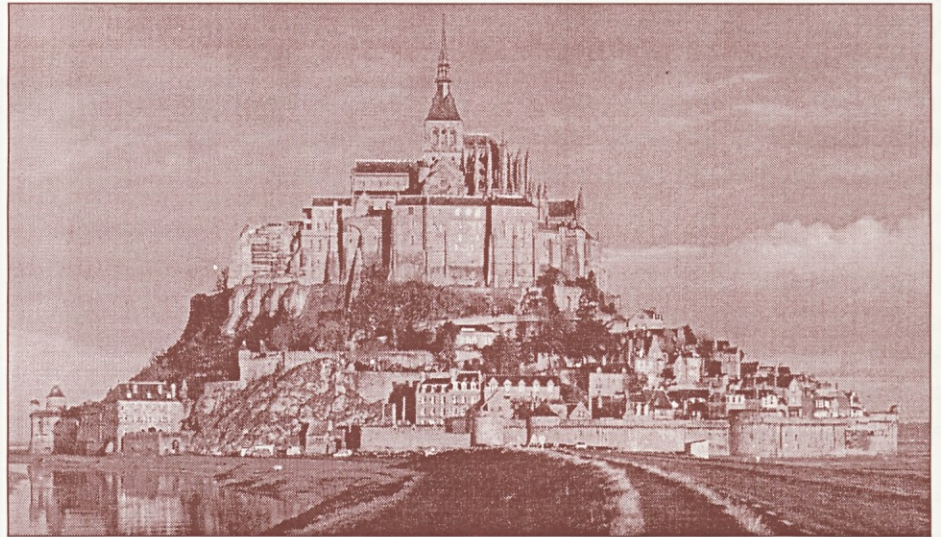
Kot opomniki na nesmisel morij, ki nastajajo v vojnah, pa so spominski parki z obeležji padlim vojakom. Ameriško pokopališče je eno najlepše urejenih in tudi vzorno vzdrževanih. Na njem je 10.000 belih križev s podatki o padlih vojakih. Poti med grobnimi polji so izvedene v krvavo rdeči barvi, voda v velikem ribniku je popolnoma črna, parkovne površine pa so posejane s travo, grmi in drevesi. Tu in tam so ob križih položene sveže vrtnice, ali pa je v tla zabodena ameriška zastava. Opomnik brez primere.

Ob invazijskih obalah (označene so bile s šiframi Gold, Utah, Omaha in Sward), leži mesto Caen, ki ni znano le po izkrcaju zaveznikov v skupni akciji za osvoboditev Francije, ampak sega njegova zgodovina skoraj tisoč let nazaj. Caen namreč dolguje svojo pomembnost Viljemu Osvajalcu in njegovi ženi, kraljici Matildi, ki sta bila zaradi krvnega sorodstva cerkvena izobčenca, dokler nista prav v Caenu zgradila vsak svojo mogočno cerkev v strogi normansko-romanski arhitekturi (St. Etenne je bila cerkev za moške, La Trinite pa za ženske). Viljam Osvajalec je postal, po zmagi pri Hastingsu, kjer je v bitki porazil angleškega kralja Harolda, prvi normanski kralj Anglije. V spomin na dogodke iz teh osvajalskih vojn, so po naročilu škofa Odoja iz Bayeuxa, kraljica Matilda in njene nune, izvezle v deseti

letih, eno najslavnejših tapiserij. Tapiserija meri 70 m, široka pa je pol metra. Hranijo jo v mestni knjižnici v bližnjem mestu Bayeux, kot tapiserijo kraljice Matilde. Tu je tudi gotska katedrala iz 13. stoletja. Nad južnim vhomom je upodobljena zgodba o tem, kako so vojaki angleškega kralja Henrika II. umorili canterburyskega nadškofa Thomasa Becketa.

Med pomembnejšimi mesti, ki smo si jih ogledali je prav gotovo tudi Rouen. Tu se konča tragična zgodba o francoski junakinji Devici Orleanski, ki je bila žrtev

Na 80 m visoki granitni skali, ki se dviga iz blatnega ustja reke Couesnon, stoji kombinacija cerkvenih stavb v gotski in romanski arhitekturi, ki jo imenujejo čudo (Merveille). Na vrhu teh stavb je cerkev s 157 m visokim zvonikom, na katerem je kip sv. Mihaela. Zgodba pravi, da je bila kapela grajena po navodilih Auberta, škofa iz Avranches, ki mu jo je naročil med videnjem nadangel Mihael. Kakršnakoli je že zgodba, sam kraj je nekaj posebnega, napolni te z neko posebno umirjenostjo.

Mont St. Michel - poleg Chartresa najbolj obiskana romarska pot Francozov.

nevoščljivih francoskih vojaških poveljnikov (zaradi zaslug, ki jih je imela pri bitkah za Francijo in ker je bila odlična strateginja). Francozi so jo zajeli pri Roenu in jo predali Angležem. Ti so jo obsodili za čarovnico in jo na trgu sežgali. Šele več let po izvršeni usmrtitvi so jo Francozi rehabilitirali in jo razglasili za svetnico. Na kraju, kjer so jo zažgali, so zgradili moderno cerkev s prekrasnimi vitražmi, na katerih so upodobljene posvetne in svetopisemske zgodbe. Posebna zanimivost vseh teh krajev je ta, da se tu ljudje ne sramujejo svoje zgodovine, pa naj je bila kakršnakoli, spomeniki ostajajo, so negovani in predstavljajo kulturo naroda.

Prav na zahodni meji med Normandijo in Bretanijo leži mistično mestece Mont St. Michel, ki je pomembno že od prazgodovinskih časov naprej.

Popolnoma drugačna od Normandije je Bretanija. To je eno najbolj dinamičnih kmetijskih območij v Franciji. Ohranila je svojo kulturo, globoka verska čustva, prepletena s poganskimi miti o kralju Arturju, svoj jezik in tradicijo. V hotelu kjer smo prenočili so nas pričakali v bretanskih narodnih nošah z aperitivom za dobrodošlico (kir - močno ohlajeno vino, ki mu dodajo ribezov sok). Sledila je tradicionalna večerja s palačinkami, ki so jih sproti pekli in po želji polnili z različnimi nadevi (zelenjavo, mesom, marmelado, čokolado...), tako od predjedi do sladice. Palačinke pripravijo iz ajdove moke.

Mesta, ki so nas navduševala s svojimi znamenitostmi in zanimivostmi so še St. Malo, Brest, Nantes, Le Mans, prav posebno pa še Carnac. Prav slednji kraj je znan po več kot tri tisoč megalitih, ki so postavljeni v treh vrstah in datirajo od okoli

5500 do 1000 let pred našim štetjem. O nastanku megalitov obstajajo različne razlage: da so to okamneli vojaki, da so to morda vetrolovi za vojaške šotore... Skratka, znanost še ni dala dokončne ugotovitve, kdaj, kdo, kako in zakaj so bili ti megaliti tako postavljeni (kot dolmeni, to so skupna grobišča, menhiri so stoječi kamni, tumuli pa so z zemljo krite grobne gomile z rovi in celicami, obložene s kamni).

Ko smo se vračali proti Parizu smo se ustavili tudi v Angersu ob reki Maine. Tu stoji grad, ki je grajen s črnimi skrilastimi skalami, ki so olepšane z belimi črtami iz apnenca. Grad ima še vedno 17 valjastih stolpov, ki dokazujejo, da je bil grad vojaška postojanka francoskih kraljev, na meji s sovražnimi Bretanci. V gradu je razstavljen ena najbolj slavnihih tapiserij iz leta 1375, ki je dolga 100 m, široka pa 5 m. Na tapiseriji, katero je naročil vojvoda Anžujski I. za angersko katedralo, je upodobljena apokalipsa po videnju sv. Janeza (razodetje sv. Janeza zapisano v Svetem pismu leta 86). Okoli gradu, do katerega je možno priti preko dviznega mostu, je lep parkovni nasad z urejenimi cvetličnimi gredicami, bujno cvetočimi japonskimi češnjami in drugimi drevesi in grmičevjem. Treba je povedati, da so tudi mestne ulice, oziroma rondoji, ki jih je po francoskih mestih ogromno (ne tako kot pri nas, ki so locirani semaforji tam, kjer so potrebni in tudi tam, kjer jim resnično ni mesto), lepo urejeni, posajeni s cvetličnimi nasadi in raznimi grmovnicami, krasijo jih pa tudi spomeniki na njih. No in, ker sem že pri parkih in rožah, moram zapisati, da smo si med drugim ogledali vrt, ki ga je uredil in zasadil Claude Monet, ki je svojih zadnjih 43 let preživel v idiličnem mestecu Giverny, ki je približno 70 km oddaljeno od Pariza. Rastline je slikar prinašal iz vsega sveta (posebnost je del vrta z vodnimi motivi in lokvanji po japonskem vzoru) in s strokovnim pristopom uredil vrt, ki ga danes obiskuje na stotisoče ljubiteljev rastlinja. Tu je Monet ustvaril svoje

najlepše impresije. Ogledali smo si tudi njegovo hišo, ki je urejena v muzej. Tu so razstavljenе reprodukcije njegovih najpomembnejših del, originali pa krasijo razne muzeje, pa tudi privatne zbirke. V hiši, ki je že po zunanosti nekaj posebnega, te očarata dva prostora, katera bi si človek kar želel, da bi jih imel v svojem domu. Gre za jedilnico, ki je opremljena v rumeni barvi in kuhinjo, ki je opremljena v modri barvi. Kljub malo neprijaznemu vremenu tega dne, vrt ni prav v ničemer izgubil svoje očarljivosti.

Pariz, mesto, kjer lahko vidimo marsikaj, je res nekaj posebnega. Skrbno pripravljen načrt Vladota kaj si bomo pogledali, nam je omogočil, da smo čas, ki smo ga imeli na voljo za ogled tega mesta, najbolje izkoristili. Najprej panoramski ogled mesta, potem vzpon na Eiffelov stolp, odkoder je razgled po celem mestu. Obvezno fotografiranje in nakup drobnih spominkov, pogled na Elizejske poljane s Slavolokom zmage in Malo ter Veliko palačo, ki ju krasita železni kupoli.

Les Invalides s pozlačeno kupolo spominja na dva velika francoska monarha, na sončnega kralja, ki je dal zgraditi kompleks Invalide in na Napoleona Bonaparteja, ki je tu pokopan. Tu so v ostalih kapelicah pokopani mogočni francoski generali. Francoski vojaški dosežki so prikazani na baročnih kupolah, stebrih in kipih v Eglise du Dome.

Trg Concorde, katerega so zgradili leta 1775 z namenom, da bi nanj postavili kip kralja Ludvika XV. je bil v času francoske revolucije priča množičnim usmrtitvam med katerimi sta bili tudi obglavitev Marie Antoinette in Ludvika XVI. Trg poleg ostalega krasijo 3000 let stari egipčanski obelisk, ki je bil podarjen Napoleonu.

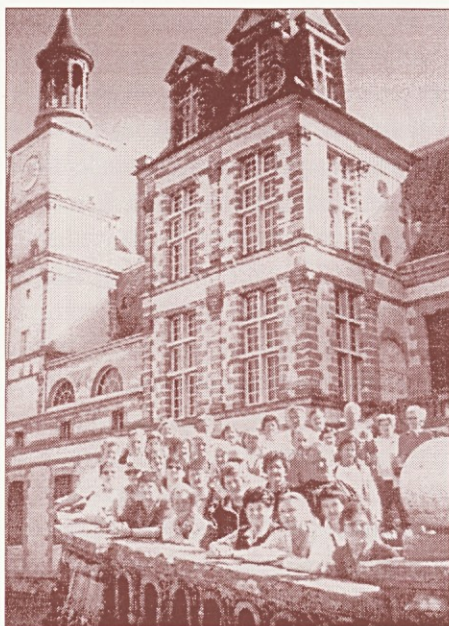
Prav gotovo je ena najlepših stavb Pariška opera. Palačo z oboki krasijo kipi krilatih konjev, frizi, različni stebri in bakrena zelena kupola. V veličastni avli prevladuje veliko stopnišče, obdano z balkončki in svečniki. Pozlate toliko, da ob gledanju bolijo oči.

Od 36 mostov v Parizu je najbolj okrašen Aleksandrov most, ki so ga zgradili leta 1900 za svetovno razstavo, posvetili pa so ga francosko - ruski zvezi; temeljni kamen zanj je položil car Aleksander III. No, in ker sem že pri mostovih, je tu še najstarejši pariški most, ki so ga gradili v času od 1578 - 1604, ki nosi ime Pont Neuf (Novi most).

Med pomembnejšimi zgradbami smo si ogledali Notre Dame, katedralo z 90 m visokim zvonikom, ki so jo začeli graditi leta 1163, dokončali pa so jo komaj leta 1345, v naslednjih stoletjih pa še večkrat spreminjali, dograjevali in preurejali. Notranjost obsega kapele, kipe in grobove, v zakristiji pa hranijo notredamski zaklad. Do vrha zvonika vodi 386 stopnic - seveda jih premagajo le pogumni. Posebnost so trije nesimetrični portali na pročelju, na katerih je upodobljeno del Svetega pisma za nepismene vernike tistega časa. Nenavadni so tudi zunanji oporni loki, ki dajo zgradbi poseben pečat, v notranjosti pa še vitraži z različnimi upodobitvami v prekrasnih barvah.

Sveta kapela (Sainte - Chapelle) je ena najstarejših in najpomembnejših sakralnih umetnin iz leta 1248, katero je dal zgraditi Ludvik IX, da je vanjo shranil relikvije, ki jih je pokupil med križarsko vojno. Na 16. oknih je prikazanih 1134 svetopisemskih prizorov, ki se začenjajo s stvarjenjem sveta in končajo z apokalipso. Ker sem že pri cerkvah, naj zapišem, da smo si na Montmartru ogledali še romansko - bizantisko cerkev Sacre - Coeur, ki so jo zgradili v čast 58.000 padlim v francosko - pruski vojni. Seveda smo na Montmartru preživeli kar nekaj ur in opazovali umetnike pri njihovem delu, posedeli v eni od mnogih "Brasserie", popili skodelico kave in uživali v razgledu na mesto pod hribom. Mnogo videnega in še več nevidenega pa kdaj drugič.

Nepozaben je bil nočni ogled Pariza iz ladje po Seni. Poleg polne lune, ki je bila prav tistega večera in osvetljenih impozantnih stavb, so nam dušo božale otožne šansone Edith Piaf, Charlesa Aznavourja, Mirrelle Matieu in mnogih

Skupinski posnetek na znamenitem stopnišču kraljeve poletne rezidence Fontainebleau v bližini Pariza.

drugih. Zaželela sem si, da bi se čas ustavil, a se žal ni.

Neprijetno presenečenje smo doživeli zjutraj, ko sta Vida in Frane ugotovila, da so nam ponoči vdrli v prtljažnik avtobusa in nam pokradli kar nekaj pomembnih reči, vendar nič hujšega in končno je tudi to posebno doživetje.

Notre Dame de Chartres je mogočna katedrala (francoska akropola), ki stoji na kraju, kjer je stalo po vrsti pet cerkva, zadnjo so zgradili leta 1021 z namenom, da bi v njej shranili relikvije Device Marije. Spodnja polovica zgradbe je ostala v čistem romanskem slogu iz 11. stoletja, preostali deli katedrale pa so gotski. Posebnost predstavlja 176 poslikanih barvnih oken. Katedrala v Chartresu je skoraj tako pomembna kot je katedrala Notre Dame v Parizu.

Fontainebleau je kraljeva rezidenca, ki jo dal zgraditi Franc I. v XVI. stoletju, kasneje je tu živel tudi Napoleon in njegova Josephina, ki je tu tudi umrla. Dvorec je zelo razkošen in bogat, tako s pohištvo, umetniškimi slikami, s posodjem, bibliotekarskim gradivom, orožjem in drugimi okrasnimi detajli od štukatur do tlakov in sten. Posebnost je

stopnišče, ki je tako zasnovano, da so svoj čas po njem zapeljali kar s konjsko vprego v двореc. K vrednosti dvorca, ki je znan tudi po sloviti Fontainebleauski umetniški šoli, pa nesporno prispeva park, ki se razprostira v največjem gozdu pokrajine Ille de France, ki je kot park izjemno lepo urejen z različnimi parkovnimi elementi od vodnih motivov v katerih živijo vodne rastline in živali, do prekrasnega grmičevja in drevja ter cvetličnih gredic.

Počasi zapuščamo Francijo in pridemo v Švico. Geneva - kratek postanek nato pa vožnja ob Genevskem jezeru do Lausanne, kjer si ogledamo muzej olimpijskih iger moderne dobe. Osrednjo zgradbo v kateri je muzej obkroža velik lepo urejen in negovan park s skulpturami olimpijskih panog in kipih velikih športnih junakov. Po ogledu muzeja in fotografiranju poleg obeležja Draženu Petroviču, nadaljujemo pot do mondenega mesta Montreux. Tu nam je dal Vlado malo prostega časa, da smo lahko nekoliko lažje posedeli ob obali jezera in opazovali mimoidoče, pa tudi trgovine so vabile. Toda, ko smo videli cene (res da imajo tu svoje butike samo prestižne blagovne znamke iz sveta mode), smo bili s svojo cenejšo garderobo kar zadovoljni. Pa saj niti ni tako slaba, da bi jo morali menjavati.

Še zadnja noč v Martiniqu, nato pa preko gorskega prelaza Simplon pass proti Italiji. Ko smo se vzpenjali proti 2005 metrov visokemu gorskemu prelazu, nas je zopet pozdravila zima. Snežilo je kot sredi najhujše zime, na samem prelazu pa je bilo več kot pol metra snega. Dež, sneg in veter so nas spremljali vse do švicarsko - italijanske meje, potem pa kot bi prišli na drugi planet. Cvetoči grmi kamelij, rododendronov, bronvalij in kdo bi vedel kakšnih še drugih vrst cvetja se je bohotilo ob jezeru Magiorre. Prekrasne vile ob obali jezera dajo vedeti, da so od nekdaj tu živeli zelo premožni ljudje, ki so imeli poleg denarja tudi precej smisla za urejanje svojih bivališč. Barkica nas je prepeljala na Otok cvetja, kjer smo si ogledali ta zanimiv in lepo urejen otoček in tako na najlepši način zaključili naše dvanaajstdnevno popotovanje.

Sedaj pa še malo o našem zabavnem delu potovanja. Vedno potujemo tako, da izgublamo čim manj časa po restavracijah s tem, da en obrok skuhamo na poti. Povedati moram, da so v državah po katerih smo doslej potovali, zelo lepo urejena počivališča, marsikje s toplo ne samo mrzlo vodo, telefonom, mizami in klopami. S seboj nesemo plinski gorilnik in napol pripravljeno hrano, kar pomeni, da skrbno načrtujemo jedilnik za ves čas potovanja, tokrat smo pripravile z Vido in Almo 480 obrokov. Ker smo imeli v aranžmanu polpenzione, smo za opoldanski obrok pripravile večinoma različne vrste juh, rižot in testenin. Naše ostale sopotnice so se izkazale kot odlične slaščičarke in verjemite, da ni minil dan, da ne bi imeli po obroku še sladkaja. Glede kuharskih veščin moram povedati, da se odlično uveljavlja tudi naš moški del logistične skupine, tako, da postajata Frane in Stojan prava pomočnika. Čeprav smo bili v Parizu okradeni in to predvsem s pijačo, pa Edo ni napovedal redukcije pri pijači. Lahko se pohvalimo, da je bilo naše načrtovanje kar se tiče prehrane odlično. Za varno hrano odlično skrbi naša Nada, ki kot prava inšpektorica kontrolira kuharsko osebje in skrbi, da ne hodijo po kuhinji ostali potniki. Prvi dan, ker si nismo zaradi mraza naredili predpasnikov in klobučkov, smo bili deležni njene kritike in nas je kar malo "ošinfala". To je pomagalo, da smo bili potem vedno primerno oblečeni. V času, ko smo pripravljali obed, je Milka imela polne roke dela. Skrbela je, da so se s telovadbo kosti malo pretegnile in se je lažje počakalo na obed. Pa tudi zabalinalo se je, toda niti en postanek za obed ni trajal dlje kot eno uro, tako, da je tudi za rekreacijo zmanjkovala časa. Nekajkrat smo imeli tudi "osmico". Pripravljen je bil bogat srečelov, za dobiček od prodanih srečk iz zadnjih potovanj smo namreč nabavili mizo z dvema klopema in tendo, ki bo v bodoče omogočala, da bomo manj odvisni od vremena.

Posebna zabava je bila namenjena, že po tradiciji, letošnjim jubilentom, ki jih ni bilo malo. Najlepše želje, s skromnim darilcem, bodo zagotovo dragocen spomin za stare dni.

Imeli smo pa tudi nekaj neprijetnih dogodivščin. Najprej je v avtobusu menda odpovedala avtomatika, ki jo je Frane kar hitro odpravil s pomočjo moških kavalirjev, potem nam je razneslo obe zadnji gumi. Tudi to nevšečnost smo ob Franetovi in Vladotovi iznajdljivosti dobro prebrodili in kot sem že prej opisala so nas za nameček še v Parizu okradli.

Toliko o našem potovanju, ki je letos potekalo v velikonočnem času. Temu času primerno so bili pripravljene obedi, spremljal nas je kot maskota velikonočni zajec, za spomin pa je vsak dobil še en poslikan pirh. In na koncu pozdravi z lepimi željami in z mislijo kam naslednjič. Načrt je že sprejet in prihodnjič vam povem, kam bomo šli.

V Ilirski Bistrici, julij 2003

Vojka Lenarčič

Hodnikov mlin, spomenik času

Na mostiču nad reko
star mlin še stoji,
ko stopiš v njega,
spomin se zbudi.

Vse bistriške mline
čas je podrł,
le Hodnikov na placu
se njemu je uprl.

Nekoč tudi venecijank
se lep slišal je glas,
a njim, kakor mlinom,
prizanesel ni čas.

Bistričanom za čustva
naj drag bo ta mlin,
na začetek naselja ob vodi
budi naj spomin.

Z vsemi mlini ob rekah
se je čas poigral,
le ta mlin na placu
se času ni vdal.

Da vse ni minljivo,
prav tu je dokaz,
v Hodnikovem mlinu
ni ustavil se čas.

Ta mlin dejanjem je priča
in spominu v pomoč,
da ne bi pozabili
še drag nam nekoč.

Stojan Vid Jaksetič

Moja vas

Še kot otrok sem iz daljave gledala
na grič z gradom, cerkvijo.
Ne vem zakaj, zanimivo je bilo.

Ko dekle sem postala,
me je ljubezen pripeljala
prav pod grič z gradom, cerkvijo.
Ne vem zakaj, zanimivo je še sedaj.

Dosti hiš je starih in podrlih
lastniki so v tujini ali pa so mrtvi.
Vas na griču pa spomin budi
o življenju in trdem delu njenih ljudi.
Ne vem zakaj, občudujem jih še sedaj.

Koliko lepega sem tu doživela
med dobrimi, prijaznimi ljudmi.
Preprosti, skromni,
a po duhu in dobroti bolj bogati
od tistih z debelimi denarnicami.

Pripravljene so pomagati v sili,
ne vprašajo te po plačilih -
veseli so, če le ti lahko ustrežejo.

Seveda tudi izjeme se dobijo,
vsak ima po svoje prav.
Pri miru jih pustijo -
brez njih delajo in se veselijo.
Ne vem zakaj, tu lepo je še sedaj.

Hitro leta mi bežijo,
dolgo je odkar sem tu.
Če še enkrat bi živela,
bi hotela biti tu.

Sama? Ne - le z njim.
Pod gričem z gradom, cerkvijo.
O vem zakaj!
Tu srečna sem še kot nekdanj!

Marjana

Obrazi našega kraja

Aleksander Ličan

Bilo je prve dni maja 1945 ko se je, tudi v naših krajih, končala druga svetovna vojna. Od placa sem šel proti kuni in prav takrat so iz nje prišli Aleksander Ličan in trije, štirje partizanski oficirji. Odhajali v smer cerkve sv. Jurija.

Kdo ve kolikokrat sem bil, do takrat in še velikokrat pozneje, srečal gospoda Ličana. To srečanje v vojaški družbi, ko je najbrž opravljal eno od poslednjih županskih opravil, pa mi je ostalo najbolj v spominu.

Aleksander Ličan je bil drugi in poslednji medvojni župan v Ilirski Bistrici. Vendar pa ta položaj ni bil njegova svobodna izbira kot so bile druge stvari, ki jih je v svojem častnem življenju opravljal. Sokol, rezervni oficir, trgovec, režiser, igralec, filatelist, direktor, gasilec, športnik. Vsestransko razgledan in ugleden meščan našega mesta, eden izmed onih, ki so Bistrici udarili mestni pečat, pečat, ki je v zadnjih desetletjih zbledel in še vedno blede.

Leto 1918. Konec prve svetovne vojne. V Ilirsko Bistrico se, na kolesih, pripelje manjša enota italijanske vojske. Skupina bersaljerjev se brezskrbno utabori pri Novem svetu. Tedaj pa komaj 17 - letni Saša v sokolski uniformi, še z nekaj drugimi, med njim menda tudi Biček, presenečene bersaljerje razoroži.

Iz Ljubljane pa pride sporočilo: 'Italijansko vojsko je treba sprejeti prijateljsko.'

Dogodek je pozabljen in ko pride čas 'vojaškega stanu', je vpoklican v italijansko vojsko, v šolo rezervnih oficirjev.

Aleksander Ličan se, po končani gimnaziji - realki v Ljubljani, vpiše na trgovsko akademijo na Dunaju, ki pa je ne dokonča. Uspešno pa tam opravi trgovski tečaj iz zunanje trgovine.

In prišel je čas dela v domači trgovini, kjer je zaposlen vse do povojne nacionalizacije.

Znana je stara fotografija, na hišnem balkonu napis Alessandro Lican, trgovina in pred njo bencinska 'pumpa'. Trgovina s prehrano, steklom in železnino ter prevoznitvo. V Bistrici je takrat trgovina cvetela in Ličanova tudi, kljub hudi konkurenci, ki pa se je dobri trgovci niso bali. Včasih pa se ujamejo tudi najboljši.

Prodajalec rib in rakov je ponujal tudi jastoge. 'Kakšna je cena?' vpraša g. Ličan. 'Kilogram je po ...', cena je bila astronomska. 'Naj bo, vzel bom enega.' Prodajalec prinese samo enega. Bil je jastog velikan, težak precej čez kilogram in cena zanj je bila več kot astronomska. Ceno je zamolčal. Na jastogovo večerjo so bili povabljeni tudi sorodniki. Ob vsesplošnem zadovoljstvu nad slastno večerjo in dobrem razpoloženju je bilo čudno, da je Saša tako kislega obraza in smeha. 'Kaj ti jastogi ne grejo?' 'Grejo, grejo, samo računam koliko je požrl predno se je priplazil na krožnike.'

V času ko se je v Italiji začel pojavljati fašizem je bil Aleksander Ličan vpoklican v rezervo, v Verono. V prostem času, na sprehodu po mestu s skupino oficirjev rezervistov, srečajo bando fašistov, ki zahtevajo, da jih oficirji pozdravijo. Odklonijo in pride do resnega prepira, v katerem oficirji zgrabijo za sablje, fašisti pa oddajo strel. Karabinjerji preprečijo kaj hujšega. Aleksander Ličan pride na črno listo in leta 1930 mu odvzamejo čin 'tenente lagunare'.

To mu je bilo v olajšanje, huje je bilo, da mu je bilo onemogočeno vsako narodno in kulturno delo, ki je bilo Aleksandru Ličanu še posebej pri srcu. Potekal je iz slavne Ličanove kulturniške rodbine pobudnikov in leta 1864 ustanovljene bistriške čitalnice, Matije in Aleksandra Ličana. Priključitev naših krajev kraljevini Italiji in njen fašizem mu onemogočijo nadaljevati delo svojih prednikov.

Vključi se tja, kjer je ohranjeno še kaj slovenskega, v gasilstvo in od leta 1927 do 1940 je načelnik bistriškega gasilskega društva, ki vse do konca vojne ohrani svoj slovenski značaj.

Po izgubi oficirskega čina je kot narodnjak večkrat zaprt v Kopru in Trstu. Ko pa se začne druga svetovna vojna je konfiniran v kraj S. Angelo dei Lombardi. Žena, gospa Malči izkoristi rojstni dan takratnega župana Ilirske Bistrice z darilom - zlato cigaretno dozo, v katero da še 1000 lir, ki tako 'podkupljen' posreduje in Aleksandra Ličana premestijo v konfinacijo v Gradež, bliže domu, kjer so možni redni obiski.

Po kapitulaciji Italije se vrne domov, da bi preživel nekaj časa v miru. Ampak v vojni ni miru. Po tragični usodi prvega bistriškega medvojnega slovenskega župana, ki ga Nemci kot talca obesijo v Trstu, je Aleksander Ličan znova v zaporu. To je zastraševalni zapor, v katerem nemška komanda v Ilirski Bistrici zahteva, da postane župan. Izpustijo ga z ultimatom, župan ali ...

Aleksander Ličan se zateče k zdravniku De Fecondu, ki mu izda zdravniško spričevalo o slabem zdravstvenem stanju. Ne pomaga, brezpogojno mora postati župan. Čeprav v času županovanja sodeluje z OF je po vojni zaprt še od nove oblasti. Je eden redkih, ki so okusili zapore vseh treh diktatur.

Na božično viljico 1945 Aleksandra Ličana v zaporu v Ilirski Bistrici obišče vsa družina. Videti pa ga sme samo najmlajši, leto in pol star Janez. Z okrašeno vejico

iz božičnega drevesa ga spustijo k očetu v celico.

Zvečer sede družina in nekaj sorodnikov k večerji božične vilije. Turobna večerja je polna žalosti in skrbi. Lahko se zgodi najhujše.

Tedaj pa pride gospod Ličan domov. Pripelje ga, uklenjenega, najbrž oznovec. Sname mu lisice in sesti sme k večerji.

Kdo je bil tako usmiljen, da mu je za božični večer dal ta dar?

Svojega stražnika prosi če se lahko okopa. Dovolj ko se prepriča, da iz kopalnice ni mogoč pobeg, vrata kopalnice pa morajo ostati zaprta.

Družina povabi stražarja k mizi na 'jedačo in pijačo', kar ga tako razneži, da ostane s svojim ujetnikom v krogu družine cele štiri ure.

'Bog je uslišal naše molitve,' reče gospa Ličan svojim otrokom. Ampak Bog je moral slišati in uslišati še veliko molitev.

V Lokvi, na tovarnjaku, polnem zapornikov, stoji tudi Aleksander Ličan. Tovor je bil namenjen v podzemni svet. Tam okrog ga je bilo veliko. Ali se je čas življenja iztekel?

Tedaj pa: 'Saša, kaj delaš tam gori? Takoj dol!' je ukazal z brzostrelko oborožen partizan - Vide Oprešnik.

Bog, slučaj ali usoda? Kakor za koga.

Rešen, se je čez čas vrnil domov.

Čez nekaj več kot leto dni je bil imenovan za direktorja Okrajnega magazina, predhodnika Ilirije.

Leta 1968 je odlikovan z Redom zaslug za narod s srebrno zvezdo!

Kako nepredvidljiva je pot življenja po kateri hodimo od jutra do večera, lahko jo prehodimo, lahko zgrmimo v globino. Konec vojne je Aleksandru omogočil,

ne le nadaljevanje dela v trgovini, čeprav ne več v lastni, temveč tudi delovanje na številnih področjih.

Postane predsednik prvega povojnega športnega društva 'Ilirija' Ilirska Bistrica. Sodi nogometne tekme, je časomerilec na množičnih krosih, organizator športnega življenja. Kot velik ljubitelj nogometa se leta 1948 odpravi na Reko, na ogled tekme Dinamo - Racing (Belgija). S seboj vzame obe hčerki ter Evo Nautovo in Anico Benigar in obuje nove čevlje.

'Ne v novih, te bodo bolele noge,' ga posvari žena. Ma za izlet v mesto se spodobijo novi čevlji. V njih je preživel skoraj ves dan in v vlaku, ob povratku domov, si jih z olajšanjem sezuje. Med vožnjo pa mu noge tako zatečejo, da jih ne more obuti. 'Bom pa hodil bos.' Sezuje še nogavice in zaviha hlačnice. Hodil je prvi s čevlji in nogavicami v rokah. Za njim vse štiri mule, ki so pred seboj gledale nekakšno cirkuško hojo s poskoki, odskoki, preskoki in stoki, vzkliki in viki. Današnji Vojkov drevored takrat še ni bil asfaltiran, temveč posut z gramozom, pa še tema je bila. Ko so končno, s to potujočo plesno predstavo, prišli pri Videtu na asfalt, je na perzijski preprogi 'priplaval' domov. Doma je za vse, kar je s čevlji pretrpel, obtožil mule, ki so se mu smejale in ženo, ki se je doma pridružila njihovem smehu.

V hišni knjižnici so med mnogimi knjigami tudi dragocene knjige, ki so jih Ličanovi odkupili od bistriškega duhovnika in pesnika Janeza Bilca. Med knjigami filatelistični album znamk. Aleksander Ličan je bil filatelist in filatelistični strokovnjak in leta 1950 postane predsednik prvega filatelističnega društva v Ilirski Bistrici.

Pa najsi je bilo delovanje Aleksandra Ličana še tako mnogovrstno, je svoj vrh doseglo v gledališki dejavnosti. Odličen režiser in še boljši igravec 'zlate dobe' bistriškega gledališkega življenja, ki mu je ta zlati pečat vtisnil prav Aleksander Ličan in ki ga, do dandanes, še nihče ni dosegel in ne presega.

Finžgarjev Divji lovec, prva povojna gledališka predstava. Množični prizori, slovenske narodne noše, slovenska odrska scena. Stvari, ki smo jih prvokrat videli in slišali. Divjega lovca sem gledal v starem italijanskem vrtcu 'asilo infantile', v veliki sobani, najbrž v jedilnici ali igralnici. Otroci smo sedeli na mizicah, potisnjenih k stenam, odrasli so sedeli na klopih in stolih, tudi malih iz vrtca.

Takratni časi so bili polni manifestacij, zborovanj, sprevedov, parad in v mnogih so sodelovali tudi igralci Divjega lovca v narodnih nošah. Bili so paša za oči in gospod Ličan je bil njihov 'dirigent'.

A Ličan je bil zahteven režiser, hotel je dobro igro in lep slovenski jezik. Pred premiero Divjega lovca pa je, v nekem prizoru, spustil režijo iz rok. Hotel je videti kako se bodo igralci znašli sami. Prepuščeni sebi pa so se odlično odrezali in ko so pozabili na besedilo so se izmišljevali svojega in spretno improvizirali. Konec scene je zaznamoval režiserjev zadovoljni smeh. Igralci so ga bili prepričali. Premiera bo uspela. In je! Na gostovanju v Opatiji, v Kristalni dvorani, je Divji lovec prejel laskave ocene opatijske in reške kritike

Okrog leta 1960 je prišlo do vseprimorskega gledališkega projekta, Kreftove Velike puntarije. Iz vse Primorske so bili izbrani najboljši igralci. Med njimi je bil tudi Aleksander Ličan, edini iz naših krajev. Premiera je bila odigrana na prostem v Koprju, na trgu pred 'Loggio'.

Režiral je Sveti plamen, Operacija, Kralj na Betajnovi, Razvalina življenja, opereto Kovačev študent, veseloigre ... in v njih večinoma tudi igral.

Za svoje kulturniško delovanje je pozneje in med prvimi prejel Kettejevo nagrado.

Kljub številnim ljubiteljskim dejavnostim pa je zelo uspešno vodil in razvijal 'Ilirijo', ki je bila tedaj med vodilnimi trgovskimi podjetji Primorske.

Stari gospodarstveniki so morali postopoma prepuščati vodilna mesta 'našim

kadrom'. Kako 'odpiliti' sposobnega direktorja, vsestransko aktivnega in uglednega meščana?

Ustanovili so trgovsko podjetje s tehničnim blagom 'Hermes' in za direktorja postavili Aleksandra Ličana. Kmalu pa so 'Hermes' priključili 'Iliriji', ki je seveda že imela direktorja. Aleksander Ličan je v njej postal in ostal komercialni direktor.

Čeprav je Aleksander Ličan vrh svojega društvenega življenja dosegel v gledališki dejavnosti pa je bil v mladosti in starosti zavezan športu.

Že leta 1931 je na občinskem tekmovanju v balinanju dosegel tretje mesto. Na 'stara leta' se je posvetil tekmovalnemu bridžu, miselni igri s kartami in leta 1968 postal prvi predsednik bridž kluba v Ilirski Bistrici in prvega na Primorskem. Klub je sodeloval na številnih tekmovanjih, tudi republiških, državnih in mednarodnih.

Iz nekega tekmovanja v Postojni so se domov vračali v temi in megli. Avto je vozil Aleksander Ličan, ob njem je sedel Anton Novak, poklicni šofer in njegov igralski partner. Na prvem križišču pa je zapeljal v napačno smer in šele čez čas spoznal pomoto. Tedaj se je oglasil Antom Novak: 'Tako sem vedel, da je zgrešil a sem molčal, ker v debatah z Ličanom že a priori nimam prav.' V Bistrc so se srečno vrnili, Antona Novaka pa se je, od takrat, oprijel nadimek 'Apriori'.

Aleksander Ličan ostaja zadnji izmed številnih, takratnih in predhodnih, uspešnih bistriških gospodarstvenikov, ki so bili hkrati še nosilci kulturnega, športnega, društvenega in družabnega življenja, ker so vedeli, da je razvoj nekega kraja možen le če se, skladno in v ravnovesju, razvija hkrati na vseh svojih številnih področjih.

Ostaja zgodovinski obraz našega mesta, mesta, ki je po njegovi zaslugi in po zaslugi njemu podobnih dobil in imel 'obraz' živega mesta, ki pa vse bolj blede v pusto naselbino vsakdanjosti.

Ivko Spetič

Moj dom

Med Brkini in Čičarijo,
prav nad Bistriško dolino
moja lepa, tiha vas leži,
sončni žarek zjutraj jo zbudi.

Draga moja lepa vas domača,
iz Jelšanskega zvonika mi zvon zvoni,
čez hribe in preko polja zven doni,
tam kmetič dolenjski s plugom zemljo
obrača.

V tej vasi je moj dragi dom,
bel in svetel se ponosno dviguje nad
globino,
tesna steza se po rebri vije v dolino,
na dnu se sliši potoček, vode šum.

Ta potok vedno me spominja,
kako sem rake in ribice lovil,
mlinček pri vodi sem si storil,
bratec stran od potočka me je podil.

Okoli vasi so hribi in strme poti,
tam z mamu gobe sva iskala,
oh, kako lepo nama je bilo,
čeprav sva se srečati medveda bala.

Minilo je že mnogo, mnogo let,
ko zapustil sem ta prelepi, dragi svet,
odšel sem daleč v svet, daleč v tujino,
pozabil nisem rodne vasi in domovino.

*V spomin na rojstno vas:
Ciril Marjan Stopar, 1977*

V tujini

Daleč, zelo daleč ... tujina.
Pozimi snežno bela, pusta in brez sonca,
kakor srce brez ljubezni,
kakor telo brez krvi,
a življenje drvi, telo hrepeni.

Z letom so gozdovi zeleni ...,
le šepet o pomladi,
a že mimo oddide,
nisem nadihal se te,
omame se njene,
ko že odide ... ovene.

Prostost, radost sončnih dni,
prehitro, prehitro vse mine.
Besede, polne omame ...
Pozabi, na svoje spomine,
v meni je le želja,
domače vasi, ljudi, domovine ...

Daleč, prekleto daleč ... tujina.
Solze so orosile uboge oči,
srce pozabiti ne more,
doma preživetih, mladih, otroških dni.
Sanje, le sanje o zemlji domači.

Daleč, ... pa ne tako daleč,
zelo blizu si ti domovina,
srca mi ne bodo strli,
ljubezni, ne z denarjem vzeli,
čeprav tu mi bodo kosti ostale,
rodna gruda v srcu ostane.

Ciril Marjan Stopar, 1977

Joseph Valenčič, Cleveland

Ustvarjalnost med Slovenci v Severni Ameriki

Gospod Joško Valenčič je ameriški Slovenec. Rodil se je v Clevelandu, mati je Slovenka z Jelšan, oče pa iz Novokračin. Pravzaprav je možakar naš človek. Zelo se zanima za dogajanja v domovini svojih staršev. Med drugim raziskuje in predava o zgodovini ameriških Slovencev.

Gostoval je na Festivalu slovenskega filma v Portorožu in pripravil študijo o slovenski narodnozabavni glasbi v Ameriki.

Sodeloval je pri pripravi knjig Encyclopedia of Cleveland History, Dictionary of Cleveland Biography, Enciklopedija Slovenije, Ekran, Bilten Kinoatelj, Dve domovini, Slovenski koledar, Zbornik slovenske izseljenske matice in Letnik seminarja slovenskega jezika, literature in jezika. Aktiven je v raznih slovensko - ameriških organizacijah.

Je dober znanec naših državnikov Kučana, Drnovška in drugih. Bil pa je tudi eden izmed številnih gostiteljev bistriških pevcev in glasbenikov, ki so bili na turneji v Združenih državah Amerike. Pogosto obišče naše kraje. Univerza v Ljubljani ga kot predavatelja vabi na seminarje, kjer predava o ustvarjalnosti Slovencev v Severni Ameriki. Z njegovim dovoljenjem objavljamo del njegovih predavanj. V prispevku so omenjeni številni ustvarjalni posamezniki, potomci priseljencev, ki so se uveljavili v sodobnem kulturnem življenju: plesalci, slikarji, filmski igralci, književniki, novinarji in drugi.

V stopetdesetih letih so slovenske skupnosti v Severni Ameriki razvile vzporedni slovenski svet, različen od tistega v domovini. V kmečkih naselbinah, rudarskih mestih ali tesno povezanih predelih večjih mest so Slovenci ustvarili in vzdrževali lastne župnije, narodne domove, organizacije, kulturne ustanove in podjetja kot tudi jezikovne šole, knjižnice, založbe, muzeje in medijske hiše. V nekaterih predelih in v majhnih mestih so Slovenci lahko uspevali, ne da bi pri tem potrebovali angleščino. Severnoameriški Slovenci so

izkoristili priložnosti, vire in tehnologijo, ki so jim bili na voljo, ter razvili lastno kulturno izražanje na ravni, ki je bila za večino Slovencev v domovini takrat še nedosegljiva. Hkrati je veliko Slovencev pomembno prispevalo k rasti in razvoju Severne Amerike.

Slovenci so v ameriškem talilnem loncu le majhna entiteta. Toda njihovi ustvarjalni dosežki so videti sorazmerno večji, kot bi pričakovali od njihove majhne populacije. Nekateri vidiki slovenske kulture so postali del ameriške in kanadske popularne kulture. Beseda »slovensko« je v državi znana v zvezi s komercializirano narodno glasbo, ki uživa široko popularnost. Kjer so Slovenci, je možno kupiti »slovenske klobase« (kranjske klobase) in »slovensko potico«. Američani s slovenskimi sosedi poznajo slovenski krompir (»zdinstan« krompir), slovenske krofe in »slovenski« kulturni stereotip: Slovenci trdo delajo, so varčni in ljubitelji glasbe.

Po letu 1850 so prvi slovenski naseljenci kupili kmetije v Pensilvaniji in Minnesoti. Ko je bilo v 80. letih 19. stoletja vse manj poceni zemlje na skrajnem zahodu Amerike, so slovenske izseljence pritegnile težke jeklarne v mestih ob Velikih jezerih in osamljena rudarska in gozdarska mesta, od koder so vozili premog, železo in les za ameriška podjetja. Po letu 1900 je Cleveland postal prestolnica slovenske Amerike: vsak dan je prišlo do 20 novih priseljencev. Po koncu prve svetovne vojne pa se je izseljevanje Slovencev skorajda ustavilo.

Kot večina vzhodnoevropskih priseljencev so tudi slovenski delavci opravljali najbolj težaška dela, povezana z industrijo. Tako delo je zahtevalo moč in vztrajnost, ne pa spretnosti. Slovenske žene so vzdrževale družinsko življenje in občasno skrbele tudi za najemnike - ali pa so jih najeli za kuhanje, čiščenje in druga gospodinjska dela. Nekateri Slovenci so svojo obrt prinesli v Novi svet, na primer vinogradništvo in železarstvo.

Menda so Domžalčanke v začetku 20. stoletja v New Yorku obvladovale manufakturo slamnikov. V Clevelandu so sodelovale tri slovenske harmonikarske delavnice. Med Slovenci se je izoblikoval tudi razred trgovcev: mesarjev, pekov, špeceristov, prodajalcev pohištva, pogrebnikov, brivcev in zlatarjev.

Prvi Slovenci so nameravali na hitro zaslužiti in se vrniti v Slovenijo. Družili so se z nemško in slovansko govorečimi priseljenci. Zaradi različnih dejavnikov, tudi zaradi gospodarske krize, so se Slovenci naselili, poslali po žene in ustvarili skupnosti v bližini delovnih mest. Te kolonije so postale samozadostne: poleg trgovin in storitvenih dejavnosti so imele tudi župnije, bratska društva in dvorane za srečanja. Za neposredne potrebe so skrbele gostilne in cerkve, ki so postale družabna središča. Gostilničarji in župniki so v novih skupnostih prevzeli vodilno mesto. Slovenci so po zgledu drugih priseljenjskih skupnosti ustanovili bratska podporna društva, na primer Kranjsko - slovensko katoliško jednoto (KSKJ, 1894) in Slovensko narodno podporno jednoto (SNPJ, 1904), da bi se finančno zavarovali za primer bolezni ali smrti. V Clevelandu, Chicagu in Pittsburghu, kjer je bila slovenska kulturna dejavnost najbolj živahna in raznolika, so se med voditelji skupnosti razvile ideološke razlike in sicer med rimskokatoliškimi konzervativci na eni strani in svobodomiselnimi liberalci na drugi. Pogosto so bile organizacije podvojene, čeprav so mnogi Slovenci podpirali bodisi oboje bodisi nobenih.

Vsi slovenski izseljenci pa se niso odločili za izražanje svoje kulturne identitete. Nekateri so se poistovetili z Nemci ali Avstrijci in so celo ponemčili ali poangležili svoja imena. Starši so svojim otrokom prepovedali govoriti katerikoli drugi jezik kot angleščino. Še danes obstajajo predsodki do tuje zvenceh priimkov in etničnih stereotipov.

Znanje angleščine je bilo ključno pri iskanju zaposlitve in za osebni napredek.

Javne šole, naseljski domovi in dobrodelna društva so ponujali tečaje jezika in naturalizacije za odrasle. Prvi slovensko - angleški učbeniki so se pojavili v času okoli prve svetovne vojne, da bi se slovenski priseljenci lažje naučili jezik svojega novega doma. Izseljenci so za vsakdanjo rabo razvili lastno slovensko različico angleščine.

Slovenske otroke so spodbujali, da končajo srednjo šolo in se vpišejo na trgovsko šolo. Prvi slovenski študentje, ki so se vpisali na visoke šole, so bili najpogosteje sinovi uspešnih trgovcev in gostilničarjev, ki so si lahko privoščili plačevanje šolnine. V času med obema vojnama so se tako pojavili prvi slovensko - ameriški zdravniki, pravniki in inženirji kot tudi prvi politiki.

Astronavt Ronald Sega (rojen 1952) je obkrožil svet v Space Shuttle leta 1991.

Z leti so Slovenci in Slovenke uspeli v poslovnem svetu, v znanosti in tehnologiji. Dr. France Rode je bil v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja v izumiteljski skupini, ki je oblikovala prve žepne računalnike Hawled - Packard. Dva ameriška astronauta, Ronald Sega in Jerry Linenger, imata slovenske korenine.

Duhovniki in laiki so poučevali verouk, cerkvene pesmi in recitiranje v slovenščini. Župnije so v vseh večjih skupnostih ustanovile lastne osnovne šole. Pouk je potekal v angleščini, četudi so učitelji znali slovensko. Mnoge slovenske župnijske šole še vedno uspevajo, čeprav učenci pripadajo različnim etničnim skupinam.

Izseljenci so si prizadevali za ohranjanje slovenskega jezika in pismenosti. Izobraževalne akcije so se začele v poznih devetdesetih letih 19. stoletja. Gibanje Slovenski sokol je poleg gimnastike spodbujalo intelektualni in politični diskurz. Klubi Sokol so ustvarili tudi zagon za ustanavljanje številnih narodnih domov in čitalnic. Organizacije, na primer clevelandska Slovenska narodna čitalnica (1906) in Izobraževalno društvo Vihar (1011) v Kraynu v Pensilvaniji, so imele zbirke slovenskih knjig in so sponzorirale razprave in kulturne prireditve. Narodna bratska društva so prav tako organizirala ameriške in slovenske izobraževalne dejavnosti za odrasle in otroke. Slovenska ženska zveza in Progressivne Slovenke Amerike sta se usmerili v ženska vprašanja. V 40. letih 20. stoletja je bil v Clevelandu dejaven prvi slovenski muzej.

Med drugo svetovno vojno in v desetletju po njej so se generacije, rojene v Ameriki, popolnoma asimilirale in znanje slovenščine ni bilo več videti pomembno. V 50. in 60 letih 20. stoletja je prišlo v ZDA in v Kanado več tisoč slovenskih političnih in ekonomskih izseljencev. Naselili so se večinoma v Clevelandu in Torontu. Pomagali so pri oživljanju šol slovenskega jezika za svoje otroke. Prav tako so v 60. letih prišli številni akademiki: mnogi profesorji so razvili tečaje in študijske programe slovenskega jezika.

Slovenski dom v Rock Springs, Wyoming, je bil zgrajen v letu 1913.

Slovenske šole v Clevelandu, Torontu in Lemontu v Illinoisu ponujajo nedeljski pouk. Mladinski pevski zbor, krožek št. 2, SNPJ uči otroke slovensko glasbo že od leta 1938 in še vedno prireja dva koncerta letno ter snema plošče. SNPJ vsako poletje organizira seminar iz slovenskega jezika in zgodovine, nekaj ameriških in kanadskih univerz ponuja študij slovenščine. Najbolj znan je program na Univerzi v Kansasu v Lawrencu. Leta 1973 je bilo ustanovljeno Društvo za slovenski študij (Society for Slovene Studies) za akademike in slovenske raziskovalce. Nekatere skupnosti prirejajo vrsto predavanj o slovenskih temah.

Slovenski narodni domovi so služili za zbirališče slovenskih izseljencev. V narodnih domovih so potekali društveni sestanki, organizirali so tudi razne kulturne prireditve in zabave. Prve slovenske domove so začela graditi bratska podporna društva; leta 1901 je bil odprt dom v Pueblu v Koloradu. Dom društva sv. Jožefa, KSKJ, še obstaja. V naslednji desetih letih pa je bilo postavljenih več novih slovenskih domov, večinoma v rudarskih krajih. Osrednji prostor z odrom je bil navadno dovolj velik za nastope telovadcev. V kuhinji je bilo mogoče pripraviti hrano za bankete in poroke; kjer je bilo dovoljeno, je bila poleg dvorane tudi gostilna.

Denar za zidavo slovenskih domov so zbirali s prodajo delnic, z organiziranjem

plesov, s prireditvami, s peko in prodajo peciva ter s srečelovi.

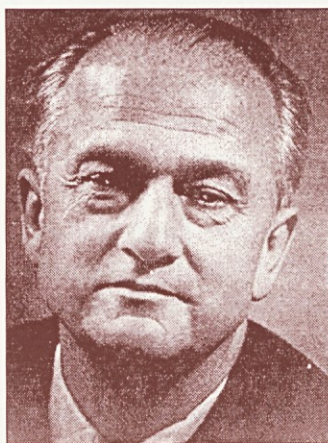
V duhu jugoslovanstva so se Slovenci po 1. svetovni vojni povezali tudi s Hrvati in Srbi in skupno postavili narodne domove.

Najznačilnejši in največji je narodni dom v Clevelandu, odprt leta 1924. Glavna dvorana je imela 1000 sedežev v parterju in 324 na balkonu. Številne slovenske narodne domove so upravljali klubi društev, sestavljeni iz prostovoljcev posameznih društev in kulturnih skupin. Med 2. svetovno vojno so bili ti domovi središča zbiranja materialne in moralne pomoči domovini; tu so bili sedeži organizacij za zbiranje pomoči, med drugim Slovensko - ameriškega narodnega sveta. Slovenski narodni domovi na območju Clevelanda so se povezali s federacijo za vzajemno pomoč. Slovenski narodni dom v Clevelandu še ostaja neuradno središče slovenske kulture v Ameriki. Tu je bila leta 1991 ustanovljena organizacija Združeni Američani za Slovenijo. V 90. letih 20. stoletja so bili odprti 3 novi slovenski narodni domovi.

Slovenci imajo radi pisano besedo in prva generacija severnoameriških priseljencev je v obdobju med 1890 in 1930 izdala številne in raznolike knjige, revije, poezijo, časopise in almanaha, v katerih je izrazila vso pestrost mnenj. Prvi časopis, Amerikanski Slovenec, je bil ustanovljen leta 1891. Do leta 1945 je bilo izdanih skoraj 100 različnih slovenskih periodičnih publikacij: od dnevnih časopisov, društvenih tednikov do literarnih časopisov, otroških in humorističnih revij. Chicaška Prosvetna matica je izdajala slovenske prevode angleških knjig in izvorno slovenska dela. Glas naroda in Enakopravnost sta bila vse do 50. let 20. stoletja vodilna dnevnik. Danes je samo še Ave Marija - mesečna revija, ki jo ureja slovenska frančiškanska skupnost v Lemontu v Illinoisu - v celoti napisana v slovenščini. Vsako večje bratsko društvo izdaja časopis v angleščini s stranmi za slovenske bralce. Največji je Prosveta, ki ga v Pittsburghu

izdaja SNPJ v 20.000 izvodih za vso državo. Slovensko - ameriške organizacije izdajajo kuharice, glasila in številne spletne strani.

Knjižno delovanje Slovencev se je močno povečalo, ko so sredi 19. stoletja prišli v Severno Ameriko prvi misijonarji. Po škofu Frideriku Baragi (1797 - 1868) so sredi 19. stoletja prihajali iz Slovenije v severno območje Velikih jezer misijonarski duhovniki, da bi spreobrnilo avtohtono prebivalstvo. Baraga je, da bi lahko pridigal svojim vernikom, oblikoval pisano besedo za Indijance rodu Očipva in sestavil prvi slovar ter izdajal knjižna dela in prevode. Drugi misijonarji, kot častiti Franc Ksaver Pierc in monsinjor Jožef Buh, so učili slovenske in nemške priseljence. Ti slovenski misijonarji so bili pogosto plodoviti pisci in prevajalci in so svoje poučevanje dopolnjevali s pismi, razmišljanji in objavami. Andreas Bernardus Smolnikar (1795 - 1869) je zapustil duhovništvo, da bi raziskal utopizem in spodbujal univerzalno izpoved. Leta 1912 je častiti Jurij Trunk napisal prvo zgodovino Slovencev v Severni Ameriki.

Louis Adamič (1899-1951) je napisal več knjig o življenju izseljencev v Ameriki.

Med obema vojnoma so bili znani slovenski pisci Etbin Kristan, Katka Zupančič, Jože Zavertnik, Frank Kerže, Anna Praček Krasna, Janko Rogelj in Vatro Grill. V tem obdobju je bil najbolj čaščen pisec, pesnik, skladatelj in glasbeni dirigent Ivan Zorman (1889 - 1957). Izdal je več zbirk slovenskih

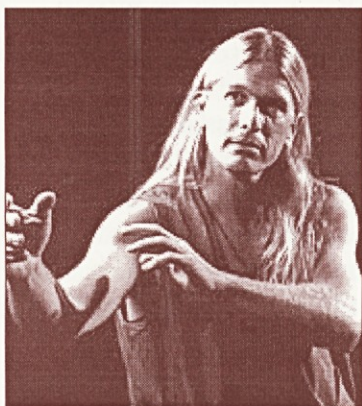
pesmi o ljubezni, domovini in življenju priseljencev.

Najpomembnejši slovensko - ameriški avtor je bil Louis Adamič (1899 - 1951), ki je izseljensko izkušnjo proslavil v številnih knjigah in esejih.

Njegova najbolje prodajana knjiga *The Native's Return* govori o tem, kako je obiskal svojo družino v Sloveniji. To je bila prva knjiga, ki je zbudila ameriško zanimanje za Slovence in njihovo domovino. Adamič je bil eden vodilnih piscev o etničnosti v Ameriki. Leta 1950 je Adamičev družabnik Frank Mlakar (1913 - 1967) izdal *He, the Father*, s katerim je okoli leta 1910 prenesel Cankarjevega Hlapca Jerneja v Cleveland. S slovenskimi izseljenci po drugi svetovni vojni so prišli novi glasovi, med njimi predvsem Karel Mauser (1918 - 1977), clevelandski tovarniški delavec, ki je v slovenščini napisal 20 romanov o dogodkih, ki jim je bil priča v domovini. Edvard Gobetz in John Arnez sta pisala in urejala knjige o slovenskih temah in zgodovini izseljencev. Ivan je sredi 70. let izdal slovensko - kanadski Dnevnik.

Ljubezen do slovenskega jezika se odraža pri številnih slovensko - ameriških in kanadskih avtorjih in novinarjih, ki so uspeli pri pomembnih medijih. Stanley Modic je kot glavni urednik revij *Industry Week* in *Zolling and Production* prejel za svoje delo Nealovo nagrado. Zgodovinar John Grabowski je delal kot urednik *Encyclopedia of Cleveland History*. Frank Kuznik je bil urednik *Cleveland Magazine*. Vera Ponikvar je urednica in izdajalka *Chisholm Tribune Press* v Minnesoti. Carole Mark Howey piše ljubezenske romane v Philadelphiji. Robert Dolgan, športni poročevalec za clevelandski *Plain Dealer*, je bil imenovan za nogometnega pisca leta. Slovenske izseljenske teme prevevajo poezijo Rose Mary Prosen in Ray McNiece.

V prvem stoletju priseljenstva je bil slovenski jezik ključ za razvoj slovenske kulture v Severni Ameriki. Z zmanjševanjem jezikovnih spretnosti

Clevelandski pesnik Ray McNiece, rojen 1962, večkrat piše o svojih slovensko-irskih koreninah. Ruski pesnik Jevgenij Jevtušenko pravi, da mu je prirojeno biti pesnik in igralec.

je v zadnji petdesetih letih odgovornost za ohranjanje slovenske identitete prevzela glasba. Skoraj vse dejavnosti, ki jih načrtujejo današnje organizacije, vključujejo glasbo. Slovensko - ameriška glasba je prinesla več pozitivnega odziva na slovensko kulturo in Slovenijo kot katerakoli druga izrazna oblika.

Prva slovenska glasba v Ameriki so bile cerkvene in ljudske pesmi, ki so jih prinesli izseljenci. Prve organizirane glasbene skupine so bili cerkveni zbori. Posamezni glasbeniki so čez ocean s seboj prinesli harmonike, tamburice in citre. V 90. letih 19. stoletja je bilo veliko povpraševanje po harmonikarjih za poroke, plese in piknike. Organizacije so ustanovljale godbe na pihala v spomin na »pleh muziko«, kot so jo poznali iz domovine. Cerkevni organist Ivan Zorman st. je pred letom 1900 ustanovil glasbene skupine v Ohio, Michiganu, Minnesoti in Koloradu. Slovenci so prav tako ustvarjali tamburaške klube in družinske glasbene skupine. Ko so se pridružili še klavir, godala, trobila ali pihala, so nastali orkestri. V nekaterih skupinah so bili tudi bobni in banjo in do leta 1920 so se pojavili prvi slovenski plesni orkestri. Župnijske dvorane, slovenski domovi in gostilne so postali zabavišna središča. Anton Mervar in John Mikuš iz Clevelanda sta odprla tovarno harmonik in prodajala svoje instrumente po vsej državi.

Gramofon in radio sta prinesla slovensko glasbo v vsak dom in pojavila se je potreba po posnetkih in umetnikih. Družbi Victor in Columbia sta posneli celo vrsto slovenskih skladb. Ljubljanski umetnici Augusta Danilova in Mila Polančeva sta leta 1917 v New Yorku prvi posneli slovenske ljudske pesmi. V 20. letih sta bila posnetka Mamica moja in Gor' čez jezero Antona Schubla prava hita. Prvi slovenski ansambel, ki je snemal plošče, je bil trio Matta Hoyerja iz Clevelanda. Skupina je od leta 1919 do 1930 posnela vsaj 100 pesmi. Hoyer je predelal stare polke in ljudske pesmi ter jih posodobil s spremljavo banja.

Frank Yankovic (1915-1998) je bil kronan ameriški kralj polke v 1948. Dobil je prvo grammy nagrado za najboljšo polka ploščo v 1986. Njegovi starši so bili doma iz Kala.

Leta 1930 so bile že prve slovenske radijske oddaje. Več producentov oziroma napovedovalcev, kot Martin Antončič v Clevelandu in Mary Skerlong v Pittsburghu, je imelo oddaje tedensko več desetletij. Pianist in skladatelj William Lausche je »amerkaniziral« slovenske melodije s plesnimi in jazzovskimi aranžmaji in je bil pionir posebne polke, ki so jo začeli povezovati s Slovenci. Njegovi posnetki s sestro Josephine in Mary Udovich kot vokalistkama je celo v Sloveniji distribuirala Columbia Records iz Beograda.

Fantje, ki so odraščali s ploščami, ob radiu in z glasbeniki iz soseščine, so ustanovljali nove skupine. Frank Jankovič

je bil še kot najstnik vodja glasbene skupine v Clevelandu. Njegovi prvi posnetki so se dobro prodajali, tako da je že leta 1946 podpisal pogodbo s Columbio. Plesalci so bili navdušeni nad Jankovičevimi tekočimi valčki in počasnejšimi polkami, ki niso zveneli tuje. V angleščino je prevajal slovenske pesmi, da bi privabil ameriške poslušalce. Z dvomilijonsko prodajo aranžmajev Just Because in The Blue Skirt Waltz je bil v letih 1948 in 1949 na vrhu glasbene lestvice. Leta 1948 je bil okronan za »ameriškega kralja polke«. Johnny Pecon je zapustil Jankoviča in sestavil svojo uspešno skupino, za katero mnogi pravijo, da je izpopolnila slovenski slog. Državne pogodbe za snemanje so med drugim dobili Pecon, Johnny Vadal, Louis Basher in Eddie Habat. Polka je bila na vrhuncu okoli leta 1950, ko so si Američani po letih odrekanja zaželeli vesele glasbe. Večkulturna identiteta Amerike se je odražala v tem, da je ameriška popularna glasba slovensko polko posrkala vase.

Tone Petkovšek je leta 1961 začel z vsakodnevnimi oddajami o polki v angleščini ter kmalu postal pomembna osebnost oživiljanja in spodbujanja slovensko-ameriške kulture. Posnetki bratov Avsenik in tria Lojzeta Slaka so prinesli nov narodnozabavni zvok in nove melodije. Poskočen alpski slog Avsenikov je navdahnul glasbene skupine v Clevelandu in Torontu, Slakova diatonična harmonika je med ameriški Slovenci sprožila pravo manijo. Lokalne glasbene hiše so izdajale manjše izdaje albumov (500 do 1000 primerkov). Karizmatični voditelji, kot Richie Vadal, Walter Ostanek in vokalistka Cilka Dolgan, so privabljali občinstvo vseh starosti. Etnični ponos je v Severni Ameriki rasel in velike prireditve polke so postajale vse pomembnejše. Petkovškov tridnevni festival polke od leta 1963 vsak november privabi v Cleveland 5000 ljudi. Slovenefest, ki ga organizira SNPJ v Pensilvaniji, jih prav tako privabi na tisoče. Mnogi ameriško - slovenski glasbeni festivali so tekmovali s podobnimi v domovini.

V 60. in 70. letih prejšnjega stoletja je bila polka katalizator za tri sociološke dogodke v slovenskih skupnostih. Potovalne agencije v lasti Slovencev so organizirale poceni potovanja na prireditve polke v Slovenijo; tako je v domovino prišlo na tisoče ljudi na obisk k sorodnikom in odkrivat domovino. Slovenci so organizirali klube diatonične harmonike in prvič so se na odru moškim pridružili ženske in otroci. Slovenski glasbeniki so leta 1972 izvedli prvo polka mašo. V obred so bile vključene tradicionalne ljske melodije z liturgičnim besedilom. Polka maša se je prodajala bolj kot katerakoli plošča po letu 1950. Leta 1983 so slovenski Američani izvedli polka mašo za papeža.

Leta 1985 so bile podeljene prve nagrade grammy za najboljšo polka ploščo in dobil jo je Frank Jankovič. Naslednje leto je Ameriško - slovenska fundacija polka (American Slovenian Polka Foudation) v Euclidu, pretežno slovenskem predmestju Clevelanda, odprla posebno dvorano v slavo polke in muzej (Polka Hall of Fame and Museum). Njeni člani iz vse države (jih je približno 2000) vsako leto nominirajo izjemne glasbenike in slovenske kulturne dosežke in izbirajo najboljše. Walter Ostanek je prejel tri nagrade Brammy. Danes v Severni Ameriki izvaja slovensko - ameriško glasbo vsaj 200 orkestrov. Harmonikarski klubi so vse od Floride do Aljaske. Slovenski radijski programi uspevajo. Novi, mladi orkestri obetajo, da se bo slovenska ameriška glasba nadaljevala še mnoga leta.

Izseljenci so v Severno Ameriko prinesli tudi slovensko tradicijo vokalne glasbe. V prva pevška društva so v letu 1890 prerasli cerkveni zbori in neformalne skupine. Skoraj vsaka skupnost je podpirala vsaj en zbor. V Clevelandu jih je bilo 30, od teh jih je 8 dejavnih še danes. Nekateri zbori so zbirali glasbo glede na ideologijo svojih članov. Po slovenskih naseljih so potovali solisti Slovenije, kot Anton Schubel in Svetozar Banovec. Nekateri prizadevni zbori so se lotili slovenske resne glasbe. Pevsko društvo Zarja, ustanovljeno leta 1916 v Clevelandu, je v tistem času

Pevsko društvo Zarja je igrala opere v slovenščini z orkestrsko spremljavo v Slovenskem narodnem domu v Clevelandu. Verdijev Trubadur, leto 1936.

med Slovenci veljalo za vodilni zbor. V novih slovenskih narodnih domovih je pod vodstvom Johna Ivanuscha, učenca Franza Leharja, izvajalo Foersterjevega Gorenjskega slavčka ob orkestrski spremljavi. Uspeh je Ivanuscha navdušil, da je na podlagi Prešernove pesmi napisal opero Turjaška Rozamunda. Njegova žena Mary Grill je bila režiserka, libretistka in je imela glavno žensko vlogo. Prva slovenska opera je premiero zunaj Evrope doživela leta 1920 s 30 igralci. Zarja je kmalu razpadla na dve skupini, in sicer na Samostojno zarjo in Socialistično zarjo; obe skupini sta nadaljevali s koncerti in operami kot npr. Trubadur in Nikola Šubić Zrinjski. Leta 1940 je Samostojna zarja postala Glasbena Matica, dobila novega direktorja Antona Schubla iz zbora Metropolitanske opere. Nova generacija pevcev je do Schubleve smrti leta 1965 ob spremljavi orkestra izvajala standardne opere v slovenščini. Glasbena matica, Zarja in drugi zbori so bili na turneji v Sloveniji, snemali so in še vedno nastopajo na koncertih.

Mnogo slovenskih Američanov je za poklicno pot izbralo klasično glasbo, kot pokojni organist in skladatelj Paul Sifler,

avantgardni harmonikar Guy Klučevšek in Heidi Skok iz Metropolitanske opere.

Družabni plesi so bili prav tako pomembna oblika slovenskega kulturnega izraza. Izseljenci so večinoma plesali polke in valčke. Ples je bil sprejemljiv, ker sta tako ples kot glasba imela korenine v tradicionalni slovenski kulturi. Družine so lahko prihajale z otroki. Ob plesih so mladi Slovenci lahko srečali »druge svoje vrste« v varnem okolju brez ameriškega vpliva in se izognili neznanim sozeskam. Za vsako generacijo priseljencev so bili plesi pomembni, saj so se slovenski pari lahko srečali in se tudi poročili.

V poletnih mesecih so bili plesi zunaj, na slovenskih farmah. Gostje so uživali ob domačem vinu, pripravljeni hrani, balinanju in igrah na srečo. V 60. letih 20. stoletja so organizacije zgradile rekreacijske centre zunaj mest, kot so Pittsburgh, Milwaukee in St. Catherine's v Ontariu. Cleveland in Ontario sta se ponašala z več oddaljenimi »farmami«. Največja je rekreacijski center SNPJ v Pensilvaniji, ki ima koč, restavracijo in avditorij, muzej, dva bazena in jezero. Slovenski plesi in prireditve so privabljali

tudi druge nacionalnosti. Za mnoge majhne skupnosti so bili plesi v slovenskih dvoranah edina dostopna zabava.

Peščica slovenskih folklornih plesnih skupin je bila dejavna od leta 1930. Slovenski priseljenci iz obdobja po drugi svetovni vojni so dobili navdih v folklorni skupini Franceta Marolta in v 50. letih so v Clevelandu ustanovili plesno skupino Kres, ki izvaja tradicionalne ljudske plesne v nošah, koreografirane predstavitve pa spremljajo posnetki etnične pop glasbe iz Slovenije.

z okraski, ki imajo korenine v tradicionalni obrti. Ženske so vezle, pletle in šivale, moški pa so se lahko predajali rezbarjenju, kovinarski obrti in soboslikarstvu s šablono. V vsakem slovenskem domu je podoba Blejskega jezera ali Marije z Brezij, stenski prtiček s slovenskim motivom ali sentimentalno podobo. Ženski in otroški krožki so v letih od 1930 do 1979 ponujali tečaje obrti. V mestih kot sta Cleveland in Milwaukee so bile v 70. letih ustanovljene slovenske umetniške organizacije in so privabljale ljubiteljske slikarje in obrtnike.

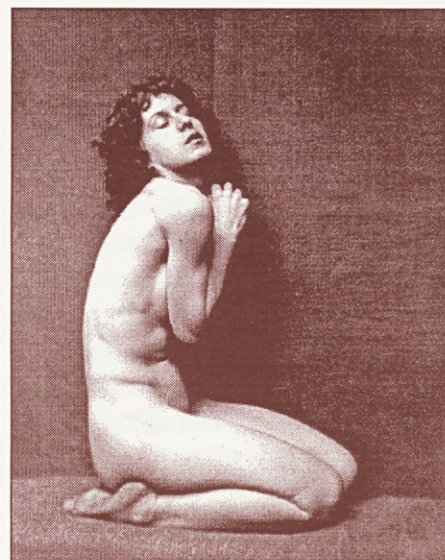
Razstava slovenskih narodnih noš v muzeju Slovenske Narodne Podporne Jednote v Pensilvaniji.

Mnogi slovenski Američani so uspešni plesalci, koreografi in pedagogi. V 20. letih 20. stoletja je bila Deša Podgoršek (1900 - 1980) ugledna v New Yorku. Kot učenka Fokina je postala znana po svojih modernističnih interpretacijah z uporabo obročev in napihnjenih balončkov. Isabele Kralj je leta 1987 z možem ustanovila Plesno gledališče Milwaukee. Sabrina Meško je študirala balet v Sloveniji. Zaradi svojega zanimanja za jogo in azijske plesne je v 90. letih odprla šolo v Los Angelesu, v kateri je bil poudarek na mudri ali gibih rok. Diane Frank je bila pedagoginja na šoli Merce Cunningham, sedaj pa poučuje na univerzi v Stanfordu. Marc Ozanich je profesor plesa na univerzi v Akronu.

Kot vsi priseljenci so tudi slovenski Američani ustvarjali občutek domačnosti

Anna Jesenko iz Clevelanda, mojstrica idrijske čipke, je obnovila zanimanje za slovensko klekljano čipko.

Harvey Prusheck (1877 - 1940), slikar samouk, je ustvarjal ekspresionistične pokrajine in slike puščave. Deloval je v Chicagu in leta 1931 v Clevelandu odprl Jugoslovansko šolo moderne umetnosti (Yugoslav School of Modern art). Gary Bukovnik je trenutno najuspešnejši ameriški slikar slovenske dediščine. Njegovi enostavni akvareli rož in šopkov na golem belem ozadju so presenetljivi in barviti. Razstavljal je v Ljubljani in v Mariboru. John Kaprl je oblikovalec pohištva v Kaliforniji in rezbar, ki je tudi razstavljal v Sloveniji. David Vertačnik je eno od svojih kovinskih skulptur podaril predsedniku Milanu Kučanu.

Plesalka Deša Podgoršek (1900-1980) je okrog leta 1920 nastopala po newyorških odrih in pozirala za znane kiparje.

Kanadski slikar Ted Kramolc v Torontu poučuje in piše poezijo. Daniel Postotnik iz Clevelanda posodablja klasične teme na slikah in keramiki.

Gledališče je bilo naravno nadaljevanje slovenskega zanimanja za književnost in poezijo. Prve drame, kot sta npr. Pasijon za veliko noč ali Miklavževanje za svetega Miklavža, so bile namenjene verskim obredom. Ljubiteljski igralci so s ponosom stopali po deskah v komedijah in satirah ter občasno v težkih dramah. Najuspešnejši ljubiteljski ansambel zunaj Evrope je bilo Dramsko društvo Ivan Cankar, ustanovljeno leta 1919 v Clevelandu. V prvih petih sezonah je skupina predstavila petdeset različnih produkcij. Augusta Danilova, starejša članica Slovenskega narodnega gledališča (Slovenian National Theatre), je organizirala tečaje drame, režirala igre in spodbujala predstave zahtevnejših del avtorjev, kot so Cankar, Čehov in Wilde, in originalnih iger izseljenskih avtorjev. V Clevelandu je bilo vsaj 6 gledaliških skupin, ki so imele predstave večinoma v slovenščini. V 50. letih je dramska dejavnost med Slovenci popustila, a vsaka večja skupnost je ohranila vsaj eno gledališko skupino; zbori in otroški krožki so pripravili občasne predstave. Dramski društvi v Clevelandu in Torontu pripravljata letne predstave v slovenščini.

Več slovensko - ameriških igralcev je bilo uspešnih v New Yorku, zlasti v glasbenem gledališču. V 60. letih sta glavne vloge na Broadwayu dobivala Fran Gorshin in Barbara Meister.

Priseljence je v Severni Ameriki poučeval in zabaval kino. Med drugim so se za preživetje v demokratičnem in pluralističnem narodu naučili domoljubja, etike družabnega sloga. Anton Grdina, poslovnež iz Clevelanda, je imel sredi 20. let 20. stoletja 16-milimetrsko kamero in je dokumentiral dogodke. Med slovenskimi Američani ni hollywoodskih plemenitašev, kot so bili Clark Gable, Elisabeth Taylor ali Walt Disney. Toda Slovenci so v ameriški filmski industriji delali ob njih. V zlatih letih hollywoodskega sistema studijev je izstopala igralka Audrey Totter, bolj znana kot energična blondinka iz produkcije žanra film noir. Totterjeva je bila prav tako odlična v dramah in lahkih komedijah ter se je na platnih objemala z zvezdami, kot sta bila Clark Gable in

Tržačan George Dolenc (1908-1963) je igral elegantne osebe ob igralcih kot so Glenn Ford, Elizabeth Taylor in Jerry Lewis. V filmu Škrlatna krinka (1955) poučuje sabljanje popularnega Tonyja Curtisa.

Georg Raft. George Dolenc (1908 - 1963) iz Trsta je v stranskih vlogah igral vljudnega tujca ob igralcih kot Olivia De Havilland in Tony Curtis. Leta 1954 je v filmu A Bullet for Joey Audrey Totter izrekel prve znane slovenske besede v hollywoodskem filmu: »Jaz te imam rad.«

Michael Lah (1908 - 1995) je bil med vodilnimi animatorji, ki so delali pri seriji risank MGM, kot sta Tom in Jerry in Mali in veliki zaspanec. Leta 1957 je bil nominiran za nagrado Ameriške filmske akademije (Academy Award). Nadarjeni komik Frank Gorshin je užival priznanje za svoje spretno oponašanje zvezd, kot so Kirk Douglas in Marlon Brando, preden je v 60. letih nastopil kot manični podlež Ugankar v televizijski seriji Batman. Mickey, sin Georgea Dolenca, je bil član za televizijo narejene različice Beatlesov, The Monkees, ki so med letoma 1966 in 1968 uživali izjemno popularnost, in sicer tako kot televizijska serija kot glasbena skupina. Francine York, rojena Yerich, je v 60. letih in leta 1970 igrala v akcijskih in znanstvenofantastičnih filmih.

Andrea True, rojena Truden, je znana po svoji disko uspešnici More, More, More iz leta 1976. Pred glasbenim uspehom je bila vodilna igralka v filmih za odrasle. Nekatero svoje filme je sama napisala in režirala. Željko Ivanek, rojen v Ljubljani, je zaslovel na odrih New Yorka, preden je odigral glavne vloge na televiziji in v filmih, kot je Mass Appeal (1984) z Jackom Lemmonom. V tretji generaciji igralcev iz družine Dolenc je Ami Dolenc igral glavne vloge v ducatu nizkoproročunskih grozljivk in pustolovskih filmov, namenjenih najstniškemu trgu. Zoran Hochstaetter, direktor fotografije, je sodeloval v številnih novejših hollywoodskih filmih in z igralci, kot sta Frank Gorshin in Ami Dolenc.

Ena najbolj priljubljenih osebnosti na ameriški televiziji je bil Charles Kuralt. Nagrajeni novinar je potoval po Združenih državah Amerike in Kanadi, da je za svojo serijo On the road intervjuval zanimive ljudi. Svoje slovenske korenine je odkril še pravočasno, da je lahko med zimskimi olimpijskimi igrami leta 1992 gledalcem predstavil Slovenijo. Rekel je: »These are my people.« Televizijski dnevno-informativni novinarji s slovenskimi koreninami so po vsej deželi. V začetku 90. let je bilo moč gledati opoldanska poročila, ki so jih na WJW v Clevelandu pripravljale samo slovenske ekipe.

Slovenska glasba je na ameriški televiziji prisotna skoraj od samih začetkov tega medija. Leta 1931 je Anton Schubel, oblečen v gorenjsko nošo, pel na poskusnem oddajanju v New Yorku. Yohnny Vadnal in njegov orkester sta bila leta 1949 gosta prvega slovensko usmerjenega programa v Clevelandu. Frank Jankovič, kralj polke, je v 50. letih vodil oddajo o polkah iz Chicaga.

Kanadski kralj polke Walter Ostanek je imel prav tako oddajo od začetka 60. let iz Hamiltona v Ontariu. Leta 1955 je bila na televiziji PBS o Yankovichu posneta dokumentarna oddaja.

Edini tradicionalni šport, ki so ga Slovenci prinesli s seboj, je bilo balinanje. V 90. letih 19. stoletja so Slovenci ustanovili telovadni društvi Sokol in Orel. Slovenske sokolice je bil prvi ženski športni klub. V mestih so bili zgrajeni rekreacijski centri, kjer so se mladi priseljenci učili igrati košarko in plavati. Baseball je Slovence očaral in prva moštva so nastala leta 1900. Nekateri Slovenci so postali poklicni igralci in trenerji, kot Al Milnar (Cleveland Indians) in Frank Doljak (Detroit Tigers). Nogometaš Tony Adamle je bil član petih zmagovalnih ekip Cleveland Browns v 40. in 50. letih 20. stoletja. Boksar Eddie Simms (Simončič) se je boril z Joejem Louisom in Maxom Baerjem. Slovenski in narodni domovi so zgradili proge za kegljanje in gostili turnirje za odrasle in otroke. Slovenski izseljenci po prvi svetovni vojni so s seboj prinesli svoje priljubljene športe, kot so smučanje, nogomet in lov.

V skoraj vsakem športu je bil vsaj en pomemben igralec s slovenskimi koreninami, kot so Mark Petkovšek in John Smolz v baseballu, Mike Adamle v nogometu, David Ogrin in Richard Zokol v golfu in Dan Majerle v košarki. Mnogi slovenski Američani in Kanadčani so odvojili medalje na olimpijskih igrah in svetovnih prvenstvih: med drugim Eric Heiden in Beth Heiden v hitrostnem drsanju, Elvis Stojko v umetnostnem drsanju, Peter Vidmar v gimnastiki, John Godina v suvanju krogle.

Slovenci so se naseljevali po ameriških naselbinah, kjer so že prebivali njihovi znanci in sorodniki iz "starega kraja". Sosedji iz iste vasi so se najraje naselili v isti ulici ali zaselku v ZDA in Kanadi. Tako so se Prekmurci naselili v jeklarskem mestu Betlehem. Predel slovenske sošeske v Clevelandu se je imenoval Žužemberk, kjer so bili prebivalci iz okolice Žužemberka na Dolenjskem.

Primorci in Notranjci so se znašli v Clevelandu in Torontu. Gorenjci so si izbrali naselbine z jeklarnami, le obrtniki, slamnikarji, so se naselili v New York Cityju. Slovenski farmarji v Minnesoti, Missouriju in v Kansasu so bili navadno iz Dolenjske. V Clevelandu so s Primorci, Štajerci, Prekmurci in nemški Kočevarji ustanovili svoje klube. Primorci v Torontu so lastniki rekreacijskega centra izven mesta. Voditelji slovenskih skupin potekajo iz vseh krajev Slovenije. Podatki pričajo, da večina odbornikov raznih skupin potekajo iz Krasa in Primorske ali pa so bili njihovi starši iz teh krajev. Razlog za to je verjetno vzgoja staršev, ki so občutili etično čiščenje pod italijansko okupacijo.

Priseljenci iz okolice Ilirske Bistrice so se v glavnem naseljevali v istih krajih severne Amerike. Največ seveda v Clevelandu, po drugi svetovni vojni pa v Torontu. Drugi kraji s skupinami iz širšega območja Ilirske Bistrice pa so: Pensilvanija, Chicago, južni Kolorado, Tacoma in Washington. Na pokopališču v Trinidadu, Kolorado, beremo na spomeniku žrtvam nesreče v rudniku imena in priimke, ki izvirajo iz okolice Ilirske Bistrice. Kot da bi brali telefonski imenik iz Ilirske Bistrice in njene okolice!

Prvi slovensko - ameriški pevski zbor, ki je uspešno nastopal v Ilirski Bistrici je bil Mladinski pevski zbor, krožek 2 Slovenske narodne podporne jednote pod vodstvom Cilke Valenčič Dolgan. Veliko pred tem je Cilka nastopila na TV Slovenija kot prva Američanka slovenskega porekla. S svojim mladinskim zborom je večkrat gostovala po Sloveniji. Ilirsko Bistrico sta obiskala tudi pevska zbor Glasbene matice in Jadrana iz Clevelanda. Prva glasbena skupina iz Ilirske Bistrice, ki je obiskala Severno

Ameriko je bil Moški pevski zbor Dragotin Kette pod vodstvom Dimitrija Grlja leta 1979. V zadnjem desetletju pa so nastopili še ansambel Snežnik, bend Ana Pupedan iz Petelinja in dekleški komorni zbor Vox Ilirica pod vodstvom Marije Lenarčič. V Clevelandu sta s svojim zborom oziroma pevsko skupino nastopala še Mirko in Boleslav Slosar iz Jelšan.

Nekateri ustvarjalci in voditelji raznih skupin so bili rojeni ali pa imajo svoje korenine v Ilirski Bistrici ali njeni okolici: harmonikar Frank Yankovic (Kal), pevka, zborovodkinja in novinarka Cilka Valenčič Dolgan (Jelšane, Novokračine), pesnik Jack Tomšič (Bač), športni novinar Robert Dolgan (Stara Sušica), pokojni predsednik Slovenske narodne podporne jednote Peter Elish (Račice), pokojni urednik dnevnika Prosveta Luis Beniger (Trnovo), bivši predsednik Federacije clevelandskih narodnih domov Charles Ipavec (Bač), kipar John Kapel (Neverke), arhitekt in predsednik Slovenian American Heritage Foundation Anthony Hiti (Mala Bukovica), pevec Rudy Vincent Ujchic (Šapjane), pedagoginja plesa Diane Frank (Pregarje), pop pevka Andrea True (Šapjane), predsednik clevelandskega Primorskega kluba Kristjan Sedmak (Podtabor), stavbenik clevelandskih narodnih domov Matt Satkovich (Velike Mune), avtor pričujočega članka Joseph Valenčič (Jelšane, Novokračine).

Slovenci so se v več kot stoletju morda najbolj izkazali v vzdrževanju svojih ustanov, centrov in kulturnih organizacij. Veliko dela je bilo prostovoljnega in veliko je bilo treba usklajevati. Finančno podporo so dobili z donacijami, prireditvami, obstranskimi dejavnostmi pri prodajah in s tombolami. V mnogih pogledih so izzivi enaki kot pred osemdesetimi leti: financiranje in delavci. Pa vendar vse ustvarjalne dejavnosti niso bile namenjene samo slovenskim skupnostim. Slovenci so podpirali marsikaj, npr. ameriški Rdeči križ in druge dobrodelne organizacije. Kadarkoli je domovino ogrožala vojna ali je potrebovala pomoč za obnovo, so Slovenci v Severni Ameriki zbirali sredstva ali ponudili moralno podporo. Gradnja

Pediatrična klinike v Ljubljani je eden od mnogih projektov, ki so jih izseljenci sprejeli za svoje. Prav tako so bili v severnoameriških skupnostih v zadnjih petdesetih letih umetniki iz Sloveniji redni gostje.

Prvič v zgodovini prejemaajo severnoameriške skupnosti finančno pomoč iz domovine. Urad za Slovence po svetu Ministrstva za zunanje zadeve zadnja leta financira ključne kulturne projekte. Dva med njimi sta obnova cerkve sv. Cirila v New Yorku in slovenski kulturni vrtovi v Clevelandu.

Slovenske skupnosti v Severni Ameriki še naprej podpirajo na stotine organizacij in ustanov, ki vzdržujejo njihovo dediščino. Iz generacije v generacijo se odzivajo na izzive kulturne identitete z domiselnostjo in trdim delom. Izseljevanje se je morda končalo in jezikovne zmožnosti zmanjšale, vendar v mnogih pogledih Slovenci v Združenih državah Amerike in v Kanadi pogosto presegajo domovino v sposobnosti ustvarjanja pozornosti, zanimanja in navdušenja za vse, kar je slovensko. Glasba, tradicija, ponos in iznajdljivost bodo slovenski duh ohranjali pri življenju v Novem svetu še naslednja desetletja.

Operacija

Nič posebnega. Samo operacija polipov v nosu.

Vendar je bila zame to prva operacija v življenju. Nisem se bala operacije kot take, saj takrat vendar nič ne čutiš. Tudi pomislekov, da operacija ne bi uspela, nisem imela. Zakaj neki, saj jo vendar opravijo zdravniki - strokovnjaki. Tudi to, da jim včasih ne uspe najbolje, me ni obremenjevalo.

Skrbela me je samo narkoza. Tisto nezavedno stanje, ko lahko počnejo s teboj, kar hočejo, ti pa nič, niti protiviti niti jeziti se ne moreš. To me je res nekoliko plašilo, vendar še vedno ni bila to moja največja skrb.

Najbolj sem se bala prebujanja iz narkoze. Pa spet ne tega, da se ne bi prebudila, čeprav človek bere, da ni ravno zanemarljiv procent tistih, ki na to pozabijo in jim je to zadnja operacija in zadnja narkoza v življenju. Kaj pa veš, mogoče to sploh ni najslabša varianta. Koliko skrbi jim je prihranjeno. Nikoli več jim ni treba misliti, kaj če izgubim službo, ni jim treba trepetati, kakšni bodo izvidi, ki jih čakajo iz bolnišnice, nič več jih ne skrbi, kako se bo končal spor s sosedi, ne sekirajo se, kam po denar, da bodo prebili ves mesec, koliko strupov zaužijejo s hrano, ne brigajo se za točo, ki je uničila pridelke in bodo cene spet porasle, za katastrofe, ki grozijo človeštvu - vse jim je ravno do Kosova.

Pravzaprav je res premisleka vredno, kaj je bolje: ali zaspati in spati, ali se zbuditi in sprejeti znova vse svoje skrbi, probleme, težave, ki so medtem, ko si bil v narkozi nekje ob operacijski mizi potuhnjeno čakali, da v tistem trenutku, ko boš odprl oči, znova planejo nadte.

Ne, o tem nisem razmišljala. Bala sem se samo prebujanja iz narkoze. Ali bo prebujanje kot grozljiva mora, ki te napada v hudih nočeh, ko leže nate, ti pritiska na prsi, te duši, ko si popolnoma ukleščen v njenem objemu in točno veš, da bi se moral prebuditi,

pa se ti zdi, da to nikoli več ne bo mogoče. Risala sem si najbolj črne scenarije. Morda bo ta moja mora prebujanja trajala in trajala. Vsi bodo pozabili name. Zdravniki in sestre bodo nekje brezbrizno pili kavo, klepetali, mogoče se bodo celo smejali. Nikogar ne bo ob meni, da bi me stresel, oklofutal, celo če bi me pretepel, bi prenesla, samo da bi me prebudil.

Sicer sem pa bila na operacijo popolnoma pripravljena, vedela sem za datum, vedela sem, kdo me bo operiral, skratka nič hudega mi ne bo, sem se prepričevala. Bila sem kar korajžna. Le zadnji dan pred odhodom v bolnišnico, me je izdal krvni pritisk. Ta potuhnjeni izdajalec je pobežljaj tja čez 210.

In znašla sem se v bolniški postelji.

Sestra mi je ves potek natančno razložila in med drugim dejala: 'Kakšno uro preden vas bodo odpeljali, vam bomo dali injekcijo in po njej vam bo tako vseeno.'

Ko je prišel bolničar z vozičkom, da me odpelje v operacijsko, sem bila že v nekem brezbriznem, prijetnem stanju nirvane. Bolničar ni bil ravno dobre volje. Kdo ve, kaj vse ga je tisto jutro že razjezilo; mogoče ni dobil prostega dne, ali pa mu niso priznali nadur, ali pa ga je žena že zjutraj navsezgodaj razkurila, mogoče je bil še vedno jezen na svojega mulca, ki je prejšnji dan prinesel šus iz šole. Kdo bi vedel?

Nekako ihtavo je porival voziček proti dvigalu.

In najbrž je bilo veliko reči, zaradi katerih je bila jezna tudi sestra, ki je peljala voziček iz dvigala, zato je prišlo do karambola. Vozička sta se na vratih nekako zagozdila in midva nisva mogla noter, onadva pa ne ven. Začela se je besedna vojna.

'Tepec, kam zijaš?' se je najprej zadrlla ona.

'Kaj si pa ti delala, ponoči, da sedaj stoje spiš in ne vidiš, kod voziš?' ji ni ostal dolžan on.

Kljub mojemu stanju nirvane, sem pomislila, da sem za zaplet kriva tudi sama. Zakaj se pa pustim voziti in jima s tem povzročam toliko težav, ko bi prav lahko šla peš, saj mi za enkrat še nič ne fali. Hotela sem predlagati to možnost, pa mi najbrž injekcija, zaradi katere, 'naj bi mi bilo vseeno', tega ni dovolila.

Pred operacijsko dvorano je bila gneča. Vozički s pacienti so prihajali, odhajali, skoraj tako kot na avtobusni postaji. Sestre so tekale sem in tja, postorile nekaj tukaj nekaj tam in se živahno pomenkovale o vsem mogočem. Tudi o tem, da šipe na oknih niso bile že dolgo umite.

Ob vsem direndaju, se mi je zazdelo, da bi mi le morali posvetiti nekoliko več pozornosti, saj je vendar to moja prva operacija. Sicer pa mi je bilo kar nekako prijetno, saj veste, zaradi tiste injekcije, po kateri 'naj bi mi bilo vseeno'.

Ko sem že ležala na operacijski, se me je od nekod daleč dotikala misel: Kaj pa če sploh ne vedo, zakaj sem tukaj, kaj pa če kaj pomešajo? Pred kratkim sem v časopisu prebrala, da ...

In prišla je odrešitev - narkoza.

Breda Grlj

Rozina

Pred hišnimi vrati je še vedno ležal nedotaknjen sneg. Resda je še vedno rahlo snežilo, velike snežne mačke so pripovedovale, ko jih je lahen vetrič vrtinčil in jim ni dovolil takojšnjega mehkega pristanka, da je ponoči močno naletavalo. Kot rečeno, pred vrati in okoli hiše je še vedno ležal celec. Tudi dimnik je počival in nudil vaškim klepetuljam snov za pogovor, ali bolje rečeno, za opravljanje.

'Posjegove još spiju. Aj, kakuo jim je lipo. Snih jim bu pa sunce skidalo, kada pride. Gnjilčine gnjile.'

'Muči, nu muči, Johana. Vjerji mi, de jim je lipše noh nam. Ja sam muogla već u pjeti uri stat. Če misliš de bi me muoj pustil u puostelji do kasno.'

'Ča ćemo, jenim je lipo. Druge se mantramo kot vuosli.'

'Ma, glej, glej, niki jim je sz snigom zezidal uokna. Ha, ha, sda onje misliju, de je još nuoć!' se je nasmejala Johana, prijela Tono pod roko in muzajoč se, sta odšli proti domu.

V kuhinji, kjer sta spali Rozina in nekoliko mlajša Kata, je bilo res temno. Še bi spali, če ne bi na posteljo, ki je stala za vegastim štedilnikom, skočil maček, ki mu je verjetno krulilo po želodcu.

Kata ga je brcnila s postelje in zaspano zagodrnjala proti Rozini, ki se je stiskala v kotu na drugem ležišču, težko bi rekli temu postelja, da bo treba pogledati, ali se je že zdanilo. Rozina, še vedno zaspana, je godrnjaje vstajala in se tipaje odplazila do vrat. Ni jih mogla odpreti, saj jih je zatiskal sneg, tega pa ni vedela.

'Uodpri uokno, šturla, i poglej, ča je vani!' jo je podučila Kata.

Odprla je okno, v kuhinjo pa se je vsul sneg. Skozi nastalo odprtino je v prostor vdrla svetloba poznega dopoldneva. Ženski sta začudeno gledali in skoraj istočasno ugotovili, da jih je nekdo pošteno potegnil.

'Šmrkavci, šmrkovi, opet su nam zezidali uokno. De bi se jim rukice posušile, de bi jih hudić pouoći jahou, de bi jih sz jasnega zedilo ...!' je prirejene kletvice kot furija molila Rozina.

'Amen!' je molitev zaključila Kata.

Na prosto si je skozi okno utrla pot Rozina, Kata ji je pomagala, z Rozinino pomočjo pa tudi sama zlezla skozi okno. Družno sta z rokami odmetali sneg izpred vrat, in jih odsunili v notranjost.

Pogled, ki se je nudil, ni bil ravno lep. Hiža, kot bi rekli domačini, je obsegala kuhinjo, borno opremljeno s štedilnikom, majavo mizo, dvema stoloma in staro omaro. Za štedilnikom in v kotu sta bili ležišči, ki smo ju že omenjali, na levo pa vrata, ki so vodila v kambro. K sreči so bila vrata zaprta, v kambri je bilo namreč mnogo bolj mraz kot v kuhinji, tako, da ni bilo moč videti bede, ki je tu kraljevala.

Sestri sta živeli sami. Kata je bila nekoč poročena, a ji je moža vzela noč, ali pa kaj drugega, nikoli se ni pojavil Rozina pa je bila stara teta. Zakuriti bi bilo treba, sta pomislili obe. Kurjave je bilo v niši pod štedilnikom le toliko, da sta zanetili. Drv nista imeli, pred hišo se je pod snegom skrivalo le nekaj tanjših debel, ki sta jih prinesli z Graj, še v jeseni. Izpod snega sta zvlekli deblo, ga nesli do vrat in počasi, s tanjšim koncem naprej, porivali do štedilnika, ga porinili v že dodobra razžarjeno kurišče in tako pustili.

'Bu benj samo gorilo.' Je modro zaključila Kata.

Problem kurjenja je bil rešen, ni pa bil rešen problem mraza, ki se je plazil skozi vrata.

'Nič,' je rekla Rozina, 'grem zelik po vasi, bum ča prodala. Bumo lahko ča kupile ze jist, ali pa drva.'

Rozina je namreč zelo rada trgovala. Vse sorte krame je bilo v hiši. Kamorkoli je šla,

od povsod je prinesla domov stvari, ki niso več ničemur služile. Stari čevlji, posoda, kosi oblačil, ponošene torbice, kosi vrvi, platna in vsega drugega se je valjalo po hiši. Vedela je, da je še mnogo revnih, ali pa naivnih, ki so to za nekaj dinarjev ali kos kruha kupili. Pa tudi prodajati je znala. Jezik ji je tekkel kot namazan, pa tudi vsiljiva je bila.

V večjo krpo je zavila te svoje artikle, kot je rada govorila predmetom za vsakdanjo rabo, robove stisnila in ji zavezala in s tako narejeno culo odhitela po nezgaženem snegu v vas. Obredla bo Podgrad in pozneje krenila tudi v Račice. Kati je naročila, naj najde kaj za pod zob in naj poje, ona da bo že spotoma kaj ujela.

Sneg je nekoliko pojenjal, Kata je šarila po kuhinji, potiskala deblo v štedilnik, šparget, je rekla, pihala v odprtino, da bi bolje gorelo in čakala Rozino.

Dan se je počasi prevešal v popodan, ponovno je začelo snežiti, pa tudi mračiti se je začelo. Kati je že močno krulilo po želodcu, saj je zaužila le nekaj včerajšnjega kruha in malo mleka. Pa še z mačko si je delila.

Noč se je neusmiljeno spuščala na zasneženo dvorišče in okolico, Rozine pa še ni bilo. Tesno ji je bilo pri srcu, temne slutnje so jo obhajale. Le kje se zadržuje, kot se klati, se je navidezno jezila, po tihem pa si je želela, da bi se Rozina pokazala na klancu pod hišo.

Stara budilka, Rozina jo je nekje baje našla, je tiho tiktakala, kazalca pa sta lezla proti šesti. Temno je bilo že tako, da se je videl le sneg pred hišo. Kata je porinila zadnji del debela v šparget in zaprla vrata. Naj se vsaj malo bolj segreje, da bo prijetnejše, ko pride Rozina. Stisnila se je v kot, na posteljo za štedilnikom in zakinkala, kot bi rekla sama. Tišina in tiktakanje sta jo predramila, pomencala si je oči, poiskala kos sveče, ki je ostala od včeraj, jo prižgala in ob njenem soju zagledala urina kazalca, ki sta kazala pozno enajsto uro.

'Jezus, Marija, če je još ni.'

Streslo jo je, pa ne samo od mraza, skrb ji je zamrznila možgane. Kaj se je zgodilo, kje je, ji je švigalo skozi misli. Odprla je vrata in gledala v temo. Morda jo bo videla, kaj ni tisto črno ona. Le senca ali raztresen pepel je temnil beli sneg.

Celo noč ni več zatisnila očesa. Le ven je gledala, prisluškovala vsakemu šumu in čakala, da se bodo odprla vrata.

Odprla, pravzaprav sunkovito odprla so se, ko ji je utrujenost le za hip zaprla oči, in v kuhinjo je vdrla slepeča svetloba.

'Kata, kadi si?'

Na vratih je stala Rozina, bolje rečeno, pojava Rozine. Mokra, raztrgana, ruta ji je postrani bingljala z glave. Culo je stiskala k sebi.

'Prnjesla sam ti nič za pojist.'

Dan je bil kot drugi, ki so mu sledili. Nič posebnega se ni dogajalo. Saj so ti dnevi kot jagodice na rožnem vencu, le da so za nekatere samo tiste iz žalostnega dela. Kata je Rozino večkrat čakala in tudi dočakala. Ko se je ta pojavila na vratih, pa naj je bilo katerokoli uro dneva ali noči, je bilo to zanjo morebiti edini srečni trenutek.

Neko jutro pa so se ravno tako, kot že tolikokrat odprla vrata. Med podboji pa ni stala Rozina. Sosedov Frane ji je zaklical tja v kot, da so Rozino našli zmrznjeno 'poli cimitra.'

Poslovala se je Kata od nje na pokopališču - cimitru:

'Buoh ti daj mir i pokuoj. Hmali bum prišla ze tuobu.'

Tako je tudi bilo.

Zapisal Franc Gombač - Frane Petrov

Kvašeno testo

Nikoli nisem ljubila gospodinjskih del, zdijo se mi utrujajoča in mukotrpna. Če samo pomisliš, kolikokrat pomiješ en in isti krožnik, kolikokrat opereš ene in iste gate, kolikokrat pobrišeš prah, ki se vedno znova spet useda, koliko časa porabiš, da skuhaš kosilo, ki ga pojedjo v par minutah ...

Kljub temu pa sem skrivaj zavidala tistim znankam, ki imajo vedno brezhibno čisto stanovanje, odlično kuhajo in pečejo. Posebno fouš sem bila tistim, ki obvladajo tehniko peke kvašenega testa.

Ko sem takole z znankami sedela pri kavi in je debata nanesla na kvašeno testo, se je prva bahala, kakšen kruh je spekla, druga, kako ji je uspela potica in tretja, kako so hvalili njene štruklje, sem jaz pripomnila, da ne znam speči niti kruha. Vse tri so se prepadeno zazrle vame: 'Kakooo, kruha ne znaš speči ???' To je bilo izrečeno tako, kot če bi rekle: 'Kako, ali pisati in brati ne znaš?'

Očitno sem postala v njihovih očeh manjvredna. Ko so se spet pogovarjale o tem, kako je kateri uspelo kaj iz kvašenega testa, seveda, so mene popolnoma ignorirale kot največjega brezvezneža.

Najbrž sem prav zaradi tega občutka manjvrednosti sklenila, da se spoprimum s peko kruha. Pri bolj tolerantnih znankah sem začela zbirati nasvete. Vera, ki se je vedno slikovito izražala, in zaradi tega sem jo imela rada, mi je svetovala: 'Saj ni tako težko. Ti samo mesi testo toliko časa, da bo začelo žvižgati.'

Lotila sem se in mesila, mesila, mesila, roke so me že pošteno bolele o žvižganju testa pa ne duha ne sluha.

Ko sem dala kruh na mizo, je bil bolj podoben siru kot kruhu. Mož me je obsojajoče pogledal in dejal: 'Zakaj nisi ubogala Vere?'

Možu rada oporekam, vedno in povsod najdem priliko za to, toda tokrat sem bila tiho. Vedela sem, da testo ni niti enkrat samkrat zažvižgalo.

Ko pa pokušaš Verin kruh, se ti zdi, da žvižga še, ko ga ješ.

Kar nekaj let me je želja po peki kruha in podobnem pustila na miru.

Potem pa me je spet prijelo. Trma, nič drugega. Sebi in drugim sem hotela dokazati, da sem tudi jaz sposobna narediti nekaj iz kvašenega testa.

Odločila sem se za orehove štruklje. Recept je bil preprost in jasen. Tako lahko se je vse skupaj zdelo, kot vidiš na televiziji. Zlasti, ko gledaš mlajše kuharje, ki kar tako, mimogrede, skuhamo pet, šest različnih jedi, vmes pa še igrajo košarko, skočijo malo na rolerje, se pozabavajo s prijatelji ...

Jaz vsega tega nisem počela, ampak sem se resnično trudila in to večkrat.

Prvič je bilo testo premehko in štruklji se sploh niso pustili zviti, niti do kozice jih nisem spravila. Drugič sem jih lepo zavila, vendar jih nisem dovolj skuhalo in bili so neužitni.

Ampak tretjič ... tretjič so bili odlični.

No pa mi je uspelo dokazati ... Kaj že?

Breda Grlj

Stojan Vid Jaksetič

Slovenec po Škotsko

Ni nujno potrebno,
da Škot se rodiš,
da škrt postati dovolj je,
da z Gorenjci živiš.

Zakaj Škoti so škrti
raziskano še ni,
morda so njihovi dedi
z Gorenjske prišli.

Ne vem, kdo je
do te ugotovitve prišel,
prave slike o Gorenjcu
ta ni imel.

Slovenija bi morala
več Gorenjcev imeti,
da bi nas naučili
po Škotsko živeti.

Zakaj nerazsipnost Gorenjca
humor je ljudem
in zakaj je smešno tak biti,
tudi ne vem.

Pustimo humor
in mnenje ljudi,
po škotsko živeti
zdaj učimo se vsi.

Moji dolini

Če bi kdo želel se prepričat
kako lep je naš svet,
dolini pod goro
pokloni naj pogled.

Pod snežniškim gorovjem
dolina je ta,
okrašena z gozdovi
in izviri voda.

Narava z lepoto
je v to pokrajino prišla,
kot da jo želela je dati
komur tu je doma.

Bistričan težko zapušča
lep rojstni svoj kraj,
če poznaš ga v dušo,
ne vprašaj zakaj.

Prijatelju

Prijatelju staremu
kaj poklonit ne vem,
dal mu moja bom pesem,
to vem, da mu smem.

Ob snidenju lepem
si čas bova vzela
in kot nazdravje
jo skupaj zapela.

Kaj nama ta pesem
bo v čustva nalila,
ko jo bova zapela,
vse bova odkrila.

Ob snidenju vsakem
jo bova zapela,
prijatelja sva -
lepo bo donela.

Bistrica praznuje

Danes Bistrica praznuje
svoj praznični dan,
če ljudem v dušo pogledaš,
vsem je svečan.

Tako vzemimo ta praznik,
da nam vsem bo lepo,
da tudi ko bo mimo,
pozabljen ne bo.

Zopet prišli smo pokazat
želje v čustvih tkane,
da današnji lep praznik
naj tradicija postane.

Kjer se prijateljstvo kuje,
je vedno lep dan,
ob delitvi radosti
nihče ni neznan.

Tudi to je lepo,
da tu smo se zbrali,
da zaslužnim za ta praznik
trud bi priznali.

Vrednoto v srcu se čuti,
vedno, ne le kdaj,
lepo in ponos je,
ljubiti svoj kraj.

Popotovanje

Avtobus proti Rimu naj bi odpeljal ob petih zjutraj. Celo noč nisem spala. Pa ne zaradi kakšnega posebnega vznemirjenja, pač pa zaradi strahu, da se mi ne zgodi to, kar se mi je zgodilo lansko leto, zvonjenje ure sem blaženo prespala in le po čudežu mi je potem uspelo, da se z avtobusom ni odpeljalo samo mojih sto jurjev, ki sem jih plačala za tisto potovanje.

Najprej ogledovanje in presoja sopotnikov. S kom bo prijetno poklepetati ali popiti kavo? Kdo bo tečnaril? Kdo bo zamujal? Kdo misli, da je potovanje plačal samo on in zato lahko počne, kar ga je volja.

Vodička začne s prvim nagovorom. Ne vidim je, vendar njen glas me pritegne, rahlo nosljajoč. Pomislim, da ima najbrž probleme s polipi v nosu. Glas je poln in melodičen, občasno naredi premor in najprej se zdi, da ne ve, kako bi nadaljevala, vendar v tem premoru išče le boljši, ustrežnejši izraz. Z zanimanjem prisluhnem bogastvu njenega znanja in besednega zaklada.

Pot po Furlanski in Padski nižini je dolgočasna, zato se mi zdijo zanimivejši sopotniki.

Za mano sedita dve starejši gospe. Njun pogovor teče o vsakdanjih stvareh, vendar na zanimiv, mestoma duhovit način, zato mu občasno prisluhnem. Pred mano par, oba debela. Ko sem zagledala njega s tistim ogromnim trebuhom, sem pomislila, kako ga bo stlačil med sedeže avtobusa. Pa ga je, seveda tudi na moj račun, saj je naslanjalo potisnil daleč nazaj proti meni in me ukleščil.

Še nismo dobro prešli italijanske meje, že sta začela s šumljanjem papirja in zadišalo je po pohanem mesu.

Ravnina se še vedno vleče brez konca. Vozimo se med obdelanimi polji, večjih mest ne vidimo. Čutimo jih le po zgoščenem prometu ob vpadnicah, ko lezemo po polžje. Dobro je, da smo še čili, da hrbiti še ne bolijo, ker je Rim še daleč.

Pred nami se začneja gričevje, predgorje Apeninov. Pokrajina se spreminja. Vozimo se po Toscani, znani po Firencah, po Danteju, Petrarci, vendar pokrajina, ki jo vidimo z avtoceste, me razočara. Že res, da je čutiti nadih mediterana, da so pobočja porasla s trto in jim oljke dajejo srebrni lesket, vendar je ob cesti toliko barak in navlake ob njih, da človeku skalijo predstavo o Toscani, središču kulture in umetnosti.

Pred mano zopet šušljanje s papirjem, na dan pridejo sendviči s pršutom.

Včasih smo rekli: cesta se vije, današnje ceste se skoraj nič več ne vijejo, ampak gredo ravno, čez mogočne viadukte, skozi tunele, nobenih ostrih ovinkov.

Vodička poskrbi za redne postanke, da si pretegnemo noge in gremo lulat. To so skupinska lulanja. Ves avtobus žensk se zgnete pred straniščem. Ne vem, ali začne delovati čredni nagon, ampak tudi jaz se vedno postavim v vrsto, tudi če ni nujne potrebe, ampak kar tako za vsak slučaj, kdo ve, kdaj bo spet prilika. In zaradi te prilike lulam veliko več, kot je potreba.

Vodička nas opozarja na kulturne zanimivosti krajev, ki jih vidimo s ceste. Govori z žarom dobre poznavalke.

Pred mano pa zopet šumljanje in debata o hrani. Pravzaprav o eni vrsti hrane: o lepo zapečenih, hrustljavih odojkih. O vseh piknikih, žurih, kdaj in kje se je speklo boljšega odojka, pa tudi o jančkih in kozličkih je govora.

Ker sem že lačna, pozabim na vodičko in njene razlage in se zalotim, da me veliko bolj mikajo odojki in se mi po njih kar sline cedijo. Za povrh pa me zajame še prijeten vonj prave brkinske slivovke.

Dan se nagiba v pozen popoldan. Rim ni več tako zelo daleč in tudi pokrajina je bolj zanimiva. Na razbolele hrbte nekoliko pozabimo ob zanimivi pripovedi vodičke o Romulu in Remu, o volkulji,

ki ju je dojila, o večnem mestu na sedmih gričih.

In še pika na i prvega dne - Tivoli in ogled vrtov vile D' Este. Koliko lepote! Kakšno sozvočje kamnitih skulptur, rastja, zelenja in vode. Vsi tisti vodometi, voda, ki v curkih pada od vsepovsod, vse to njeno pretakanje, šumljanje, žuborenje. Voda je moj element. Milena bi rekla, da imam do vode erotičen odnos. Prav ima. Vedno me popolnoma prevzame.

Fotoaparat sem seveda pozabila v avtobusu.

Rim. Dva dni potepanja po njem. Razbolele in otekle noge, množice turistov, povsod gneča, eno samo hitenje in neprestano vodičkino opozarjanje: 'Držimo se skupaj.' Spet ta čredni nagon. Jaz že celo življenje ugotavljam, da je pri meni zelo dobro razvit. Ne upam si zaiti po svoje. Vem, kako je z mojo orientacijo. Na nuli je. Izgubim se celo v stavbi, enkrat so vrata odprta, drugič zaprta in že več ne vem, kje se gre ven. Zaradi te svoje lastnosti imam na takšnih potovanjih posebno taktiko. Vedno se na nekoga pilepim in vso energijo vložim v to, da se ga kot klop držim. Ponavadi mu prepustim, da si tudi vse zapomni, kje se dobimo, kdaj se dobimo. Tokrat je bil to mož.

Všeč mi je misel Bernarda Schlinka, ki v svoji knjigi Bralec pravi o glavni junakinji: z energijo, vloženo v ohranitev svoje življenjske laži, bi se lahko že zdavnaj naučila brati in pisati. Dalo mi je misliti. Najbrž bi se tudi jaz, če bi energijo, ki jo porabim, da nekomu slepo sledim, porabila za to, da se poskušam sama znajti ...

Sicer pa, zdaj je najbrž že prepozno. Ali pa tudi ne.

Slepo bezljanje za možem sem tokrat kar drago plačala. To svoje vodenje mi je zaračunal na poseben način. Kar naprej me je priganjal. Ni mi dovolil najmanjšega postanka pred izložbami, ni mi dovolil, da bi posedela na Španskih stopnicah,

ni mi dovolil da bi v miru popila kavo na trgu Navona, niti postanka za fotografiranje si nisem smela privoščiti. Že navsezgodaj zjutraj me je metal iz postelje, češ da so drugi že vsi pokonci, čeprav je bilo do zajtrka še več kot pol ure. Vse moje nerganje ni zaleglo.

Malo je dobil povrnjeno, ko sva šla v Rimu na kosilo. Našla sva prijeten lokal v lepem predelu. Še preden sva sedla za mizo, je nestrpno pogledoval na uro, če bova utegnila. Takoj je začel mahati in kriliti z rokami, da bi privabil natakarka, ki je lepo ležerno slonel na šanku in se za njegovo izdatno gestikuliranje ni niti zmenil. Začel se je presedati in postajal vedno bolj nestrpen. Končno se je natakarka le prizibal do naju. V polomljeni italijanščini mu je hitel razlagati, kako zelo se nama mudi, pa natakarka ni to niti malo vzpodbudilo k hitrosti. Vse, kar je sledilo, naročanje pijače, izbira hrane, čakanje na hrano in končno na možnost, da lahko plačaš, je potekalo v stilu slow motion. Moj mož je vedno bolj penil, najprej je bentil nad natakarko, kako morejo biti tako leni, kdo jim sploh plačuje za tako delo, potem se je spravil na Italijane, češ, kakšna nacija so, sami makaronarji, ki jim gre dobro le na račun drugih. Potem, časa je bilo dovolj, je posegel v zgodovino in privlekel na dan primere, ko se Italijani resnično niso najbolje odrezali, končno jih je začel kriviti za vse probleme človeške rase v preteklosti in sedanjosti.

Jaz se vsega tega nisem udeleževala, lepo ležerno sem uživala v dobri hrani in še boljšem vinu. Imela sem prijetno kosilo, kar za svojega moža ne bi mogla reči.

Na dogovorjeno mesto sva prišla do minute točno. Natakarka je že vedel.

Rimu ne pravijo zaman večno mesto. Toliko nepozabnih trenutkov: Španske stopnice, obložene s cvetočimi azalejami, Kapitol, Kalistrove katakombe, Panteon, rimski forumi, balkon, s katerega se je na zbrane množice drl Musolini, fontana Di Trevi, ki ti po pripovedi naše vodičke, če vržeš vanjo kovanec z desno roko preko levega ramena, izpolni željo, da se ponovno vrneš

v Rim. Meni to ni uspelo. Zaradi nepopisne gneče se nisem mogla zriniti do roba vodnjaka, v tistem trenutku pa iz istega razloga nisem imela nobene želje, da bi se ponovno vračala v Rim.

Ali pa morda trenutek, ko stojiš v cerkvi Sv. Petra pred Michelangelovim kipom Pieta in ti pred neznansko lepoto umetnine zagomazijo mravljinci po hrbtu, prav tako kot ti zagomazi, kadar poslušáš resnično dobro glasbo. Bilo je vredno, čeprav samo zaradi tega trenutka, priti v Rim.

Neapelj - mesto kontrastov, kjer skladno drugo ob drugem najdeš silno bogastvo in silno revščino, čistočo in umazanijo, lepoto in kupe smeti, urejenost in zanemarjenost, mogoče je prav zaradi tega tako privlačno. Spet je bilo premalo časa. Želela bi si vsaj še nekaj ur, pa ne zato, da bi si ogledovala muzeje, galerije, pač pa da bi pohajkovala po neapeljskih ulicah in se naužila njihovega utripa.

Da so Pompeji naredili name tako močan vtis, je pripomogel tudi lokalni vodič. Pravi italijanski mačo, ki je ves čas neprikrito osvajal našo vodičko, čeprav je strokovnjaško pripomnil, da ima par kilogramov premalo. V svojo pripoved je vnašal veliko mero duhovitosti in drobnih filozofskih utrinkov, včasih tudi moškega šovinizma, po italijansko pač. O seksu je precej govoril. Kaj pa drugega, saj je to večna tema, stara, kolikor ljudje. Pot do javnih hiš v Pompejih je bila označena tako, da so v cestni tlak izklesali lepo napet moški spolni ud, ki je služil kot smerokaz. Tudi nad vrati se je namesto današnje rdeče luči bohotila kamnita skulptura napetega uda. V sami javni hiši so se zaradi nepismenosti obiskovalcev znašli tako, da so ob ležiščih naslikali različne položaje, poleg pa označili ceno. Obiskovalcem je bilo vnaprej jasno, kaj bo dobil za svoje plačilo. Prostitutke so privabliale goste, da so zavijale po volčje, volk je lupo in še danes rečejo Italijani, če so spolno vzburjeni, razrajciani: sono alupato. Vodič se obrne k naši vodički in pravi: 'Ponovi!' 'Sono alupata' 'Anch' io, (tudi jaz)', odvrne on.

Pravi, da bi bilo tudi za današnji svet bolje, če bi zakonca videla drug v drugem predvsem ljubimca, kot so se za to trudili v starih Pompejih, ne pa samo nekoga, s katerim si deliš mizo, skrbi in probleme.

Razlagal je, da so si premožnejši meščani v atrijih svojih hiš dali postaviti vodomet, ker je prijetno žuborenje vode preglasilo ženino nerganje. Njegova pripomba ob tem je bila, da v današnjih časih ne bi zadostoval niti slap.

Pa Vezuv. Tam spoznaš, kako mogočen in nenadkriljiv mojster je narava. Kjer pobočje ni zaraslo z drevesi, so naložene grmade kot oglje črnega kamenja, med katerim pa v tem času cveti nekaj čudovito roza vijoličastega, vmes pa divje rumena brnistra. Ni je slikarske palete, ki bi lahko zamešala tako sozvočje barv.

In pot domov.

Onadva pred mano že spet vlečeta hrano iz vrečk. Zajamejo me prijetne vonjave. Le od kod jemljeta. Saj ni mogoče, da njune zaloga še trajajo. Verjetno sta jih obnovila.

Pokrajina se zavija v mrak. Vsi ostri obrisi izginjajo in tudi vsa navlaka se kot po čudežu prekrije z rahlo meglico, puhtečo iz zemlje. Uživam v mehki zadnjih žarkov sonca, ki izginja za obzorjem Padske nižine.

Veseli smo, da slovenska meja ni več daleč.

In še zadnja pripoved vodičke.

Bog je delil zemljo. Prerivali so se vsi veliki: Francozi, Italijani, Nemci ... in zahtevali zase največje in najboljše kose. Ko je že vse razdelil, zagleda nekje ob strani Slovenca. 'Kaj pa ti,' mu pravi, 'ali bi tudi ti kaj rad?' 'Bi,' pritrdi v zadregi.

'Veš kaj,' pravi bog, 'ker nimam ničesar več, ti bom dal tisti košček zemlje, ki sem ga prihranil zase.'

Breda Grlj

Naši Bistričani - Bistričanke in njihovi ljubljenci

Če se odločiš, da bo pes v družini, potem mora biti enakopraven član, ki mu izkazuješ ljubezen.

Po telefonu sva se Maksom dogovorila za srečanje takoj po koncu najinih služb.

Sešla sva se na Hribu Svobode (nekdaj je bil to Brinškov hrib), saj je to le nekaj korakov od družinske hiše, kjer zadnja leta prebiva. Z njim je bil njegov nepogrešljivi spremljevalec na vrvici - nemški ovčar Atos. Kar nekaj sprehajalcev, tudi s psi, se je umikalo s poti, čeprav roko na srce, je Atos prijeten kuža. Res pa je, da je zelo živahen in tudi močan in za Maksa včasih kar težko obvladljiv.

Sedaj pa k stvari. Govorimo o Maksimiljanu Modicu - Maksu, zdravniku v bistriškem zdravstvenem domu, ki se ima za Bistričana, saj je prišel v Ilirsko Bistrico takoj po končanih študijih in pričel z zdravniško prakso.

Maks je pred dvema letoma v kinološko društvo prišel s svojim Atosom, da bi psa socializiral in ga vzgojil v prijetnega spremljevalca na jutranjih in večernih sprehodih. Tako sta kar nekaj časa »brusila pasje šolske klopi skupaj s sošolci in sošolkami vseh pasem«.

Moram priznati (sam namreč vodim tečaje šolanja in vzgoje psov), da je bil Maks ves

čas šolanja prijeten sogovornik, ki se gromko nasmeje ob vragolijah njegovega Atosa; da je s seboj vedno prinesel vse tisto, kar je Atos potreboval na vadbišču, to je igračo, vodo za pogasitev žeje in dobro voljo ter vztrajnost. Še najprijetneje je bilo, ko sta z Atosom prostovoljno - včasih pa tudi proti Maksovi volji pregledala vse novo prispеле pse, saj je Atos eden najbolj zvedavih, živahnih, ne pa žleht psov.

Maks, kot je običaj, te prosim, da se v nekaj mislih sprehodiš skozi tvoj čas otroštva pa do današnjih dni.

Sem iz Velikega Otoka (a veš kje je to) pri Postojni, kjer sem s starši, z bratom in sestro živel do mature na gimnaziji v Postojni in do zaključka študija medicine v Ljubljani. Že v osnovnošolskih letih sta me okupirala dva hobija - šah in reševanje križank. Prvo šahovsko garnituro sem si naredil sam iz lesenih podstavkov, na nje pa sem nalepil figure iz kartona. Pozneje pa so mi starši kupili ta pravi šah, ki ga imam še sedaj doma kot lep spomin na mladostne dni. Sedaj ima ta šahovska garnitura kar lep jubilej - pri meni je natanko 50 let.

Takoj po zaključenem študiju sem z zdravniško prakso in delom pričel v Bistrici in še sedaj sem tu jaz in moja družina.

Najin pogovor, ki sva ga opravljala med sprehodom je prekinila velika Atosova želja, da na vsak način povoha in nekaj pove psički Regini (pasma airaile terier), ki se je tu sprehajala s svojo lastnico.

Kako, da si se odločil za študij medicine?

Šah me je zelo zaposloval, še posebno kot dijaka na gimnaziji, saj sem bil kar dober šahist. Bil sem vedno na ali tik ob vrhu. Razmišljal sem celo o tem, da bi mi to postal kruh. Vendar je v tistem času od šaha bilo nemogoče živeti. Danes je to drugače - Karpov, Kasparov in drugi svetovni pa tudi naši domači šahisti si s šahom, na primer zmago na enem turnirju

zagotovijo kar solidno življenje. Torej je medicina le pomenila takrat zanesljivejši kos kruha. Tudi doštudiral sem kar hitro, v petih letih. Še vedno pa ostaja moj hobi, reševanje križank. Šahiranje, ki je postalo vse zahtevnejše pa sem zamenjal za igranje bridgeja (vrsta miselne in kombinatorne igre s kartami), ki se mu že dolgo let posvečam vsaj enkrat na teden. Moj partner pri igri pa je že kar nekaj časa dr. Merlo iz Postojne.

Zdravniško delo?

Kot sem dejal sem svojo pot začel v Bistrici, pri čemer sem delal v praktično vseh ordinacijah bistriškega zdravstvenega doma - Zabičah, Knežaku, Podgradu, (nasmeje se prav na široko) vodil sem praktično vse ordinacije, razen za ženske.

Preidiva še na pasje teme.

Je bil v mladostnih letih pes pri hiši?

Ja, ja. Spomnim se prvega nemškega ovčarja Cigota, ki ga je oče pripeljal k hiši, mislim, da od policije - takratne ljudske milice. Ker pes ni mogel opravljati njemu namenjenih nalog, so ga oddali. Torej se od malih nog srečujem s pasmo nemški ovčar. Morda je zaradi tega zame ta pasma najlepša. Vendar moram reči, da so mi pravzaprav vsi psi lepi. Pa ne samo psi, druge živali tudi. Pes je član družine. Je živo bitje, ki ga moramo dojemati z ljubeznijo.

Doma v Velikem Otoku so bili starši po poginu Cigota proti, da k hiši pride drug pes, saj je bila za njim prevelika žalost. Menili so, da se ga z drugim ne da nadomestiti, kar pomeni, da smo ga imeli res za člana družine in ne zgolj za zabavo ali čuvanje.

Je pa odnos človeka do psa vendarle poseben. Med njima se mora ustvariti naveza, medsebojna ljubezen. Za Cigotom je prišel Piko, pa pozneje Šark. Ime mu je dala naša hčerka po angleški besedi shark, kar pomeni morskega psa. Na žalost ga je nekega dne povozil avto. Sedaj pa je novi

član Atos, ki sem ga pripeljal iz Štanjela od znanega vzreditelja nemških ovčarjev.

Kaj pa razmišljanja o psu kot enem od možnih terapevtskih sredstev pri lajšanju tegob starejših ljudi in bolnikov?

Menim, da obstajajo lahko pozitivne izkušnje in izboljšanje nekaterih stanj bolnikov ali starejših ljudi. Vendar sem prepričan, da je pri tem potrebno vedeti, da mora biti izpolnjen osnovni pogoj: bolnik mora razumeti psa, imeti prirojen čut za ljubezen do živali in ne nazadnje, da zna delati z njo. Kdor ima psa, se mora zavedati tudi odgovornosti, ki jo pes s seboj prinaša. Za morebitne poškodbe, ki jih lahko pes povzroči, pa četudi je to na lastnem dvorišču.

Še sva se sprehajala in kramljala o vsakdanjostih, pa o časih ustanavljanja šahovskega kluba v Bistrici, pa Jesenskih listih, ki ga prebirajo pretežno starejši, za katerega tudi pravzaprav radi pripravljajo svoje prispevke, skozi katerega se odpirajo soljudem, pa o partijah bridgeja, med drugim tudi z ženo ameriškega veleposlanika Johnnija Younga, ki jo je ocenil kot zelo prijetno damo, pa tudi o prejšnjem nemškem ovčarju Šarku in mački, ki sta prišla praktično istočasno k hiši. In ki sta bila do njegovega nesrečnega pogina res velika prijatelja.

Maksu naj v svojem imenu in imenu uredništva želim še veliko lepih trenutkov z njegovim Atosom.

Lep pozdrav tudi vsem drugim ljubiteljem psov in živali.

Vojko Štermbergar

Vjlka vuoda

Reka Reka se uradno imenuje. Kakšna Reka neki? Reka je vsaka malo širša in globlja tekoča voda in vsaka ima še svoje lastno ime: Sava, Drava, Soča ..., le naša, tista, ki teče po Bistriški dolini, naj bi se imenovala tako, splošno, samo Reka, kot da je premalo pomembna in si drugega intimnejšega imena ne zasluži.

Pa ga ima, od vedno ga ima, čisto svoje ime, za vse domačine je to Vjlka vuoda - Velika voda. Tista Velika voda, ki zbira vode vseh potokov, ki tečejo po dolini in jih nosi s seboj daleč v veliki svet. Tista Velika voda, ki razpira dolino kot veliko okno, ob kateri peljejo ceste v Ljubljano, v Trst; tista Velika voda, ki prinaša vonj in blage sape mediterana; tista, po dolini katere so ljudje od nekdaj odhajali v svet in se iz njega vračali.

In tista Velika voda, ki je nam otrokom, ki smo živeli ob njej, nudila toliko užitka.

V intervjuju enega naših znanih gledaliških umetnikov sem zasledila misel, da je bilo njegovo otroštvo nekaj posebnega in to zaradi tega, ker je živel ob reki.

Tudi moje otroštvo je bilo zaradi tega, ker sem živela ob Veliki vodi, nekaj posebno lepega. Vsaka voda me neizmerno privlači, najbrž zaradi svoje živosti, zaradi svoje večne spremenljivosti, privlači me s svojim pretakanjem, valovanjem, plivkanjem ...

Najsi bo to potok, s svojim nenehnim žuborenjem, s svojimi skrivnostnimi tolmoni (bontači), ki jih dela v okljukah in kjer se voda umiri in počiva v senci jelš. In takih potokov je okoli Topolca kar nekaj.

Ali pa morje. Morje, ki ga vsak dan gledam. Gledam ga, ko je sinje modro, kot odblesk neba, gledam ga, ko je ognjeno rdeče, ker se vanj nekje za Ronkom potaplja sonce, gledam ga, ko je sivo in se zdi kot ogledalo oblakov, gledam ga, ko je popolnoma mirno, spokojno, smaragdno zeleno in krotko plivka ob obalo, gledam ga, ko je divje razpenjeno in se noro

zaganja v čeri, ali pa, ko ga mogočni valovi juga dvignejo in preplavi obrežje, kot da hoče pokazati, da mu zmanjkuje prostora; in vedno, ko ga gledam, mi daje občutek neskončne širine, brezbrežja.

Ali pa reka.

In ob Veliki vodi, reki mojega otroštva, so se porodili vsi ti občutki.

Teče pod Topolcem, nekako razmejuje topolško in zaresko stran, vendar Brod (Brut) smo si lastili samo Topolčani. Bil je to pravi raj za otroke. Nad jezom je reka globlja, tam je bila plaža za dobre plavalce, najboljši so se spuščali od Čolna (Čuna), pod jezom je bila prodnata plaža za neplavalce. Poleti je bila voda tam plitva, le pod jelšo je bila nekoliko globlja, da se z nogami nisi mogel dotakniti tal. Tisto mesto je bilo za preizkus. Vsakdo, ki je splaval, je moral to dokazati tako, da je preplaval tistih nekaj metrov pod jelšo. Šele potem je šel lahko nad jez.

Čarobna so bila ta poletja ob Veliki vodi. Kopalno sezono smo začeli že zgodaj, ko je bila voda še mrzla in smo iz nje prihajali tresoč se in s plavimi ustnicami. Podaljševali smo jo v jesen, tako da smo si na bregu zakurili ogenj in se ob njem segreli, ko smo premraženi prišli iz vode. Pa še krompir, jabolka in koruzo smo pekli.

Bili bi od jutra do noči v Brodu, če nas, kmečkih otrok, ne bi čakala še druga opravila. Mama je velikokrat prišla s šibo in nas nagnala domov. Kako sem zavidala Nadi in drugim prijateljicam, ki jim ni bilo treba domov, da ženejo krave past, kot sem morala jaz.

Nad jezom je bilo napajališče za živino. Najlepše je bilo, ko so v poletni vročini prignali konje. Konji so se hladili tako, da so zaplavali po reki navzgor, mi pa smo se jih oprijeli za rep ali jim zlezli na hrbet in bila je to čudovita vožnja.

Tudi perilo je bilo nad jezom. To je bil čez rečno strugo iz desak zbit podest. Na obeh

straneh so bili široki poševni plohi, na katerih so ženske spirale perilo. Doma so perilo oprale, okuhale, spirat pa so ga hodile v Brod in to v vseh letnih časih. Pozimi je bilo včasih hudo, reka je bila narasla, deroča in ledeno mrzla, da je pericam velikokrat "zašlo za nohte". Kot otrok sem vedno rada hodila z mamó, Marico ali Nevo, ko so šle prat. Večkrat se je na perilu dobilo več žensk in rada sem opazovala njihovo spretnost, kako so vrgle v deročo vodo kos perila in ga, ko ga je voda že skoraj odnesla, spretno poprijele, večkrat zasukale v vodi in "zmencale" na deski. To so ponavljale toliko časa, da je iz perila pritekla čista voda. Meni se je zdelo najbolj imenitno, to spuščanje. Poskušala sem tudi sama, vendar so se moji poskusi skoraj vedno končalo tako, da so spodnje hlače vzele slovo in splavale po vodi.

Na jezú se reka deli v dve strugi, ena struga je speljana v leseni koriti, da je voda poganjala mlin in žago. Ob lesenih zapornicah je speljana ozka brv. Pot preko nje je bila velikokrat, zlasti, ko je voda narasla in so bile zapornice odprte, nevarna, saj je pod brvjo drla z vso silo in če si gledal vanjo se ti je kar zvrtničilo. Najtežje pa je bilo zaobiti ogromen kockast kamen, ki je bil položen na kamnitem nasipu, na katerega se je naslanjala brv. Kamen je bil čez cel prehod, moral si ga preplezati, na obeh straneh pa deroča voda.

Če samo pomislim, kolikokrat smo se kot mularija podili po tej brvi, pa se nikoli ni nikomur nič zgodilo.

Pod jezom pa teče drugi rokav reke in tako tvorita otok - Ogrunc. Velik del tega Ogrunca je bil naš. Na njem je bil sadovnjak. Edina pot nanj je bila brv in po njej smo morali znositi vsa jabolka in vse seno.

Mirna in krotka poletna reka pa je znala v jesenskem in spomladanskem deževju pošteno pokazati zobe. Spominjam se velikih povodnji. Velika voda je pokazala vso svojo moč in velikokrat zalila tiste hiše, ki so pod cesto.

Tudi povodenj je za nas otroke pomenila vznemirljivo doživetje. Ko je lilo in je voda začela naraščati, smo hodili neprestano gledat in skoraj nismo mogli pričakati, kdaj bo prestopila bregove. Čakali smo, kdaj bo zalila katero bližnjih hiš, potem stavili, ali bo tokrat prišla do ceste in skoraj razočarani smo bili, če se je že prej začela umikati.

In potem je prišla smrt. Reka je začela umirati. Namesto bistre vode se je po strugi pretakala smrdeča, strupena brozga. Umrlo je reka, umrlo je življenje v njej in umrlo je življenje ob njej.

Nihče ni več stopil na njene bregove, saj je s svojim smradom vsakogar odgnala. Osamljena je leta tekla po svoji sluzasti, črni, zasmrajeni strugi.

Spominjam se poletja, ko je Velika voda postajala strupena. Najprej smo opazili, kako po njej plavajo nekakšne sluzaste pene, sprva le tu in tam, potem pa vedno pogosteje. Lepile so se nam na kožo in v lase. Nihče nas ni posvaril, da je to strup, ki ga v reko spuščajo tovarne. Potem smo iz vode prihajali z rdečimi madeži in izpuščaji po koži. Tudi živina, ki se je napajala je začela zboleovati. Sluzastih pen je bilo vedno več in več in voda je postajala črna in smrdljiva.

Spominjam se pogina rib. Priplavale so v jatah, ogromne postrvi in mreene, plavale so na hrbitih in naplavljaló jih je ob zapornicah pri brvi. Nekatere so še nekaj otepale, druge so bile že crknjene. Bilo je grozljivo. Cela vas se je zbirala v Brodu, ne samo otroci. Vsi so nemočno opazovali dogajanje.

Umrlo je vse: ribe, raki.

Raki imajo radi posebno čisto vodo in do takrat jih je bila reka polna. Kako smo se samo jezili topolški otroci, ko so nas drugi zmerjali z "rakarji". Zarečanom smo vračali tako, da smo jim zložili pesmico: "Zarčani, podgani, pod lipo zakopani ..." Zbirali smo se vsak na svojem bregu reke in se zmerjali.

Ne vem, če za Topolčane še velja zmerljivka "rakarji", saj rakov že davno ni več.

Lansko pomlad sem se po dolgih letih spet ustavila v Brodu.

Že dolgo ni več perila, podirata se žaga in mlin.

Jez je prenovljen, pa tudi bregovi niso več peščeni, obloženi so z lepo oblikovanim kamenjem. Ni več drevja na bregovih. ni več naše jelše, pa tudi prodnate plaže pod jezom ni več.

Tudi lesene brvi ni več, nadomestili so jo z betonsko, mnogo varnejšo.

Ostal pa je velik štirivogelni kamen. Kar lepo se mi je zdelo. Niso ga nadomestili z betonskim in še vedno stoji tako, da ga težko zaobideš.

In lepo se mi je zdelo, da sem s svojimi koraki preplašila veliko postrv, ki je švignila pod kamen.

Vjilka vuoda oživlja.

Breda Grlj

Misli modrostnikov

Pamet je edina stvar, ki jo spoznamo šele takrat, ko je ni.

Lep si tako dolgo, dokler te ima nekdo rad.

Urica smeha je nekaj, kar smo ukradli boleznim in smrti.

Če jočeš zato, ker ni več sonca, bodo solze zastrle pogled na zvezde.

Bodimo najboljši prijatelji sebi takoj in obdržimo to ljubezen za vse življenje.

Ko se v družini kaj zgodi, ne smemo jokati. Priskočiti je treba na pomoč.

Človek bi moral biti dober kot kruh in vesel kot vino.

Zakon je igra na srečo. Začeti ga morate z dobrimi kartami.

Zakaj živimo, če ne zato, da drug drugemu lajšamo življenje.

Če si optimist, piješ vedno iz do polovice polnega kozarca in nikoli iz napol praznega.

Zbrala in uredila Iva

Kaj mi pomeni pesem

Pesem zapoješ, ko se rodiš, celo življenje z njo preživiš. Poješ za srečo, žalost, pogum, saj pesem je veselje, up in razum.

Najlepše pesmi mati pojo, iz duše in srca nežno privro. Pesem o ljubezni vsak ima rad, pa naj bo star ali mlad.

Kadar pesem zapojem, srečna sem spet, kot da mi je šestnajst let. Spomini mladosti vračajo se, saj pesem pomeni mi vse!

Tudi v Domu starejših občanov se radi razveselimo ob pesmi. Ob vsakem srečanju, praznovanju rojstnih dni in izletih nas družijo in razveseljuje pesem, kjer je obvezna naša himna Mi se imamo radi, saj smo vsi še mladi!

Pepca Mihelj

Tudi starost je lahko lepa

Pogledi in spomini na pretekla leta v našem življenju so zelo različni. Mnogo je odvisno tudi od človeka in njegovega odnosa do življenja. Človeški značaj igra tu veliko vlogo. Če se v mislih ozreš nazaj na mladost in preteklo življenje, je to lahko bilo lepo, srečno, lahko pa so tudi grenki spomini, ki nam v starosti grenijo mirno življenje.

Starost je lahko zelo lepa, kljub sivim lasem in gubam na obrazu. Spomin na preteklost, ki jo preživiš v zakonu in družini, med svojci - potomci so za starejšega človeka lahko osrečujoči, posebno še, če ga imajo družinski člani radi. Vsak, ki to v starosti občuti, je srečen in ga leta ne obremenjujejo, čeprav se mora preseliti v dom za starejše občane.

Dokler je človek mlad ne misli na starost. V življenjski dobi, čeprav že utrujen, uživa ob vsakem lepem trenutku, ki ga še doživi. Če ima starejši človek srečo, da je še zdrav, se lahko ozira po naravi, z veseljem opazuje kako je lepa, posebno spomladi. Tudi jesen odkriva svoje čare, zato še enkrat ponavljam:

'Tudi starost je lahko lepa, zato ima svojo vrednost v našem življenju!'

Pepca Mihelj

Kotiček za križankarje

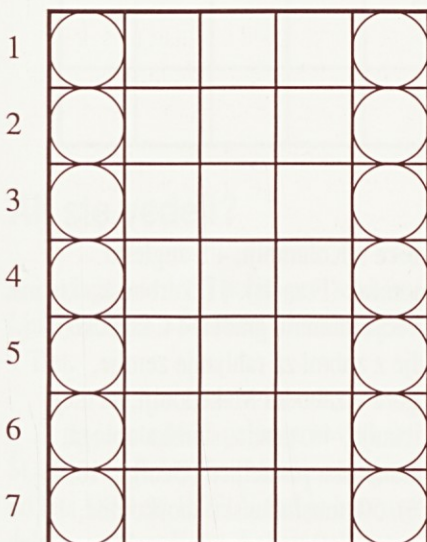
Tudi tokrat razpisujemo tri nagrade za pravilno rešene uganke.

Rešitve križanke in vseh ugank pošljite do 31. decembra 2003 v kuverti na naslov Društvo upokojencev, Bazoviška cesta 28, 6250 Ilirska Bistrica.

Nagrajencem iz zadnje številke pa iskreno čestitamo!

Zlogovna izpolnjevanke

Iz zlogov **AJD - BU - ČAJ - DAU - DID - E - JEL - JO - LU - MAJL - NA - REK - ŠA - ŽA** naredite sedem besed, ki jih zahtevajo opisi.

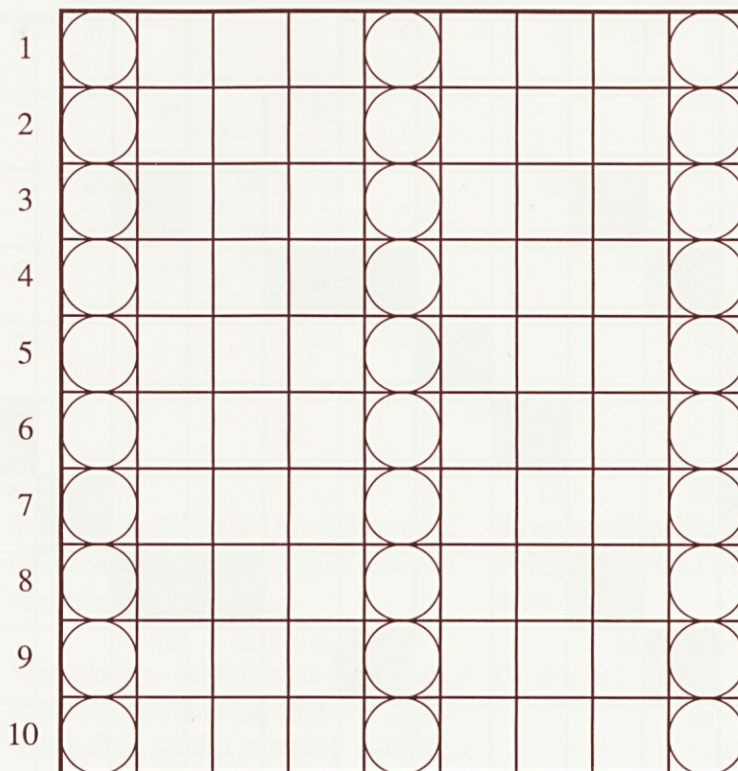

1. pramen svetlobe, 2. arheološko najdišče nad Žirovnico na Gorenjskem, 3. spojina joda s kako drugo prvino, 4. slovenska pesnica (Elza), 5. lošč, 6. met, 7. drevo ali grm z nazobčanimi jajčastimi ali srčastimi listi in krogljčastimi plodovi.

V označenih stolpcih dobite dve imeni za zdravilno in medonosno rastlino iz družine ustnatic.

Dimitrij Grlj

Kombinirana izpolnjevanke

V vsako vodoravno vrsto vpišite drugo za drugo dve besedi s petimi črkami, ki imata skupno zadnjo in prvo črko. Prva beseda sega namreč od začetka lika do polja v sredini, druga pa iz tega polja do konca lika.

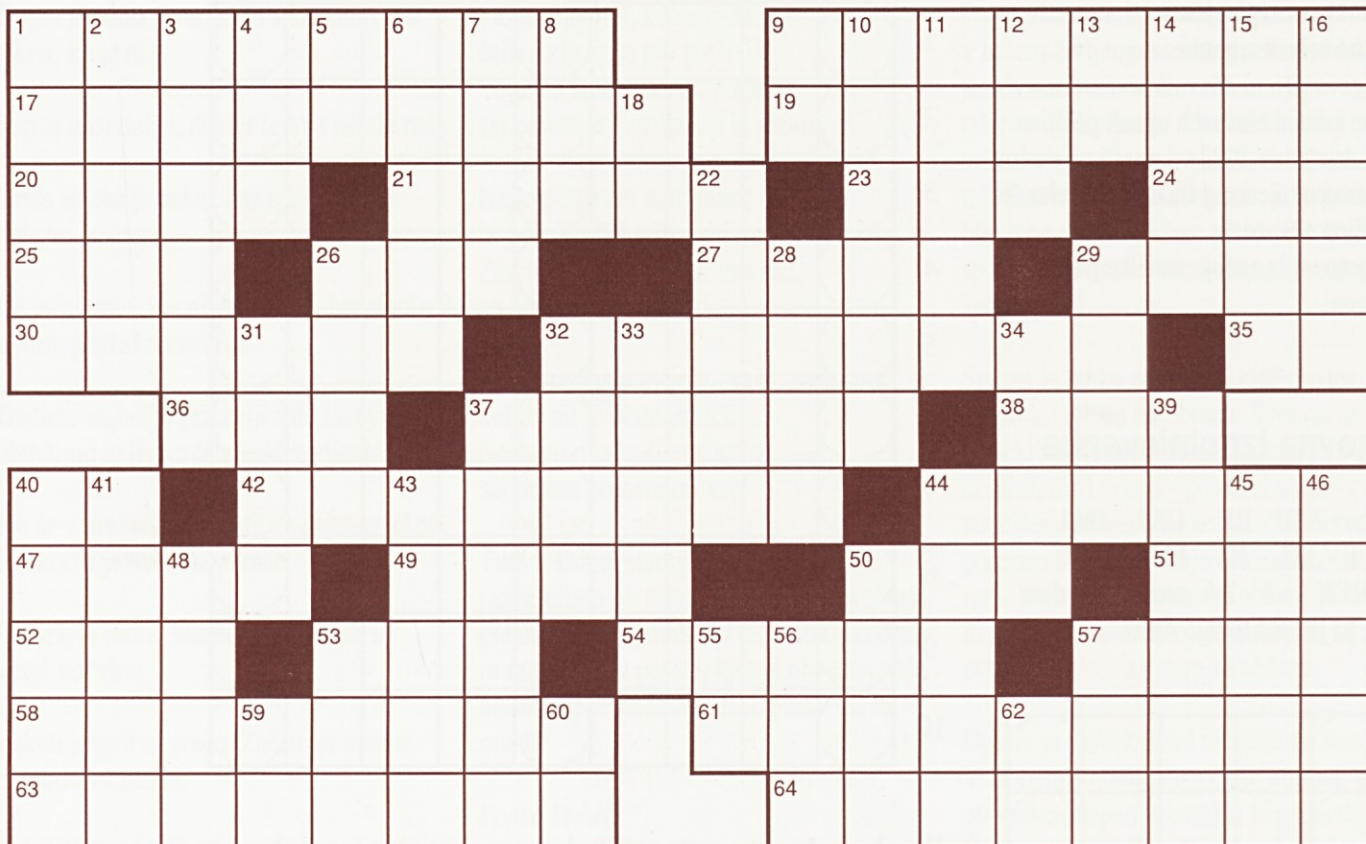
1. sobna lončnica - ustanovitelj in kralj Korinta, sin kralja Eola v grški mitologiji,
2. francoski skladatelj (Maurice, 1875-1937) - slovenska TV napovedovalka (Tajda), 3. dišeča snov, izloček kitov - mešana solata, 4. melodija, viža - stran neba, 5. denar - vrsta avtomobilskega zavarovanja, 6. grška muza ljubezenskega

- pesništva - prihod v goste, 7. naravno skrivališče v pečinah - beseda v slovarju s pojasnilom, 8. spojina alkohola s kislino - močvirna rastlina iz rodu rogoznic, 9. indijski hinduistični bog - trik, pravara, 10. velika, cunjasta snežinka - slovenski pevec (Aleksander).

V označenih poljih lika dobite imena treh slovenskih pisateljev med obema vojnama (njihova dela: Ljudje pod Osojnikom, Profesor Klepec, Dogodek v mestu Gogi).

Dimitrij Grlj

Križanka

Vodoravno: 1. bolniški delavec, 9. veliko posestvo v latinskoameriškem okolju, 17. prožna ponjava, 19. osnovni delec z negativnim električnim nabojem, 20. izvirno ime sosednje prestolnice, 21. dekor, 23. dejanje, 24. ženski pevski glas, 25. glina, 26. rimska boginja jeze, 27. znamka nemških osebnih avtomobilov, 29. žensko pokrivalo pri slovenski narodni noši, 30. nezakonski otrok, 32. knjiga s seznamom razdalj med avtobusnimi in železniškimi postajami, 35. tuja in naša črka, 36. njorka, 37. avstrijski pisatelj (Felix, 1869 - 1947), 38. očka, 40. začetnici slovenskega narodnega heroja Flisa, 42. ameriški igralec in režiser (Clint), 44. ime slovenskega pisatelja, dramatika in režiserja Krefta, 47. kratek, rezek glas ob prelomu, 49. slavnostni ogenj, 50. švedsko smučarsko središče, 51. tatvina, 52. Tolstojeva literarna junakinja Karenina, 53. slovenski igralec (Ivo), 54. smer projektirane ceste ali železnice, 57. reka v Italiji, desni pritok reke Pad, 58. predstavništvo kake države v drugi

državi, 61. velika, človeku podobna opica, 63. obljubljeni deželci, 64. organizem, ki za življenje ne potrebuje kisika.

Navpično: 1. risana zgodba z besedilom, 2. tokovni odjemnik pri tramvaju, trolejbusu, 3. starejša popevka, tudi žensko ime, 4. ime slovenske igralkice Starčeve, 5. začetnici slovenskega dramatika in aforista Petana, 6. flamski slikar (Adam van, 1562 - 1641), 7. ime književnice Vaštetove, 8. perzijski kralj, 9. kemični simbol za element helij, 10. junak pravljice o čudežni svetilki, 11. zlatnik, 12. metrični poudarek, 13. latinski veznik, 14. narava, čud, 15. stereo tehnika filmskega ozvočenja, 16. simfonija Rimskega Korsakova, 18. kemični simbol za element natrij, 22. telovadna prвина, 26. prebivalka evropske otočne države, 28. ugriz, 29. mesto v grški pokrajini Epir, 31. gora, na kateri se zbirajo čarovnice, 32. angleški slikar (George, 1781 - 1829), 33. francosko ime za belgijsko mesto Aalst, 34. levi pritok Rena v Švici, 37. ptica pevka,

39. reka v Kolumbiji, 40. angleški pomorščak (Francis), 41. karbonska kislina, 43. večja kamnita gmota, 44. kmečko orodje z zobmi za rahljanje zemlje, 45. gora v zahodni Makedoniji, na meji z Albanijo, 46. tapeta, stenska obloga, 48. francoska pisateljica (George, 1804 - 1876), 50. muslimansko moško ime, 53. potomec nizozemskih priseljencev v JAR, 55. grška črka, 56. nadav, 57. tvor, čir, 59. okrajšava za Založba Obzorja, 60. začetnici slavista in publicista Orla, 62. kemični simbol za element germanij.

Dimitrij Grlj

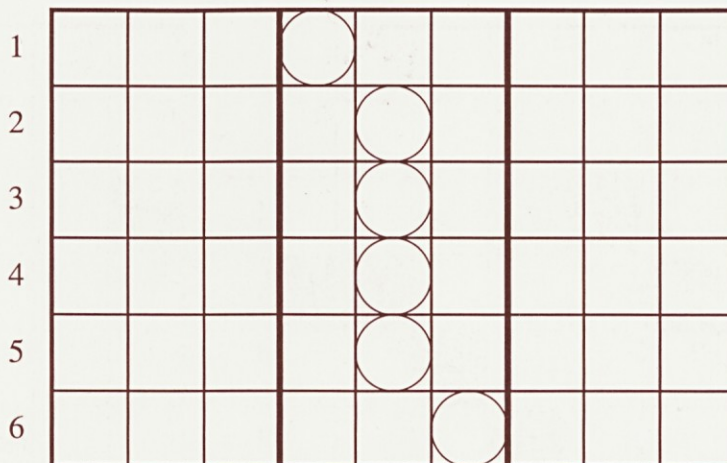
Slovarček:

RAMONA - stara popevka
 ADAM VAN NOORT - flamski slikar
 DOLBY - stereo tehnika filmskega ozvočenja
 ANTAR - opera Rimskega Korsakova
 DRAKE - angleški pomorščak (Francis)
 EASTWOOD - ameriški igralec in režiser (Clint)

Šarade

V vsako vrsto vpišite drugo za drugo po tri besede, ki jih zahtevajo opisi, ločijo pa jih med seboj debelejšje črte.

1. klica, poganjek - zvarjeno mesto - ime sovjetske igralko Savine, 2. nočni lokal - rimski naravoslovec (Tit Avrelij) - ime švedskega književnika Hanssona, 3. naša strupena kača - vzdevek Oliverja Mlakarja - kos sukanca, 4. poželenje, strast - ruska kislina, zelenjavna juha - mik, 5. pivski vzklík - polt - jutranja zarja, 6. uspešen zaključek šahovske igre - bikov glas - Uršula (krajše).

Skozi ves lik dobite šest besed z devetimi črkami, za katere pa smo opise pomešali med seboj.

Vpisna knjiga - izdelovalec in prodajalec slaščic - pesem beneških čolnarjev - mišica iztegovalka - rudnina, ki vsebuje gadolinij in druge prvine - dolgo trpljenje, trnova pot.

Na označenih poljih dobite ples avstrijskega izvora v tričetrtinskem taktu.

Dimitrij Grlj

Ali ste vedeli?

- ... da je leta 1857 peljal prvi vlak iz Ljubljane preko Št. Petra (današnja Pivka) v Trst.
- ... da je leta 1873 peljal prvi vlak iz Št. Petra na Reko. To železnico so gradili od leta 1869 do 1873. V fari je bilo mnogo delavcev: domačinov, Lahov (tako so zaničljivo pravili Italijanom) in Francozov.
- Do leta 1873, to je do izgradnje železnice, je bilo pokopališče za tujce pri Sv. Trojici.
- Leta 1882 je bistriška cerkev dobila tri nove zvonove. Prvič so zadoneli na binško nedeljo 28. maja tega leta.
- Leta 1902 je bila dograjena ozkotirna železnica Trst - Koper - Sečovlje - Buje - Poreč. Italijani so leta 1935 to progo ukinili, odstranili tračnice in jih prepeljali v Abesinijo.

- Stari avstrijski dvojezični žig Ilirsch Feistritz - Ilirska Bistrica so uporabljali na bistriški pošti do konca leta 1922. Pozneje ga nadomesti žig Bisterza in nato Villa del Nevoso - Fiume.
- Leta 1875 so na spodnji strani pokopališča sezidali novo mrtvašnico.
- Leta 1877 je v fari bilo veliko pomanjkanje hrane. Siromakom so po vaseh delili živež in semena. To je bil ukrep vlade.
- Leta 1877 je razsajala strašna burja, kakršne še niso pomnili. Lomila je drevja in razdirala strehe hiš.
- Leta 1883 so slavili šestoletnico združenja kranjske dežele s habsburško vladarsko hišo.

- Leta 1868, na novega leta dan, je Rubčeva žena porodila četvorčke: 3 fante in deklico. Od cesarja je dobila 50 goldinarjev. Tudi Bistričani so jo obdarili, precej podpore pa je dobila tudi iz Ljubljane.
- V Trnovem so 20. oktobra leta 1972 prvič zazvonili električni zvonovi.

Dimitrij Grlj

Na izletu

Na enem od letošnjih izletov so člani Društva upokojencev obiskali tudi Plitvička jezera (foto Zdenka Zidar).

Izdajo pričujoče številke
Jesenskih listov so podprli:

Društvo upokojencev
Ilirska Bistrica

Zveza kulturnih organizacij
Ilirska Bistrica

Okrepčevalnica Grill Danilo
Ilirska Bistrica

Frizerski salon Mitja
Ilirska Bistrica

Uredniški odbor

Dimitrij Grlj
Franc Gombač
Ivko Spetič
Danica Pardo

Oblikovanje
EDIS d.o.o. Ilirska Bistrica
Grafična priprava
StudioRoliH Ilirska Bistrica
Tisk
Lotos Postojna, oktober 2003

Izletniška dejavnost Društva upokojencev Ilirska Bistrica je bila tudi v letu 2003 zelo razgibana.

Komisija za izletniško dejavnost upokojencev vsako leto pripravi program izletov in srečanj. V letošnjem letu smo bili v mesecu maju v muzeju Bistra, na ljubljanskem gradu, zaključili pa izlet na Jezerskem. V mesecu avgustu smo si ogledali Trbiž in Svete Višarje. V mesecu septembru smo obiskali Plitvička jezera. Poleg izletov smo se udeležili srečanja upokojencev Slovenije v Rakičanu pri Murški Soboti in srečanja upokojencev Primorske pri Škočjanu. Organizirali smo tudi družabno srečanje na Mašunu in martinovanje v Brjah na Vipavskem. Že zdaj pa vabimo naše člane na prednovoletno srečanje.

Iz društvene uprave

Član Društva upokojencev
Ilirska Bistrica
Sl. 11. letnik VII. 2003 / Cena 300 SIT

Jesenski LISTI

Bilinska

Bilina sama meje in Mira sveta,
iz Bilinskih Bistrov mi sama doma.
Kaj, če šabi so prazni, ni v starih listih,
prijetnejši čas k nam bodo prišli.

Je hruba na lehi lastnje postelje
znamenih belinskih cvetov.
"Kaka ti gpe? Si še doma?"
Očenev se po gubah igra.

V vseh gubah so posteki,
v gubah cvetje se smej.
Ta so človek lastnje,
slajši na Primorskem ni.

Tate so nabliže sonca,
v vseh gubah sta je prazen,
v listih "Ni mi vesela"
vseh gubah prazen.

Kaj čista Bistra svetil Bistrom,
zakaj so Bistromi tako je lep.
Tomase so polni vseh spominov,
Artiljarski vrtovi k boga molijo.

Tjeto, spet bistra vesela,
v Bistromi se gromi.
Gasi vrt, dokl vrt
na Pramo mlki ml.

V Poljane bilinski
nam posteki prilikajo.
Primorskem spomni nam
sonce pramo pojpa.

Bilina sama meje in Mira sveta,
iz Bilinskih Bistrov mi sama doma.
Kaj, če šabi so prazni, ni v starih listih,
prijetnejši čas k nam bodo prišli.

Danica Pardo

Beseda urednika

Po dolgem času smo se odpravili do
magajev jezera: Jesenskih listov. Vse je
kralje, da bomo v dveh praznih.
Saj vesni: cel kraj opozoril najpomni
na izletnike. Pa so se stali (spije) - naši
sopotniki in postojniki, ki želijo,
da naši listi še ostajajo. Lipo odnese
po vsaki slovenski ob izidih najboljših,
društva jezera: Jesenskih listov so naši
opozoril magaj. Tako je postojala izletniška
pred nami. In iz bomo nadaljevali.
Či vas, drage brate in sestere, pa je
prijetno obiskati naše postojnike.
Če bi število vaših prispevkov (mailov)
na listih v starih gubah pramo,
odstojimo na postojnici, bode "listi"
naši Jesenski listi. Želimo vam veselo
vrtičarje ob postojnici postojnice jezera.

Mladi predi člove Društva upokojencev
vstopa v stari drujeta steno.